

GLASNIK

Slovenskega etnološkega društva

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY

YU ISSN 0351-2908

LETNIK 26 | 1986
ŠTEVILKI 1 do 2
STRANI od 1 do 96
LJUBLJANA 1986

KAZALO 1|2 /letnik 26/ 1986

- 1 POGOVOR Z DR. JANEZOM BOGATAJEM | *Naško Križnar*
- 9 ETNOLOŠKO PREUČEVANJE NARODNOSTI V MESTNEM OKOLJU | *dr. Slavko Kremenšek*
- 13 SLOVENCİ V MESTIH – MONOŠTER | *Katarina Hirnök, Marija Kozar-Mukič*
- 17 O ANTRPOLOŠKEM KONGRESU IN ETNOLOGIJI V MUZEJIH | *Ingrid Slavec*
- 20 ETNOLOŠKI MUZEJ DANES IN JUTRI | *Jože Hudales*
- 24 KRATEK PREGLED STANJA MUZEJSKE ETNOLOGIJE PO POKRAJINSKIH MUZEJIH | *Inga Brezigar*
- 28 KRATKO, PREDVSEM PA STVARNO RAZMIŠLJANJE O SKUPNIH PROBLEMIH KONSERVATORJEV IN MUZEALCEV | *Zvezdana Koželj*
- 30 ETNOLOG MUZEALEC-ZACETNIK | *Ivana Bizjak-Leskovec*
- 32 KRIZA ETNOLOGIJE V MUZEJIH? | *Ingrid Slavec*
- 35 ČLOVEK IN ARHITEKTURA ALI SMISEL IN NESMISEL ARHITEKTURNEGA POČETJA | *Ludvik Druml*
- 36 PO SLEDOVIH KELTOV NA IRSKEM | *dr. Zmaga Kumer*
- 41 ZAPIS OB OBISKU MUZIKOLOŠKEGA INŠTITUTA V BUDIMPEŠTI | *Igor Cvetko*
- 43 SREČANJE Z MIRO OMERZEL TERLEP | *Anka Novak*
- 45 OB RAZSTAVI LJUDSKA UMETNOST V JUGOSLAVIJI | *dr. Angelos Baš*
- 46 PUSTNI OBČAJI V BOLJUNCU PRI TRSTU | *Dragica Ule-Maver*
- 47 ETNOLOŠKI MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR BELA KRAJINA 1985 | *Andrej Dular*
- 50 DELO ETNOLOŠKE SKUPINE 1. ALPSKEGA MLADINSKEGA RAZISKOVALNEGA TABORA | *Inga Brezigar*
- 52 MEDNARODNI FESTIVAL ETNOLOŠKIH IN EKOLOŠKIH FILMOV | *Naško Križnar*
- 54 POSVETOVANJE O VLOGI FILMA IN VIDEO KASETE PRI ETNOLOŠKEM TERENSKEM DELU | *Naško Križnar*
- 58 19. KONGRES ZEDJ | *Ingrid Slavec*
- 60 ČETRTE VZPOREDNICE MED SLOVENSKO IN HRVAŠKO ETNOLOGIJO | *Marijka Dražumerič*
- 61 SREČANJE ETNOLOGOV KONSERVATORJEV | *Zvezdana Koželj*
- 62 LETNA POROČILA ETNOLOŠKIH USTANOV ZA LETO 1985
- 74 LETNO POROČILO ŠTUDENTSKE SEKCIJE SED | *Miha Zadnikar*
- 78 OCENE
- 84 KRONIKA
- 86 BULLETIN: International Festival of Ethnological and Ecological Films, Kranj 1985
12th ICAES Announcement
New books

POGOVOR
Z DR. JANEZOM BOGATAJEM

PREDAVATELJEM ETNOLOGIJE SLOVENIJE IN METODIKE
NA ODDELKU ZA ETNOLOGIJO FILOZOFSKE FAKULTETE

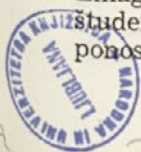
Žal mi je, da tale intervju ni narejen po metodi, ki sem ti jo sprva predlagal, to je — z magnetofonom, direktno, kot razgovor. V Glasniku želimo doseči več neposrednosti v razpravljanju o etnoloških vprašanjih. Za dosego tega cilja je razgovor v živo primernejši, kakor razmislim-sedem-napišem. Sobesednika lahko takoj primeš za besedo.

Zdi se mi, da si bil vedno zagovornik, lahko bi rekel, celo pobudnik, nekakšnih vitalističnih posegov, ki so razbijali mnogokrat preresnobo ozračje v naši etnološki srenji. Tempora mutantur...?

Studentom ponavadi predavam o prednostih, pa tudi o pasteh in nevarnostih, ki se skrivajo v posameznih metodah ali načinih dela. Morda je bilo tudi zato moje stališče o snemanju z magnetofonom tokrat odklonilno. Priznati moram, da sem to storil zelo težko, prav zaradi dejstva, ki ga tudi ti navajaš v vprašanju, namreč, da sem bil vedno za razbijanje preresnobnega ozračja v naši etnološki srenji. Zadnja leta se mi je ta preresnobnost samo še potrdila, in danes lahko rečem, da je zares humor kot najboljše orožje proti dogmatizmu prav v naši etnologiji zelo skromen. Seveda mislim tukaj tudi na humor kot nekakšen zdrav sinonim za dobre kolegijske in strokovne odnose. Sicer pa o »humorju« za začetek dovolj.

Pred očmi imam številke Glasnika SED, ki si jih urejal po združitvi društev leta 1975. To tvoje delo je pravzaprav glavni »krivec« najinega razgovora. V Glasniku bi se radi spomnili časov, ko je Glasnik kulminiral z grafično, oblikovno kvaliteto, živahnostjo in privrženostjo skupnemu cilju. Prosim, povej nekaj tvojih današnjih pogledov na tisto dobo v zvezi z Glasnikom in tudi sicer!

Ne bi bilo pošteno, če bi spomine in poglede gradil šele od leta 1975. Takrat sem res prevzel uredništvo Glasnika. Toda mislim, da je veliko pomembneje to, da smo nekateri prišli na fakulteto in v etnologijo že z določenimi pogledi ne le na stroko, ampak tudi npr. na urejanje glasil. Srečno naključje je bilo, da sva bila npr. z Markom Terseglavom sošolca že v gimnaziji in takrat tudi sodelavca pri šolskem glasilu. To je bilo pozneje zelo pomembno pri najinem skupnem delu v društvu in pri Glasniku. Še pomembneje je to, da nas je študente etnologije znala pritegniti k takratnemu Glasniku urednica dr. Zmaga Kumrova. Ne vem, kako je bilo z drugimi kolegi, ki so že kot študentje pisali v takratni Glasnik, toda zase vem, da sem bil prav ponosen, ko me je povabila k sodelovanju. Rezultat začetnih korakov

pri Glasniku so bile nato objave slovenske etnološke bibliografije, za katero moram spet poudariti, da je dr. Kumrova kot urednica in mentorica (poleg Nika Kureta) pokazala izredno širino in razumevanje za najrazličnejše bibliografske enote, ki sem jih vključil v bibliografijo tudi na osnovi novih teoretičnih pogledov in zlasti predmetnega opredeljevanja. Vse to je bila seveda posledica naše »šole« na fakulteti.

Če sedaj preskočim nekaj let, je tu leto 1975 in takrat sem prevzel urednikovanje novega Glasnika. Pogledov in spominov na tisti čas imam toliko, da bi jih bilo za knjigo in še presneto poučni bi bili za vse, ki danes začenjajo v naši stroki. Člankov sem imel vedno dovolj za objavo, neštetokrat je moralo moje delo (npr. z magistrsko nalogo) počakati na polici, da sem tehnično uredil številko . . ., da, tudi v tiskarni sem pomagal zlagati pole, da o neprestanih tekanjih za zagotovitev potrebnega denarja niti ne govorim. Pri finančah sta v tem obdobju veliko pomagala Glasniku dr. Slavko Kremenšek in dr. Meta Grossman in še nekateri »prijatelji in kolegi« na kulturniškem področju. Tako smo vztrajno prodirali, širili obseg strani, skrbeli za obveščanje javnosti. Največje težave so bile znotraj »preresnobne etnološke srenje«, da uporabim tvojo formulacijo, ki je imela veliko povedati o premajhnih ali prevelikih črkah, o raznih dvojnih številkah, da o pismih, ki sem jih dobival, niti ne govorim. Danes je to seveda le še prijeten spomin, in kadar se spomnim na te začetke, se prav prešerno nasmejim.

Ob Glasniku od leta 1980 izhaja Knjižnica Glasnika. Doseženi so bili uspehi, ki se jih ni treba sramovati niti v tujini. Vem, da si Knjižnico z uspehom predstavil tudi v Kanadi, na XI. Kongresu IUAES. Vendar se mi zdi, da Knjižnica ni pravočasno prerasla v legitimno založniško obliko SED. Je razlog samo denar ali kaj drugega, na primer konceptualna nejasnost, prenizka kvaliteta slovenskega etnološkega pisanja, menjava generacij itn.? Kakšno vlogo bi po tvojem mnenju morala zdaj imeti Knjižnica Glasnika, in kako jo organizirati?

Posamične številke Glasnika so iz leta v leto postajale debelejše. Na neki seji ali občnem zboru društva (kdaj, ne vem, čeprav imam v svojih osebnih zapiskih zapisano vse, kar se je zdravega in bolnega zgodilo v naši stroki od leta 1966) sem kot urednik Glasnika predlagal, da bi ustanovili skupno uredništvo (v tehniškem smislu) za Glasnik, Slovenski etnograf in Traditiones. S tem bi primerno usmerjali posamezne prispevke in tudi stroški izdajanja bi bili veliko nižji. Seveda do česa takega ni prišlo, verjetno tudi zaradi že ugotovljenega pomanjkanja humorja v naši stroki. Ker se je obseg Glasnika širil in so nekateri prispevki ali skupine prispevkov že kar sami po sebi dajali vtis nekakšnih samostojnih publikacij, je, mislim, dr. Kremenšek predlagal, naj bi ob Glasniku začeli še s Knjižnico, torej z izdajanjem etnoloških besedil v knjižni obliki. Priznati moram, da me je ideja za Knjižnico zelo navdušila. Predvsem zato, ker je bilo izdajanje že v začetku zasnovano zelo *svobodno* in *dinamično*. Od knjižice do knjižice je prihajalo do različnih načinov zbiranja sredstev, pa tudi sicer menim, da je bilo dobro, ker nismo preveč gradili

na kakšni konceptualni jasnosti ali, bolje rečeno, konceptualni omejenosti. Od l. 1980 do danes je izšlo 12 knjig, pravzaprav 13, ker je bil zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov natisnjen v 2. zvezkih. Precej knjig je že razprodanih, kar je seveda velik uspeh, obenem pa tudi dobro vodilo za naprej — vodilo za pisce (ki pa jih v etnoloških vrstah ni ravno veliko) in za našo uredniško politiko oz. usmerjanje. Tudi v bodoče bomo skušali izdati čim več knjižic po načelu svobodne menjave dela. Ta model se je do zdaj pokazal kot najuspešnejši. Za zgled lahko navedem knjižico Janez Trdina — etnolog. Čeprav je šlo za zbornik posvetovanja (po mojem mnenju enega najuspešnejših do zdaj, čeprav je bilo v organizacijske priprave vloženi razmeroma malo naporov), torej na videz pusto, strokovno publikacijo, je bil odmev med širšo javnostjo zares velik. Znanec iz Novega mesta mi je npr. povedal, da so knjižico brali tudi v nekaterih novomeških tovarnah: ne le zaradi prispevka o spolnem življenju, kar bi utegnili »resnobni« etnologi hitro pripomniti! Na uredniški mizi imam sedaj dve besedili, in sicer Kremenškove Razgleda in dileme št. 2 in Zbornik posvetovanja v Portorožu (Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije). V letu 1986 bomo poskušali natisniti tudi kako klasično etnološko delo v tujem jeziku, ki ga bomo prevedli in opremili z ustreznim komentarjem. Seznam takšnih del smo posredovali sicer pred več kot letom tudi za program nastajajoče zbirke »Studia humanitatis«, vendar danes vidimo, da bomo program slovenskih tekstov lažje uresničili v okviru Knjižnice Glasnika. Že danes si upam trditi, da tudi s prodajo ne bo težav, ker za takšna besedila obstoji »širši družbeni interes«, če uporabim to formulacijo, ki se že kar kot nekakšen slogan pojavlja npr. na sceni KSS. Naslednja smer, ki jo bomo s Knjižnico Glasnika nadaljevali, bodo najrazličnejši strokovni priročniki in temeljna dela, ki jih potrebujejo pri svojem delu tako študentje kakor tudi zaposleni etnologi. Metode etnološkega raziskovanja, bibliografija, etnološka muzeologija in podobno sodi v ta sklop. Razen tega lahko rečem, da imamo za ta dela tudi že pisce, kar je seveda najbolj razveseljivo.

Že v študentskih časih si v mojih očeh veljal kot izrazit praktik. Janez Bogataj je rešil vsak organizacijski problem, se znašel na terenu itn. Tvoja specializacija je metodika etnološkega raziskovanja, ki se, po mojem mnenju, zelo prilega omenjeni podobi Janeza Bogataja. Kako ti sam gledaš na svoje predavateljsko delo na Oddelku za etnologijo?

Predavaš tudi Etnologijo Slovencev. Kako se obe področji dopolnjujeta?

Glavno področje mojega predavateljskega in siceršnjega pedagoškega dela je Etnologija Slovencev, če uporabim to delovno ime predmeta. Na tem področju si iz leta v leto prizadevam spopolnjevati prikaz genetično strukturalne podobe slovenske ljudske kulture. Sicer pa podrobno o tem kdaj drugič.

Na etnologijo Slovencev se navezuje tudi predmet Načini etnološkega raziskovalnega dela ali na kratko Metodika. Obe področji se namreč odlično dopolnjujeta, tako teoretično kakor praktično. Ob tem menim, da je vprašanje teorije in prakse v naši etnologiji nasploh

eno od ključnih vozlišč stroke ali, kakor si mi v spremnem pismu napisal, »zelo globalni problem«. In, če še naprej uporabim tvoje besede, bi rekel, da so ta vprašanja delikatna, zato so tudi z moje strani zamolčana.

Slišim, da se v prihajajočih generacijah študentov že sluti nekvalitetna srednješolska priprava na visokošolski študij. Kako se to odraža pri pedagoškem delu v predavalnicah in kako na terenu, kjer je spet J.B. tisti, ki organizira dobre študentske prakse?

Ne vem, ali smo mi imeli tako dobre pedagoge (osnovnošolske in gimnazijske učitelje) ali so bili programi tako dobri, kajti raven sedanjega splošnega kulturnega in družbenozgodovinskega znanja je pošastno nizka. Mislim, da je velika prednost naših generacij v tem, da smo imeli profesorje, ki so znali delati mimo programov, predpisanih od raznih komitejev in zavodov. Pa tudi sami so raziskovali, pesnili ipd. in nas pri tem spodbujali. Maturitetne naloge so bile večkrat na ravni današnjih seminarskih nalog ali kakšnih slabih diplomskih osnutkov. Zato je seveda naše pedagoško delo močno oteženo, saj je treba pojasnjevati nekatere osnovne pojme, namesto da bi snov problematizirali in poglobljali. Razen tega imam zadnja leta vtis, da ljudje pričakujejo od fakultete, da bo vlila študentom v glavo prav vse: od teoretičnih izhodišč in etnoloških šol do poznavanja vseh lesnih zvez in strešnih konstrukcij, pa dela v spomeniškem varstvu, muzejih in še kje. Menim, da je etnologija predvsem tudi stvar osebnega, individualnega zanimanja, sistematičnega zorenja. Ne v klasičnem smislu, ko smo se npr. nekateri že v študentskih letih poskušali s pisanjem, pa so nas uredništva naših revij zavrnila, češ »da morajo stvari še malo dozoreti, da mora biti dosežena primerna strokovna raven«, ipd. (Spet značilna sestavina slovenske etnološke »resnbnosti«, kar pa kasneje, po 15 letih službe spoznaš, da je večkrat samo šminka.) Prav zato pri svojem pedagoškem delu skušam spodbujati študente, da čim več razmišljajo, da delajo več, kakor je potrebno »po programu«, da dobre tekste kar se da hitro tudi objavijo . . . , da je posebna oblika vizualizacije njihovega raziskovalnega dela v domačem kraju tudi predstavitev z etnološko razstavo itn. Na tem področju smo dosegli veliko. Neskromno je treba priznati, da morda največ od vseh oddelkov na Filozofski fakulteti, ki je še vedno »srednjeveška šola« na mnogih področjih.

Omenjaš tudi prakso. Pestrost je zelo velika. Predvsem skušamo zadnja leta doseči, da študentje čim manj izpisujejo razna gradiva, pregledujejo časopise ipd. Za tako delo niso potrebni študentje etnologije, ampak ga lahko opravi vsak prek Študentskega servisa, celo upokojena učiteljica, itn. Zlasti v okviru gibanja Znanost mladini so naši študentje postali vodje etnoloških raziskovalnih skupin. Odlični so rezultati npr. na Zreškem Pohorju, kjer so naše študentke tri leta zapored vodile pionirski raziskovalni tabor o domači obrti na tem območju. Pa v Beli Krajini in še kje. Spominjam se, koliko težav sem imel še pred leti v odboru Gibanja Znanost mladini, ker sem zagovarjal model, pri katerem so mladi etnologi tudi vodje posameznih raziskovalnih tem in skupin. Pozneje so to spoznale tudi druge stroke.

neustrezna v mentorski vlogi. Mentor ali vodja skupine mora tudi sam nekaj konkretnega raziskovati na tistem terenu, šele potem lahko sledijo uspehi za celo skupino. Vse te stvari, o katerih zdaj govorim, imajo svojo naslednjo stopnjo, ki se ji reče možnosti zaposlovanja. Tudi to področje mora logično rasti iz študentskega časa in na osnovi konkretnega raziskovalnega dela.

V zvezi s tvojo knjigo Mlinarji in žagarji..., ki je bila po mojem mnenju deležna premajhne pozornosti etnološke javnosti (to je stara rakasta rana slovenskega etnološkega kumuniciranja), se mi postavlja vprašanje razmerja med »etnografsko« in »etnološko« komponento tega dela. Ne zameri, če tako nenatančno, nestrokovno izrazim nasprotje, ki ni nasprotje, ampak sem ga v svoji praksi vedno gledal kot kontinuiteto. Slovenski etnologi smo dediči pretekle slovenske etnologije, kakršna koli je že bila. Samo na njeni podlagi lahko gradimo novo slovensko etnologijo, ne pa na ostrem prelomu z njo. Zdi se mi, da tvoja knjiga (vsaj tako jo sam berem) tudi temelji na spoštovanju »tradicionalne« etnologije, kar se zlasti kaže v dodelanem terenskem delu in močni naslonitvi na avtopsijsko pridobivanje temeljnih dokumentov. Hkrati pa že opazuješ posamične kulturne sestavine v širšem kontekstu, ker etnologi neposrečeno imenujejo način življenja.

Ali bi bila opisana sinteza starega in novega lahko značilna poteza v karakteristiki etnologa J.B.?

Čeprav je bil uvod v tvoje vprašanje zelo dolg, bom pri odgovoru veliko krajši. Popolnoma se strinjam s tvojo oceno oziroma razumevanjem razmerja med »etnografsko« in »etnološko« komponento, čeprav sodim, da je to razmejevanje zgolj delovnega, praktičnega značaja. Tudi to je res, da smo dediči pretekle slovenske etnologije, in vedno bolj prihajam do spoznanja, da je treba graditi na teh podlagah in izhajati iz njih. Danes gledamo te podlage s časovno distanco, upoštevamo nove teoretične vidike, skratka, poskušamo drugače brati vso to »etnografijo«. Ob vsem bogastvu slovenske etnološke dediščine, brane na drugačen način, smo danes pravi bedniki z vsemi našimi navideznimi inovacijskimi poskusi. Sicer pa je to splošna značilnost današnjega časa. Poglej npr., v kakšnih blodnjah je sodobno umetnostno ustvarjanje, ipd.

Tvoja disertacija sistematizira doslej zanemarjen segment slovenske etnološke prakse. Pri tem mislim na razmislek o sami metodiki, ne toliko na njeno prakticiranje v etnoloških ustanovah.

Sam sem zagovornik tistih, ki se nagibajo k opredelitvi etnologije kot izrazito terenske vede, ki jo v dobršni meri opredeljuje ravno njena delovna metoda, ne toliko predmet raziskovanja.

V disertaciji je to vprašanje nakazano, je v zraku, vendar se mi zdi, da tam nanj izrecno ne odgovarjaš. Že v uvodu postaviš obe varianti: etnologijo pretežno opredeljuje predmet raziskave, in hip nato: predmet je lahko skupen več vedam, o opredelitvi stroke odloča metoda. Kasneje pa se v loku od Valvasorja do Vurnika prepričamo, da so vsi imeli razmeroma zelo podobno metodo in celo v primerjavi

z našim časom pohvalno sodobno metodo (tako navajaš mnenja, da so Valvasorjeve deskripcije podobne zapisom sodobne etnološke vede, da je Vraz eden redkih »terencev«, da je sodoben terenec, da je Košič sodoben, širok, itn.), in vendar so njihovi rezultati silno različni, lahko bi rekel oddaljeni celo od raziskovalčevih lastnih ciljev (npr. Vrazovo vodilo: »narisati podobo bratov Slovencev takšno, kakršna je...«). Kako v luči preučene zgodovinske skušnje gledaš na opisane dileme, ki tudi v sodobni slovenski etnologiji po mojem mnenju še niso razrešene? Ali pa?

Večkrat smo bili tudi jezni, ko so nam predstavniki drugih, zlasti sorodnih strok poskušali podtikati, naj pojasnimo našo »specifično etnološko metodo«. In stalno smo bili etnologi pri odgovorih na take provokacije (pozitivne in negativne) brez besed ali pa smo se zadovoljili s splošno ugotovitvijo, da je etnologija določena s predmetom. Pri delu z disertacijo sem spoznal, da sta bila prav »teren« in »terensko delo« tisti najbolj etnološki sestavini dela. Zato sem tudi zapisal »teren kot vir in teren kot način dela«. In iz te splošne značilnosti je vse premalo izhajalo vse naše novejšo etnološko delo in delovanje. Zaradi komoditete tudi ni prišlo do ustreznih specifičnosti na področju spomeniškega varstva, muzeologije ipd.

Prav »vakuum« na nekaterih področjih etnološke prakse je omogočal vdiranje in razbohodenje drugih metodik in metodologij (npr. umetnostnozgodovinskih), kar je bilo po moje usodno za delovanje npr. tudi mladih etnologov v muzejih in še zlasti v spomeniški službi. Zdaj počasi prediramo oklepe, ki so postali zelo cehovski in osebnostno pobarvani.

In, če se vrnem k zgodovinskemu razvoju: res je, da so vsi od Valvasorja do Vurnika imeli podobno metodo, tj. terensko delo. Res pa je tudi, da so bili njihovi rezultati silno različni. Mislim, da je prav v tem velika značilnost preteklega in današnjega etnološkega dela. Podobno kakor npr. Vraz, ki je veliko (načelno) govoril, kaj vse želi s svojo metodo doseči, tudi danes vsi po vrsti znamo na veliko razpravljati (ali teoretizirati) o posameznih metodah. Toda rezultati so potem pogosto oddaljeni od ciljev. Poglej npr. samo Ložarja ali pa Orla. V njunih delih zaslediš celo zakladnico prav sodobnih metodičnih vodil. Ali pa še prej pri Murku, ki je bil npr. glede vodil pri uporabi fotoaparata ali magnetofona (takrat še fonografa) nadvse sodoben. Toda rezultati njihovega raziskovalnega dela so bili večkrat daleč od teh načelnih napotkov in usmeritev k načinom raziskovanja. Menim, da se ta značilnost vleče tudi v sedanji čas. Ne samo v zvezi z uporabo metode, ampak tudi glede fiksiranja predmeta raziskav. Vprašalnice ETSEO so gotovo vrhunec in obenem ilustracija tega stanja. Sam sem sodeloval pri sestavljanju vprašanj za taka področja, o katerih nisem imel nikakršne predstave in izkušenj. Res pa je po drugi strani, da je bilo koketiranje s tujimi modeli (primeri v tujih literaturi) manj primerno, ker je šlo pač le za presaditev tujka v domače tkivo.

itn.? Ali ni cela zgodovina (slovenske) etnologije ena sama nemoč, da bi stroka dosegla postavljeni programski cilj?

Pravzaprav se to navezuje že na gornje odgovore. Teško bi se zdaj odločil, ali je to nemoč, vendar nekaj tega je gotovo. Predvsem nam manjka malo več strokovne zavesti in prodornosti. To je posledica zgodovinskega razvoja, ker je bila etnologija precej časa nekako ob strani (razen morda v razsvetljenstvu in romantiki). Mislim pa, da se nemoč etnologije in etnologov kaže v nekaterih najbolj očitnih dejstvih, in sicer: da nimamo nacionalnega etnološkega muzeja (mislim predvsem na stalno zbirko), da se morajo etnologi na klasičnih zaposlitvenih mestih veliko bolj boriti od npr. nekaterih umetnostnih zgodovinarjev, pa arheologov itn. Menim pa tudi, da smo velikokrat iskali vzroke za tako stanje zunaj stroke, kar je popolnoma neustrezno. Več pa o tem vprašanju ne bi želel govoriti, pa čeprav s tem priznam, da se zavedam njegove kočljivosti.

Poznamo te kot navdušenega povezovalca dveh področij: turizma in etnologije. Zanima me, ali gre pri tem zgolj za razprodajo strokovnih dosežkov ali pa gre za daljnosežnejše povezave, od katerih ima lahko korist tudi slovenska etnologija?

Povezovanje teh dveh področij, torej turizma in etnologije, ni samo stvar mojega navdušenja. Nikakor ne gre pri tem za »razprodajo etnologije«, kar seveda ni samo tvoja formulacija, temveč splošno etiketiranje določenih prizadevanj v naši stroki, ki so nova ali odstopajo od splošnega vedenja o stavbah, nošah, pesmih in maskah (izbral sem popolnoma naključne primere, ki niso povezani z konkretnimi osebami — vidiš, tudi to je slika današnjega stanja v naši stroki!). Poleg turizma uspešno povežujem etnologijo z vprašanji domače obrti in še katerimi (npr. muzeologijo). Toda, če si že izbral turizem, še nekaj besed o tem. Tukaj si prizadevam že nekaj let in lahko rečem, da je »turistična srenja« zdaj že spoznala, kakšno je etnologovo delo na tem področju. Torej gre za daljnosežne povezave, in mislim, da bo lahko imela slovenska etnologija od tega tudi koristi. Seveda, če jih bo znala izkoristiti. Prav te dni začinjamo veliko interdisciplinarno raziskavo o turizmu, in etnologi imamo pomembno mesto med drugimi strokami. Mislim, da so časi, ko so etnologi turizmu posredovali lepe diapozitive noš in kmečkih hiš, napisali kakšen prispevek o navadah Slovencev, že za nami. Uspel sem zlasti za ugotovitvijo, da je le na kulturni (pojmovani po etnološko) ponudbi zgrajen turizem lahko zanimiv. Priznati moram, da mi pri vseh, povsem novih področjih, ki se tu razpirajo, zlasti veliko pomaga dobro poznavanje zgodovine naše stroke.

Si slovenski član pripravljalnega odbora za XII. kongre IUAES v Zagrebu 1988. Glasnik se bo pripravam Kongresa še posvečal, saj sem prepričan, da večino slovenskih etnologov to zanima, da hočejo biti seznanjeni iz prve roke. Stevilni etnologi so mnenja, da je kongres dobra priložnost za uveljavitev jugoslovanskih etnologij, nekateri pa so precej brezbrizni do te prireditve. V čem vidiš dobre in slabe strani dejstva, da bo Kongres IUAES v Jugoslaviji in

kakšna bo tvoja naloga pri pripravah? Ali boš predlagal kakšno sekcijo? Kakšna bo vloga slovenske etnologije?

Da bo svetovni kongres v Jugoslaviji, je seveda odlična priložnost za vse naše nacionalne etnologije. Pri tem se bojim, da bo zaradi zaprtosti v republiške in mestne okvire prišlo do raznih nihanj v sami organizaciji, česar si ne bi smeli dovoliti. Na preteklem kongresu v Kanadi si verjetno tudi ti spoznal, kaj pomeni brezhibna organizacija takega kongresa, na katerem se zbere čez 2000 ali celo do 3000 ljudi.

Najprej smo poskušali marsikaj prispevati tudi iz Ljubljane in v Ljubljani. Toda zaenkrat kaže, da se bo vse dogajanje le bolj koncentriralo v Zagrebu in tudi v antropoloških krogih. Menim, da bi morali, neodvisno od vseh ceremonij na kongresu v Zagrebu izkoristiti priložnost in organizirati nekaj novega, svežega tudi v Ljubljani. Če se bodo pripeljali na kongres v Zagreb antropologi in etnologi s celega sveta, jim ne bo težko prepotovati še 140 km do Ljubljane. Toda! Z organizacijo in predvsem obveščevanjem sveta bi morali začeti že včeraj. Natančno bi morali že zdaj določiti datume, dvorane itn. . . V prvi vrsti bi se morali vsi slovenski etnologi odločiti, ali sploh smo za nekaj takega, in si potem delo razdeliti. Za tako organizacijo je potreben pravec mrežni načrt. Del organizacije so tudi vsebinska zasnova, priprava ustreznih publikacij in gradiv pred posvetovanjem, stalni mednarodni stiki z nosilci posamičnih diskusijskih tem ipd. To je samo del vseh dejavnosti, ki jih je treba razviti in skrbeti zanje vse do odhoda zadnjega letala z udeleženci kongresa. Kongres je velika priložnost tudi za naš etnološki tisk, toda bojim se, da se bodo najrazličnejši stroški do takrat že tako dvignili, da ne bomo uspeli pripraviti kaj kvalitetnega. Ampak puške ne kaže vreči že zdaj v koruzo.

Spraševal in razgovor pripravil *Naško Križnar*

An Interview

THE BULLETIN ASKS, JANEZ BOGATAJ ANSWERS.

This is a discussion about the beginnings of ethnological work of Janez Bogataj as editor of the Bulletin of Slovene Ethnological Society between 1975 and 1981, about his editorship and concept of the Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva editions, pedagogical work at the Department of Ethnology at the Faculty of Philosophy in Ljubljana where he lectures about Slovene ethnology and methodology of ethnological research work, about methodological orientations of his work about millers and sawers in the upper part of the Krka valley, his doctoral thesis on the history of techniques and different ways of ethnological research from Valvasor to Vurnik, about methods in general, about cooperation of ethnology and tourism and about Slovene share at the 12th Congress of IUAES in Zagreb in 1988.

*V Békéscsabi na Madžarskem,
je od 2. do 4. oktobra 1985 potekala
III. MEDNARODNA ETNOGRAFSKA KONFERENCA,
posvečena preučevanju nacionalnosti.*

*V nadaljevanju objavljamo dva slovenska referata, ki obravnavata
problematiko etnologije v mestih.*

ETNOLOŠKO PREUČEVANJE NARODNOSTI V MESTNEM OKOLJU

DR. SLAVKO KREMENSEK

Potreba po preučevanju mestnega načina življenja je bila v slovenski etnologiji poudarjena pred dvema desetletjema. Od takrat je zanimanje za mestno prebivalstvo in njegov življenjski slog pomembna sestavina prizadevanja slovenskih etnologov, posebej mlajših. Tako je nastala v seminarjih Oddelka za etnologijo filozofske fakultete v Ljubljani do danes že vrsta študentskih nalog, ki obravnavajo mesta, še zlasti Ljubljano. Nekatere med njimi so bile v spopolnjeni obliki tudi objavljene. Posamične razprave so nastale zunaj seminarskih okvirov in so izšle kot samostojne publikacije. V njih je podana bolj ali manj celostna podoba nekaterih predmestnih delavskih četrti, pa tudi določenih fenomenov, npr. družabnega življenja, značilnega za zgornje družbene sloje. Etnološka problematika mestnih območjih se je že uveljavila tudi v občasnih muzejskih razstavah. Etologi so bili vključeni v študijske priprave za revitalizacijo starih mestnih jeder.

Etnološko preučevanje ljubljanskih predmestij, ki so nastajala konec preteklega stoletja in do druge svetovne vojne, vprašanja narodnosti skorajda ni odpiralo.¹ Priseljenci, ki so se z razvojem industrije, prometa in siceršnjih eksistenčnih možnosti naselili na ljubljanski mesti rob, so bili tako rekoč izključno Slovenci. Število pripadnikov drugih narodov je bilo v tedanjih ljubljanskih delavskih četrtih zanemarljivo. Etnološko zanimanje je bilo na teh območjih osredotočeno na posebnosti predmestne kulturne podobe. V ospredju so bili družbeni položaj predmestnih naseljencev, neagrarna oblika pridobivanja osnovnih življenjskih sredstev in njun vpliv na način življenja predmestnega življa. Predmestnost je bila tako v omenjenih študijah obravnavana kot ena od variant načina življenja Slovencev v zadnjem stoletju.

Podobnostim in razločkom v etničnem pogledu je bila pozornost namenjena pri etnoloških obravnavah priseljencev iz drugih jugoslovanskih republik v Ljubljano in v druga mesta po drugi svetovni

vojni.² Ker gre v teh primerih v veliki meri za manualne delavce, ki živijo po samskih domovih in v zasilnih stanovanjskih kolonijah, se socialnemu vidiku ni bilo mogoče izogniti tudi v teh študijah. Lahko bi celo rekli, da so bila v prvi vrsti socialna vprašanja spodbuda mladim slovenskim etnologom, da so se v več primerih lotili takšnih obravnav. Ne glede na pobude pa so te razprave izrazit primer etnološkega preučevanja narodov in narodnosti v urbanih središčih, ki so po večini prebivalcev ne glede na iste državne okvire in isto družbeno ureditev etnično drugačna. Izsledki teh raziskav so za problem, ki ga načenjamo, v pričujočem okviru, zelo povedni. Iz njih zremo kako pomemben je etnični vidik še danes tudi v družbeno in kulturno na videz poenotenih mestnih okoljih. Izjava smetarskega delavca pri Komunalnem podjetju Ljubljana, da bi ga v Sloveniji zadržala le smrt, učinkuje v naslovu ene od omenjenih razprav bolj kot provokacija, vendar hkrati opozarja na težavnost problema. Posebej še, ker prilagajanje drugačnemu socialnemu in etničnemu okolju ne povzroča težav le delavcem, ki prihajajo navedno s podeželja, ampak tudi tistim, ki izvirajo iz mesta. To je pokazala razprava o življenju skupine medicinskih sester, ki so prišle v Ljubljano iz Srbije.

Problem prilagajanja delavcev iz drugih etničnih območij v slovenskih mestih in industrijskih središčih je relativno nov, vsaj v primerjavi z obdobjem med obema vojnama. Zato pa smo imeli do konca prve svetovne vojne po slovenskih mestih, tako tudi v Ljubljani, neslovensko etnično manjšino, ki je v večjem delu sodila v tako imenovani družbeni vrh. Razprava o družabnem življenju v Ljubljani od začetka našega stoletja opozarja na številčno relativno skromno nemško etnično plast, ki je izoblikovala dokaj zaprto družbo, v katero je bilo težko predreti.³ Še zlasti je bil krog ljubljanskih Nemcev izoliran v družabnem pogledu; imel je svoja društva in obiskoval lastne prireditve. Živel je po svoje in se pri tem zgledoval po drugih središčih avstro-ogrske monarhije, še zlasti po Dunaju kot prestolnici.

Razmeroma precej pozornosti so v zadnjih letih mlajši slovenski etnologi posvetili problematiki slovenskega izseljenstva in zdomstva.⁴ Način življenja v mestih in industrijskih središčih je prišel v teh raziskavah, bi rekli, do polne veljave. Pripadniki slovenske narodnosti so tako kot izseljenci drugih etničnih skupin tudi na tujem obdržali nekatere značilnosti, razpoznavne prav tako v mestnih, industrijskih in rudarskih naseljih. V takšnem okolju pa so slovenski izseljenci že od začetka intenzivnejšega izseljevanja v zadnjih desetletjih preteklega stoletja v daleč največji meri iskali svojo eksistenčno podalگو. Pri tem je bilo za Slovence značilno, da so se radi naseljevali v etnično enovitem okolju in so se izogibali mešanih naselij. Tako so se v Ameriki in v evropskih državah združevali še zlasti v nekaterih mestih, v določenih četrtih in ulicah, ki so bile spričo tega večkrat označene kot »slovenske«. V doslej objavljenih razpravah so nakazani najsplošnejši obrisi etnološke problematike slovenskega izseljenstva za Združene države Amerike, Zvezno republiko Nemčijo in Francijo. V obliki muzejske razstave je bil podoben pregled opravljen za Avstralijo. Sondažno pa so bila v ome-

njenih zvezah obravnavana etnološka vprašanja današnjega življenja Slovencev v Parizu, pripadnikov treh generacij Slovencev v nekaterih mestih Združenih držav Amerike in vprašanja, ki se nanašajo na jezik in kulturo današnjih slovenskih naseljencev v Mannheimu.

Iz etnološkega zornega kota je ostal doslej tako rekoč nenačet način življenja Slovencev v velikih pa tudi manjših mestnih naseljih na obrobju slovenskega etničnega ozemlja. Gre za Trst, Gorico, Celovec, Beljak, Velikovec, Radgono, Monošter. Zato je toliko bolj pohvalno, da sta se kolegi Katalin Hirnök in Marija Kozar-Mukič ob pripravi za pričujoči posvet lotili načina življenja Slovencev v Monoštru. Takšne raziskave bodo namreč poleg drugega zelo povedne pri uredništvu načrta Način življenja Slovencev v 20. stoletju, o katerem sem govoril na prejšnji konferenci. Pri tem se bomo ukvarjali tako z avtohtonimi Slovenci, ki so ponekod iz večine postopoma postali manjšina, kakor s priseljenci iz agrarnega zaledja v novejšem času. To pa je proces, ki še kar traja. Za ponazorilo lahko navedemo pred kratkim objavljeno časniško poročilo iz Trsta, v katerem je rečeno, da »vse več slovenskega življa odhaja s tržaškega in goriškega podeželja v mesti, kjer se utaplja v asimilacijskem kotlu«. ⁵

Nadalje je neprečun tudi način življenja Slovencev v mestnih središčih, ki so sicer zunaj slovenskega etničnega ozemlja, s katerimi pa so Slovenci zaradi prostorske bližine imeli intenzivne stike in kamor so se tudi priseljevali. Takšen primer je Zagreb. Posebno vlogo je kot štajersko deželno glavno mesto, torej tudi kot nekdanje upravno središče dela Slovencev, imel Gradec. In končno tudi Dunaj, za prekmurske oziroma porabske Slovence še Budimpešta, za Slovence v jugoslovanskih okvirih pa po letu 1918 Beograd. O načinu življenja zagrebških, graških, dunajskih, budimpeštanskih, beograjskih itn. Slovencev in spreminjanju njegove vsebine in oblik vemo zelo malo. Etnoloških študij na to temo nimamo. Vendar nas nekateri spominski zapisi in posamična beletristična dela opozarjajo, da utegne biti življenje pripadnikov slovenske narodnosti v omenjenih in še drugih mestih za razumevanje slovenskega etnosa v posamičnih dobah zelo zanimivo. Pri tem gre za ljudi različnih socialnih profilov in s tem za različne načine življenja ali življenjske sloge.

Razložke je mogoče najti seveda tudi v okviru nekaterih slojev, na primer med študenti. Vsekakor je preučitev življenja slovenskih študentov v univerzitetnih središčih, kot so Dunaj, Gradec, Praga in kasneje Zagreb, do ustanovitve univerze v Ljubljani in še pozneje naloga, ki jo bo treba iz etnološkega zornega kota še urediti. V teh mestih živijo oziroma so živeli uradniki in drugi razumni slovenske narodnosti, ki so lahko v raziskovalnem pogledu do določene mere dopolnilo preučevanja načina življenja neslovenskega življa na slovenskem etničnem območju. Poseben problem so seveda spet delavci, ki so se z mejnih agrarnih območij stekali v bližnja urbana središča ne glede na njihovo etnično drugačnost. Pripadniki različnih socialnih plasti so v drugačnem etničnem okolju doživljali pač različno usodo, o čemer nam na primer za Slovence v Zagrebu pripoveduje »povest iz zagrebškega življenja« Gornje mesto slovenskega pisatelja Bogomira Magajne. ⁶ Kako je potekala akulturacija slovenskih delavcev v graškem predmestju, nam z zgledom svojih sloven-

skih staršev oziroma družine prikaže avstrijski pisatelj Alois Hergouth v knjigi *Mesec med jablanami*. Navedimo nekaj značilnih stavkov iz tega dela: »Oba, mati in oče, sta bila po rodu iz Spodnje Štajerske, ki je v tistih časih spadala k Avstriji... Oba je njuno kmetiško rojstvo zaznamovalo za vse življenje... Bila sta mlada in kot mnogi drugi sta se na pot odpravila peš, s seboj pa sta nesla le upanje in moč svojih rok. Gradec, mesto v najlepšem razcvetu, je imel dela za vse, ki so hoteli poprijeti... Za nas, za otroke, ki smo se tukaj rodili in odrasli, je bil od vsega začetka kraj, ki mu je veljala naša ljubezen... Tu smo se naučili jezika, ki ga je mati do konca življenja govorila okorno... Jezilo nas je, da so Moserhofgasse, ulico, v kateri smo stanovali, imenovali »slovenska gosposka ulica«... A prav zato smo čutili, da spadamo skupaj, da smo mogoče nekaj posebnega, vsekakor pa nekaj drugega. Da smo drugačni od tistih iz Münzgrabna ali iz Petrove ulice ali še celo od tistih iz mesta...« Ob vsem tem je Hergouth zapisal: »Nobena dežela ni boljša od druge, noben jezik lepši ali globlji. Nesmiselno je, biti na eno ponosen ali drugo zaničevati.«⁷

Kaže, da je iz dosedanjih raziskav in še zlasti iz nalog, ki so pred slovenskimi etnologi, razvidno, kako raznovrstna je etnološka problematika narodnosti v mestnih okoljih. Zunaj dvoma je tudi njena poučnost in prav tako potreba po njenem preučevanju, tako iz čisto strokovnih razlogov kakor tudi zavoljo ustreznega razreševanja problemov interetničnega značaja. Ti so namreč že zdavnaj doma v mestih ali še zlasti v njih.

OPOMBE:

- ¹ Slavko Kremenšek, *Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem*, Ljubljana, 1970; Mojca Ravnik, Galjevica, Ljubljana 1981.
- ² Zivka Crnivec, *Kulturna podoba marginalne družbe na območju mesta Ljubljane*, Ljubljana 1975; Maja Milčinski, *Poskus prikaza življenja skupine priseljenk iz Srbije*, *Problemi*, XVIII (1980), št. 197, 75–80; Janez Fajfar, *Način življenja delavcev iz drugih republik na primeru samskega doma Splošnega gradbenega podjetja Gorenje na Bledu*, *ibid.*, 81–87; Nives Sulič, »V Sloveniji bi me zadržala le smrt!« (Način življenja smetarskih delavcev Komunalnega podjetja Ljubljana), *Problemi*, XX (1982), št. 233–4, str. 1–7.
- ³ Damjan Ovsec, *Oris družbenega življenja v Ljubljani od začetka dvajsetega stoletja do druge svetovne vojne*, Ljubljana 1979, str. 8 sled.
- ⁴ Ingrid Slavec, *Slovenci v Mannheimu*, Ljubljana 1982; Nives Sulič, *Thank God I'm Slovenian*, Ljubljana 1983; Alenka Bogovič-Borut Canjko, *Slovenci v Franciji*, Ljubljana 1983.
- ⁵ Lojze Kante, *Slovenci v Italiji — Kaj neki bo prinesla prihodnost? Delo — sobotna priloga*, 27. 7. 1985.
- ⁶ Bogomir Magajna, *Gornje mesto, Celje* 1932.
- ⁷ Alois Hergouth, *Mesec nad jablanami*, Ljubljana 1983, 57–60.

dr. Slavko Kremenšek

ETHNOLOGICAL RESEARCH OF NATIONALITY IN URBAN SURROUNDINGS

In Slovene ethnology urban ethnological research asserted itself during the last decades. As long as town-dwellers were ethnically uniform, at least in the capital of Slovenia (meaning until the Second World War) and with an only exception that of the German town elite, not much attention was given to the problem of nationality. It became ethnologically more relevant after the war when many workers from other Yugoslav republics came to Ljubljana in search of work. Next to social questions, ethnic problems became more and more evident. These evident social differences were actually the essential stimulation for ethnological work of younger ethnologists who showed how complex a problem of ethnic differentiation in a seemingly uniform urban environment could be. Most of the research work has been done in Ljubljana. Similar results were obtained during the research of Slovene immigrants in the US, France and West Germany. Often based on ethnical appartenance,

Slovenes have formed their own ethnic districts in foreign towns (Slovene town quarters and streets, for instance).

Beside many Slovene towns there are Slovene urban centers at the outskirts of Slovene ethnic territory which are today a part of Italy, Austria or Hungary, which have remain unresearched. In these towns Slovenes form a minority today, despite the fact that they were almost entirely Slovene in the past. Likewise there is no ethnological research done on the file of Slovenes in those towns outside Slovenia to which Slovenes emigrated in certain periods of time or with which they had been intensely connected. Such is the case with those towns in which whole generations of Slovene students had studied in the past (Zagreb, Belgrade, Graz, Vienna, Budapest or Prague). Ethnologists shall be able to rely on certain works of fiction as well.

SLOVENCİ V MESTIH — MONOŠTER

KATARINA HIRNÖK, MARIJA KOZAR-MUKIČ

V predavanju — pridružujoč se temi ljubljanskega etnologa Slavka Kremenška — preučujemo spremembe v načinu življenja Slovencev, ki so se preselili v Monošter.

Monošter je gospodarsko in kulturno središče porabskih Slovencev. Od leta 1983 je mesto, pred tem je bil vélika občina. Število slovenskih prebivalcev v Monoštru se s priseljevanjem nenehno véča. Leta 1984 je preseglo 10 % prebivalstva, tj. približno 800 ljudi. Večina so prebivalci Slovenske vasi (okoli 700 ljudi), ki je bila priključena mestu Monošter leta 1983. Na območju nekdanje vélike občine živi okrog 100 prebivalcev slovenske narodnosti.

Po poročilu Komisije za narodnosti pri Železnožupanijskem svetu iz leta 1984: »Življenjske razmere Slovencev so podobne kot življenjske razmere Madžarov. Priseljeni Slovenci v Monoštru se asimilirajo, toda uporabljajo materin jezik. Uporaba materinščine se omejuje na družinski krog. Nekateré družine, ki so spremenile bivališča, so v manjši meri zainteresirane, da bi naučile svoje otroke slovensko, kljub temu, da je dvojezičnost družbena vrednota. Stanovanjske razmere so dobre, véčina Slovencev stanuje v družinskih hišah ali v blokkih . . . Standard narodnostnega prebivalstva se je povečal.«¹

Obiskali smo 15 družin, ki živijo na območju nekdanje vélike občine. Te slovenske ali slovensko-madžarske mešane družine so se priselile v 60. letih iz okoliških slovenskih vasi (Gornji Senik — Felsösözlnök, Sakalovci — Szakonyfalu, Slovenska ves — Rábatót falu, Števanovci — Apátistvánfalva, Andovci — Orfalu, Verica — Ritkarovci — Kótvolgy). Glavni razlog priseljevanja je bila možnost zaposlitve v Monoštru. Večina jih je že pred priselitvijo delala v tovarni svile in v tovarni kos. Po poroki ali že z manjšimi otroki so si zgradili ali kupili družinske hiše. Prvi slovenski priseljenci so si

zgradili hiše v isti ulici, v ulici Gábora Bethlena, ki so jo Monoštrčani poimenovali »Vendska (slovenska) ulica«. Priseljenci so prinesli iz rojstne vasi le nekaj pohištva, posode in oblek. Te predmete so večinoma že zamenjali z novimi. Le pri nekaterih družinah najdemo še nekaj glinaste posode, pernico pa še danes uporablja večina družin. Večina priseljencev ima kokoši, prašiče. Vrt jim zagotavlja povrtnino za prehrano. Večina ima v rojstni vasi gozd. Iz tega so pridobivali les za gradnjo hiše, za nakup pohištva in še do danes kurivo.

Materni jezik uporabljajo le starši in morebiti stari starši med seboj, v družini, na ulici s sosedi, sorodniki in znanci. Mlajša generacija (od 20—30 let) kvečjemu razume slovensko narečje, šoloobvezni otroci govorijo izključno madžarsko. V monoštrskem vrtcu, osnovni šoli, gimnaziji imajo možnosti za učenje slovenskega knjižnega jezika le v majhnem številu ur oziroma v obliki krožka. Slovenski otroci, živeči v Monoštru tudi omenjenih ustanov ne obiskujejo v velikem številu. Njihovo znanje slovenskega jezika komaj doseže stopnjo razumevanja.

Tednika Narodne novine (Ljudski list), ki ga izdaja Demokratična Zveza južnih Slovanov na Madžarskem, monoštrski Slovenci ne berejo, celo poznajo ga ne. To dejstvo je delno posledica neustrezne propagande. Vendar pa poslušajo slovenske oddaje Radia Győr in program Radia Murska Sobota. Slovenskih knjig nimajo, ne berejo v knjižnem jeziku, saj knjižnega jezika ne razumejo. Madžarske knjige berejo le šoloobvezni otroci in srednja generacija (od 30 do 40 let). V prostem času delajo na vrtu in gledajo televizijo. Vsaka družina je naročena na županijski dnevnik Vas népe.

Monoštrski Slovenci so ohranili največ tradicionalnih sestavin v prehrani. Najznačilnejše je bučno olje ki ga uporabljajo za solato. Bučno olje dobijo od sorodnikov iz rojstne vasi ali ga tam kupijo. Stiskalnico imajo na Gornjem Seniku in v Števanovcih. Nekatere družine še danes sodelujejo pri luščenju bučnega semena. Neznatno je število tistih družin, ki pridelajo v Monoštru dovolj buč za bučno olje.

Razen bučnega olja je značilna še uporaba koruzne moke (»kukarčni kaup«), jedi iz krompirja in iz moke (»dödala«, »krunčini kaup«). Na jedilniku še danes velikokrat srečamo fižol, pripravljen na različne načine (fižolova juha s kisló smetano, mešana solata iz fižola in zelja, fižolova solata). Jedi iz fižola pripravljajo ponavadi ob petkih. Peso in zelje še danes kvasijo, oziroma kisajo, toda manj kot nekoč v rojstni vasi. Poleg stiskanja bučnega olja ima pomembno vlogo še žganje domačega žganja. Žganjarne so prav tako na Gornjem Seniku in v Števanovcih. Skoraj vsaka družina kuha žganje najmanj enkrat letno. Del žganja porabijo zase, preostanek pa podarijo znancem.

Iz tradicionalne slovenske kulture so ohranili naslednje navade: božični koledniki, velikonočni ognji in streljanje s karbidom, novoletno pozdravljanje, »podaraj«.

V zadnjih letih je vse manj božičnih kolednikov in še ti v madžarščini pojejo in uprizarjajo dogodke iz Kristusovega življenja. Najznačilnejši in ohranjeni šegi sta velikonočni ogenj in streljanje s karbidom. To se dogaja na monoštrskem griču, imenovanem »Akasztódomb«. Udeležujejo se ga Slovenci in Madžari. Ogenj, kres, zakurijo tudi na vrtu in kakšnem dvorišču. V zadnjih letih izumira streljanje s karbidom saj zaradi bližine meje organi za notranje zadeve tega ne dovoljujejo.

Dečki še danes hodijo voščiti novo leto. Obiščejo predvsem sorodnike in sosede, toda večkrat gredo tudi k drugim hišam. V zadnjih letih voščijo v madžarskem jeziku. Velikokrat pridejo sorodnikom voščiti dečki iz Števanovec. V zadnjem času jih pripeljejo z osebnimi avtomobili in to običajno popoldne. Besedilo voščila je povedano v madžarskem jeziku, toda niso redki primeri ko števanovski otroci pozdravijo sorodnike v narečju. Iz tradicionalnih navad je omembe vredna še šega »podaraj«. V Monoštru ne hodijo po darove, toda če je bodoči mož iz katere od slovenskih vasi, gre dekle iz Monoštra po darove v tisto vas.

Priseljeni Slovenci niso prinesli s sabo le osebnih predmetov, temveč tudi kulturo in jezik rojstne vasi, pridobljene navade v družinskem življenju, zabavah, gospodinjstvu, kuhinji in pri delu. Priseljenci so si morali ustvariti novo eksistenco, zgraditi nov dom. Kljub temu, da so kultura, način življenja in navade Madžarov zelo podobne slovenskim v tem kraju, je priselitev zahtevala od Slovencev manjšo ali večjo prilagoditev. V tem procesu postopoma opuščajo rabo maternega jezika, in da bi se otroci lažje prilagodili, jih sploh več ne učijo materinščine.

Urbanizacija, preslojevanje in kulturno prilagajanje povzročajo asimilacijo. Za Slovence je značilna dvojna mobilnost: lokalna mobilnost in preslojevanje (iz kmetov postanejo delavci). Ker delavski sloj Monoštra sestavljajo Madžari, tudi Slovenci čutijo potrebo po preoblikovanju dosedaj upoštevanih vrednot in navad. Asimilacija je značilen družinski, medgeneracijski integracijski proces, lahko pa je pomembna tudi v eni generaciji. Jezikovna asimilacija prve generacije nikoli ni popolna in zaključena. Poleg tega asimilacija tudi ni enakomerna na jezikovnem, socialnem in kulturnem področju. Odvisna je od narodnosti staršev. Nasledek priseljevanja je, da hoče druga generacija doseči popolno enakovrednost z okolico, zato pa je predpogoj popolna prilagoditev družine. Asimilacija je odklon od starega, tradicionalnega, hkrati pa tudi konflikt osebnosti, družine in med generacijami. Prilagoditev je večstranski proces: v tem procesu so najvažnejši elementi pridobitev delovnega mesta, zaposlitve, izoblikovanje navad pri oblačenju in načinu življenja. Vse to se oblikuje s posnemanjem in prilagajanjem.

Za priseljence je značilno prehodno stanje. Opustili so kulturo s katero so živeli prej, toda v novo kulturo se še niso vrasli. Radi bi bili pripadniki obeh skupin, v resnici pa ne pripadajo nobeni. To povzroča manjvrednostni občutek in negotovost monoštrskih Slovencev. Po priselitvi je sprva najvažnejša gospodarska aktivnost. Če se

zaposlijo in prihranijo denar, se počutijo varne, prevzemajoč zahteve okolice si izoblikujejo svoj način življenja. Potem se trudijo, da bi živeli podobno kakor večina. Kulturna dediščina rojstne vasi ni zadosti živa, da bi lahko tekmovala z novo.

Prilagajanje Slovencev je postopno. Začne se s prevzemom konkretnih predmetov, orodij, gospodarskih pripomočkov, ki so jih prisiljeni takoj uporabljati, če se hočejo naseliti, delati. Vzorce vedenja prevzamejo počasi. Končni rezultat prilagoditve je asimilacija, to pa vedno ne pomeni odpovedi svoji identiteti. Splošen pojav je dvojna narodnostna zavest. Staršem je pomembna ohranitev izvorne narodnosti, toda za otroke ne naredijo ničesar, niti materinščine jih ne naučijo. Pa vendar jih prav zaradi slabe vesti hočejo obvarovati pred problemi, ki jih povzroča položaj izkoreninjenosti iz izvorne skupnosti in nevrastost v večinski narod. Pogosto zaradi tega opustijo rabo materinščine v družinskem krogu, nekateri pa jo ohranijo, vendar razmeroma malomarno. V takšnih družinah starši govorijo s svojimi otroki skoraj izključno slovensko vendar otroci odgovarjajo v madžarščini. Otroci so nekakšni »Polslovenci«, njihova govorna sposobnost komaj preseže t. i. »kuhinjski jezik«. Redka je prava dvojezičnost, zvestoba materinščini in zavestno ohranjanje tradicije. Po našem mnenju je dvojezičnost pravilna ustrezna rešitev, kajti harmonija med dvema kulturama ima prednosti. Toda to so samo principi, ki se v praksi skoraj da ne uresničujejo. Vzroke moramo iskati v tem, da je znanje slovenščine nizko družbeno ovrednoteno, hkrati pa so možnosti praktične uporabe omejene. Pri tem je pomembno znanje knjižnega jezika za učitelje, ne bi pa bilo odveč tudi za druge strokovnjake (delavci na občinah, prodajalci, poljedelski strokovnjaki, gradbeniki itn.). Če bi izoblikovali možnosti za širšo uporabo slovenščine v Monoštru, se verjetno na slovenski oddelek nove monoštrske šole ne bi prijavilo le 12 otrok.

OPOMBA:

¹ Poročilo o življenjskih in delovnih razmerah narodnostnih skupnosti, živčih v Monoštru. Narodnostni odbor pri železnožupanijskem svetu. 18. IX. 1984

Katalin Htrnők and Marija Kozar-Mukič
SLOVENES IN TOWNS. MONASTER (Szentgotthárd)

Monošter in Hungary is an economic and cultural center of Slovenes in the region of Szlovénvidék, where many Slovenes emigrated during the last years because of a better chance for employment in non-agrarian fields. There are more than 10% of them living in Monošter now. They tend to adapt to Hungarian majority as soon as possible, in several aspects: first they try to achieve an equal position at work and to form modern living conditions. These are especially evident where housing and clothing are concerned. The assimilation process is the strongest within the second generation which is not tied to its original community any more, especially regarding their language. The fact that they have hastened their organic adaptation to their new surroundings too much is evident in traumatic feelings of eradication from their original Slovene culture and most frequently rural surroundings and in their incomplete adaptation to Hungarian urban environment. Their discord is social, cultural and ethnic. Endeavours to appease this duality are but minimal.

O ANTROPOLOŠKEM KONGRESU IN ETNOLOGIJI V MUZEJIH

INGRID SLAVEC

Izredni občni zbor Slovenskega etnološkega društva,
15. novembra 1985, v veliki sejni dvorani SAZU v Ljubljani

Izredni občni zbori so v zadnjih letih za Slovensko etnološko društvo bolj izjema kakor priložnost, da bi se morda večkrat sestali in se pogovorili o težavah, ki običajno dlje zaposlujejo etnologe, pa se o njih govori bolj v ožjih krogih in ne pred zborom društva kot strokovno javnostjo.

Temu tokratnega občnega zbora sta bili nekako neodložljivi. Prva točka dnevnega reda je bila namenjena informaciji članom SED o pripravah na svetovni kongres antropoloških in etnoloških znanosti, ki bo leta 1988 v Zagrebu, druga pa razpravi o problemih t. i. etnološkega muzejstva.

V zvezi s svetovnim antropološkim in etnološkim kongresom je predsednik društva Božidar Jezernik navzoče seznanil s predlogom za organizacijo sekcijских tem, ki so ga zastopniki SED posredovali skupščini Zveze etnoloških društev Jugoslavije na etnološkem posvetovanju oktobra 1985 na Cetinju.

Nekaj nadrobnejših pojasnil: Organizator kongresa v Zagrebu je Hrvatsko antropološko društvo (glavna koordinatorja dr. Rudan in dr. Maver), ki zbira predloge sekcijских kongresnih tem in predloge za spremljevalne prireditve. Dosedanji organizacijski potek sprva sploh ni bil jasen, težko je bilo dobiti kakršnokoli informacijo: nerazrešene denarne zadeve, neurejeno komuniciranje med organizatorji in zainteresiranimi udeleženci, nedoločena krajevna razporeditev in še cela vrsta drugega. Glede na to, da se takih kongresov lahko udeleži 2 do 5 tisoč ljudi, ki morajo biti vnaprej seznanjeni s celotnim programom kongresa, je to razmeroma nevzdržno. O celotnem funkcioniranju smo bili na Cetinju seznanjeni po zaslugi

kolegice Olge Supek iz Zagreba. Vsak predlagatelj sekcije je dolžan prevzeti vse organizacijske in denarne obveznosti Med organizacijske sodi najprej prijava teme oz. sekcije z nosilcem oz. koordinatorji, ki morajo poskrbeti za povezavo s tujimi strokovnjaki, ki se ukvarjajo s predlagano temo, se z njimi dogovoriti za vsebino in potek dela v sekciji, pripraviti morajo spremne prireditve in izdati kongresne publikacije. Po tem postopku so hrvaški etnologi oz. Zavod za istraživanje folklorja iz Zagreba organizacijskemu odboru prijavili naslednje teme:

1. Folklorja kot historični proces (koordinatorja Maja Bošković-Stulli in Ivan Lozica)
 2. Etnologija in zgodovina (Olga Supek)
 3. Antropologija in spol (Lidija Sklevicky, Olga Supek)
 4. Nomadski in pastoralni narodi (Tomo Vinšćak, Ion Vladutin)
 5. Stanovanjska kultura (Ksenija Marković, Dunja Zelić), poleg tega pa tudi spremne prireditve: razstavo jugoslovanskega tekstila in oblačil, sejem in razstavo obrti v Jastrebarskem, prikaz konjereje v Sisku in muzeja prehrane in Koprivnici.
- Jugoslovanski etnologi morajo poskrbeti tudi za izid etnoloških publikacij v angleškem jeziku. V načrtu je izdaja registra jugoslovanskih ustanov, ki hranijo kulturno dediščino, izdaja Narodne umjetnosti, Etnološke tribine in posebne številke Etnološkega pregleda.

Ta program je bil torej predstavljen na Cetinju. Slovenski etnologi so ga dopolnili s tremi predlogi, ki bi jih lahko speljali v Ljubljani oz. Sloveniji, in sicer:

1. *Urbana etnologija*
2. *Film*
3. *Etnologija in turizem* (skupaj s hrvaškimi etnologi).

Tudi za prireditve je bilo nekaj zamisli: velika razstava o zgodovini Ljubljane kot dopolnilo prve teme, Naško Križnar pa je podal že razmeroma natančno zamisel o filmski sekciji z referati in razpravo o vlogi vizualne dokumentacije pri etnoškem delu, filmskimi projekcijami in »mondovizijo«.

Na občnem zboru so člani SED te predloge sprejeli in podprli. Razmeroma živahna razprava o nadrobnejših pripravah, zlasti v zvezi s prvo temo, je bila odveč. Namreč: istega dne je v Zagrebu zasedal organizacijski odbor svetovnega kongresa in obveščeni smo bili, da bodo vse kongresne prireditve potekale v Zagrebu. Tako ljubljanska razstava odpade, druge teme pa bo treba pripraviti v Zagrebu. Na natančnejša pojasnila čakamo, obljubljen je namreč informativni bilten organizacijskega odbora. Toliko o zagrebškem kongresu.

Drugi del zbora je bil namenjen razpravi o etnološkem delu v muzejih. Muzejska sekcija SED je pripravila za to priložnost poseben program. Josip Korošec z Republiškega komiteja za kulturo naj bi za uvod poročal o položaju etnologije v muzejih po podatkih analize Republiškega komiteja za kulturo o muzejski mreži Slovenije. To poročilo je zaradi poročevalčeve odsotnosti odpadlo, so pa ustrezni podatki objavljeni v Poročevalcu KSS.

V vsebinskem pogledu so program zapolnila razmišljanja, ki so jih pripravili kustosi etnologi:

Jože Hudales, *Etnološki muzeji danes in jutri*
Inga Brezigar, *Kratek pregled muzejske etnologije v pokrajinskih muzejih Slovenije*
Ivana Bizjak-Leskovec, *Razmišljanje o prvih korakih mladega etnologa v muzeju*
Zvezda Koželj, *Stičišča konservatorske in muzejske prakse*
Boris Kuhar in Marjan Loboda, *Koncept postavitve stalne razstave in novega muzeja SEM.*

V tem okviru ne bi obnavljali vsebine posamičnih prispevkov, ker štiri od njih v celoti objavljamo. Opozoriti velja le na osnovna izrečena vprašanja in probleme:

kako v muzeju ustrezno prikazati način življenja;
razkorak med stroko in muzejsko prakso;
neustrezna etnološko-muzeološka izobrazba kustosov;
prostorski in denarni problemi;
muzeji kot raziskovalne ustanove;
nasilna ločenost muzejstva in konservatorstva;
težave Slovenskega etnografskega muzeja.

Diskusija se je ustavila zlasti ob Slovenskem etnografskem muzeju, ki po ugotovitvah v današnjih razmerah ne opravlja svojega nacionalnega poslanstva. Koliko so razlogi strokovni, prostorski, denarni, je težko presoditi. V bodoče SEM načrtuje pridobitev novih muzejskih prostorov. Idejni projekt je prilagojen novi zgradbi med Bokalcami in Podutikom in vsem zahtevam sodobne muzeologije. Uresničitev bo v najboljšem primeru mogoča v prihodnjem desetletju. Zaenkrat naj bi načrtovano predstavitev slovenske ljudske kulture od naselitve do danes nadomestili s stalno postavitvijo ljudske kulture 19. stoletja. Za vse načrte SEM je potrebno še veliko raziskovalnega dela, muzej pa nima statusa raziskovalne ustanove. V diskusiji je bilo opozorjeno, da je bilo kljub temu v SEM raziskovalno delo izjemno plodno do začetka 60. let, kar se je kazalo tudi v objavah v Slovenskem etnografu, ki je začel usihati ob očitno omejeni raziskovalni dejavnosti muzejskih delavcev.

Zdi se, da se ob etnologiji v muzejih že dolga leta ponavljajo bolj ali manj ista vprašanja, da v strokovnem pogledu še marsikaj ni postavljeno na pravo mesto in da bo vse navedeno tudi še v bodoče predmet podobnih pogovorov, vsaj do takrat, ko beseda ne bo več samo o željah in klavnem stanju.

Ingrid Slavec

ABOUT ANTHROPOLOGICAL CONGRESS AND MUSEUM ETHNOLOGY

The present article reports about the Irregular General Meeting of Slovene Ethnological Society in Ljubljana on November 15, 1985. The meeting dealt with two urgent topics: the participation of Slovene ethnologists during the organizing of the World Anthropological Congress IUAES in Zagreb in 1988, and an ever-burning question of museum ethnology. The Bulletin brings four papers from this general meeting which deal with ethnology in museums.

ETNOLOŠKI MUZEJ DANES IN JUTRI

Referat na izrednem občnem zboru SED, Ljubljana, 15. nov. 1985

JOŽE HUDALES

Kaj je etnološki muzejski predmet, kako je z etnološkim muzejem oz. muzejsko zbirko, to so vprašanja, ki v zadnjih nekaj letih močno zanimajo slovenske etnologe. Vzrok tega zanimanja je dilema, ki je bila povsem eksplicitno izražena leta 1980 v Novi Gorici, deloma pa se je v vrstah etnologov v muzejih pojavljala že prej. Dilema je v tem, ali lahko muzejska razstava s svojo predmetno naravnostjo sploh sledi teoretskim premikom v etnologiji, zlasti tistim, ki so vezani na prenos poudarka etnološkega raziskovanja s stvari na njihove nosilce, in ali je način življenja — predmet etnologije — sploh mogoče prikazati v muzeju. Tako stališče postavlja na glavo preteklo muzejsko prakso v tolikšni mēri, da bi lahko govorili tudi o krizi etnološkega dela v muzejih.¹ Po drugi strani pa tako intenzivno spraševanje etnologov po teoretičnih temeljih početja v muzejih pomeni tudi določeno prednost pred drugimi strokami v muzejih, ki takšnega zanimanja skorajda ne poznajo. Prednost zato, ker v krizi ni samo etnološko delo v muzejih, temveč muzejsko delo nasploh. Tako lahko torej vsaj v določeni meri krizo etnologije v muzeju ocenjujemo kot del krize muzeja.

Drugod po svetu je kriza muzejskih ustanov in njihovega dela dejstvo že nekaj desetletij. Muzejske ustanove so pogosto označene za »okamenele«, »okostenele«, konservativne ustanove, ki preživljajo hitre družbene spremembe na svoj specifičen način, obrnjene k preteklosti in k utrjenim vrednotam. Tudi pri nas se je že govorilo o »totalni pasivnosti muzejev«. Postavljeno je bilo vprašanje, ali so muzeji zares sposobni opraviti z nalogami, ki jih prednje postavlja današnji čas, predvsem pa prihodnost. Kritika muzejev se zanaša tudi na njihov »dinozaverski značaj«, ki hkrati implicira tudi misel o njihovem skorajšnjem propadu, saj po mnenju mnogih muzealcev le ohranjanje kulturne dediščine in raziskovanja, ki jih opravljajo eni intelektualci v korist drugih intelektualcev, ne opravičuje njihovega obstoja.²

Temeljni problem muzejskih ustanov, na katerega opozarjajo ti glasniki propada, je vprašanje govornice muzejskih predmetov muzejski publiki, so način prenašanja vrednot in sporočil muzejskih eksponatov obiskovalcem in nasploh pomen in vloga muzejev v današnji družbi, v kateri številni drugi mediji muzej že ogrožajo. Glede na to, da je ta vprašanja in dileme prvič postavila t. i. »prva pariška revolucija v muzejih« leta 1931 in da jih je aktualizirala »druga pariška revolucija« leta 1968, je seveda jasno, da je odgovorov na vprašanje, kako naprej, več ko dovolj.³

V svetovni muzeološki teoriji in praksi torej izhodi iz krize niso več novost. Popolna novost niso niti pri nas, vendar jih tu največkrat

srečamo kot »zanimivosti iz širnega sveta«, redko pa v obliki programa ali temeljne dolgoročne usmeritve slovenskega muzejstva v praksi, skoraj nikdar pa v etnološki praksi.

Izhode iz krize, zaprtosti in samozadovoljnosti naših muzejev bi torej morali iskati predvsem na treh ravneh:

- pri preučevanju muzejskega predmeta in njegovih sporočilnih možnosti
- pri preučevanju problemov muzejske ekspozicije
- in nazadnje pri iskanju načinov, kako z muzejsko ekspozicijo in muzejskim delom nasploh prebiti zidove muzejskih ustanov in sodelovati ali konkurirati drugim medijem, ki danes pritegujejo zanimanje potencialne muzejske publike.

Ob podrobnejšem pregledu problemov na teh treh ravneh se nam seveda pokaže, da je prej omenjena temeljna dilema etnološkega muzeja — kako v muzeju prikazati način življenja — le delček dileme, ki jo morajo reševati muzeji v celoti in vse stroke, ki delujejo v njem.

To se nam nazločno pokaže že na prvi ravni — pri preučevanju predmeta, ki smo mu pripisali obeležja muzejskosti in ga zato prenesli v muzej. Ob tem predmetu lahko najprej ugotovimo, da nimamo kriterijev, po katerih bi lahko predmetu vnaprej pripisali obeležja, ki zanimajo muzealca — etnologa, zgodovinarja, umetnostnega zgodovinarja itn. Zato nas mora v trenutku, ko smo predmet iztrgali iz njegovega okolja, zanimati prav vse, kar je še mogoče zvedeti o predmetu, njegovi uporabi v različnih časovnih obdobjih, o njegovih izdelovalcih in uporabnikih. Skratka — rekonstruirati moramo prav vse vezi in razmerja med predmetom in okoljem oz. nosilci v času, ko je bil še v rabi. V kolikor želimo ohraniti vse potencialne informacije, ki jih muzejski predmet nosi, ne bi smeli ožiti zornega kota njegove obravnave po strokovnih vidikih. Prav takšen interdisciplinarni pristop k interpretaciji in kasneje predstavitvi muzejskega predmeta je bil večkrat označen za eno izmed pomembnih možnosti »ozdravljenja« muzeja in iskanja nove vloge v sodobnem svetu.⁴ Kako doseči interdisciplinarno povezovanje strok v muzejih, je seveda težje vprašanje. Nemogoče je zahtevati, da bi bili vsi muzealci enako dobro podkovani v etnologiji, zgodovini, arheologiji, umetnostni zgodovini itn. Vendar bi moral vsaj osnovne pojme in znanja sorodnih strok bodoči muzealec le osvojiti. Druga uresničljivejša možnost interdisciplinarnega povezovanja strok v muzejih je enotna muzejska dokumentacijska baza, ki jo skupaj ustvarjajo vsi strokovnjaki v muzejih. Po lastnih izkušnjah je to mogoče razmeroma hitro in enostavno doseči v manjših muzejih, ki so kakorkoli tematsko ali krajevno omejeni. Gotovo to ni nemogoče niti v velikih nacionalnih muzejih, čeprav to terja več časa, delovnih naporov in več denarja. Po izkušnjah velenjskega muzeja se je pokazalo, da je takšna skupna dokumentacija, urejena po krajih, temah in časovno opredeljena, hkrati tudi že povsem izdelana osnova za računalniško obdelavo. S sestavo preprostega geslovnika in nabavo dovolj cenenega računalnika je namreč mogoče kombinirati in iskati podatke iz dokumentacijske baze muzeja v katerikoli smeri, časovnem obdobju in ne glede na doslej utrjene in običajne meje med strokami v muzeju. Prav tako je mogoče z računalnikom nenehno ugotavljati vezi obravnavanega

muzejskega predmeta do katerega koli drugega muzejskega gradiva, ki ga pojasnjuje, dopolnjuje, nadgrajuje itn. O tem, koliko uvedba računalnika poceni in pospeši dokumentiranje in ustvarjanje dokumentacijske baze v muzeju, seveda ne kaže izgubljeni besed. Obdelava muzejskega predmeta je le predpogoj za njegovo uspešno predstavitev v okviru muzejske razstave. Na poti do muzeja, prilagojenega današnji stopnji razvitosti vizualne komunikacije, in potrebam današnje družbe, je treba zadostiti še vrsti drugih pogojev. Tu gre npr. za osmišljanje in interpretiranje muzealij kot vizualnih fenomenov v prostoru in času. Poleg poznavanja sodobnih teorij o govorici medijev je zato seveda treba osmisлити tudi celoto spoznanj in sporočil o času in prostoru, ki sta latentno vezana na muzejske predmete, povezane v zbirko. Določiti je treba njihov komunikacijski domet, vizualne učinke in sredstva, s katerimi je mogoče vse latentne možnosti izkoristiti in jih predstaviti obiskovalcu muzeja. Kolikor popolnejša je baza podatkov, toliko bolj popolna in tudi interdisciplinarna bo muzejska postavitvev. Vsak predmet bo postavljen v okviru, ki jih opredeljujejo njegov tvorec in uporabnik — človek, narava, prostor in čas.⁵

Samo z govorico muzejskih predmetov tega seveda ni mogoče doseči. Pritegniti je treba še druge medije; risbe, fotografije, pisano in govorjeno besedo, video tehniko pa tudi mikro računalnike ki z izbiro ustreznega programa omogočajo grafično prikazovanje delovanja določenega muzejskega predmeta, načine njegove uporabe itn.

Na tej točki se lahko vrnemo k problemu, ki ga je postavil Naško Križnar v Novi Gorici. Uporaba vseh teh sredstev temeljne etnološke kategorije — načina življenja res ne more prikazati. Kakor pravi, lahko jih le bolj ali manj uspešno ilustrira. Zakaj torej sploh še etnološki muzej, če se mora zatekati k nemuzejskim medijem; besedi in video tehniki, ki ju etnologija tudi sicer že uporablja.

Odgovor na to vprašanje moramo iskati na tretji ravni, ki sledi pripravi muzejske ekspozicije. Le na tej ravni muzej v resnici lahko konkurira »vročim« medijem kakršen je na primer avdiovizualna tehnika. Prav na tej ravni lahko tudi največ govorimo o muzeju jutrišnjega dne. Muzej prihodnosti mora predvsem izkoristiti možnosti, ki jih ima kot »hladen« medij, in torej predpostavlja sodelovanje obiskovalcev. Izkoristiti mora možnosti, ki jih že dajejo ali jih bodo še dajala različna avdiovizualna sredstva, s katerimi lahko obiskovalec sam soustvarja muzejsko razstavo: širi ali krči obseg znanstvene informacije, ki mu jo muzejska razstava ponudi.⁶

Muzej mora postati tudi mesto zabave in igre. Danes v svetu muzealci povsem resno govorijo o veliki muzeološki skušnji Disneyevega sveta, ki za razloček od današnjih muzejev vsebuje svet domišljije, ki ga je muzej že davno iztislil iz »priznanih« potreb svojih obiskovalcev. Muzej pač mora služiti predvsem človeku oz. muzejski publiki in se ji zato pač približevati na načine, ki omogočajo popolnejšo komunikacijo.⁷ Vendar muzej, kakršnega si zamišljamo danes in kakršen naj bi bil najbrž tudi v bodočnosti, ne more ostati zaprt za zidovi svojih zbirk. Biti mora popolnoma odprt svojemu okolju, postati mora nekakšen laboratorij za posredovanje novih idej.

S takim konceptom muzejskega dela smo se že približali modelu, v katerem mnogi muzealci vidijo edino alternativo muzejskih ustanov.

Menijo, da prav ta alternativa zagotavlja muzeju bodočnost, zato ker eko-muzej postaja edini izvir sintetičnega znanja, popolnoma odprt svoji skupnosti, in razpolaga z vsemi podatki o tej skupnosti, njeni naravni in civilizacijski dediščini, in je takšen lahko temelj za projekcijo bodočnosti skupnosti. Čeprav eko-muzej vsaj deloma izhaja iz etnološkega muzeja »in situ«, seveda tako zamišljen muzej ni več etnološki, marveč je za njegov nastanek nujno potreben interdisciplinarni pristop.⁸

Ob koncu se je seveda potrebno vprašati ali je takšen model etnološkega in nasploh muzejskega dela uresničljiv. Nekatere, predvsem občasne razstave kažejo, da zlasti etnologi v marsikateri od nakazanih smeri že uspešno delajo. Prepričan sem, da je s takim muzejskim delom mogoče začeti — in to takoj, kljub temu, da nekateri slovenski muzealci menijo, da sta »naravi muzejskega dela bližja preudarnost in strpnost kakor radikalne in nagle odločitve«. Toda če bomo odlašali zdaj, se nam utegne zgoditi to, o čemer pripoveduje Jorge Glusberg v svojem delu »Hladni in vroči muzeji«. Takole pravi: »Današnji muzeji bodo nedvomno obstajali še naprej, a obiskovalo jih bo vse manj ljudi: pripadniki jalovega snobizma in hotenega sofisticizma. Muzeje bi morale napolniti množice z vsem svojim navdušenjem, pa tudi z pomankanjem rafiniranosti, prav tako kakor preplavljajo športne stadione... Ta ustanova, posvečena preteklosti, se lahko reši samo na en način: tako da se spremeni in vključi v pojave, značilne za konec 20. stoletja; kakor so npr. zaščita človekovega okolja in t. i. revolucija prostega časa, ki je enako razgibala tako elitno družbo kakor ljudske množice.«⁹

OPOMBE:

¹ Naško Križnar: Ali je etnologija v muzeju aplikativna veda? Knjižnica Glasnika SED 1. Nova Gorica 1980

² Zelimir Koščević: Muzeji u prošlosti. Muzeologija 21, Zagreb 1977, str. 49 in 50
Tomislav Sola: Sadašnjost kao muzeološka tema za budućnost, Informatica museologica, št. 2-3, Zagreb 1981, str. 60

Jorge Glusberg: Hladni i vrući muzeji. Muzeologija 23, Zagreb 1983 str. 39

³ Antun Bauer: Muzejska pedagogika. Muzeologija 17, Zagreb 1973, str. 102

⁴ Glej: Jože Hudales: Etnologija in zgodovina v muzeju. (referat na posvetovanju »Etnologija + zgodovina« v Mariboru) in tam navedeno literaturo (v tisku)

⁵ Kosta Bogdanović: Neke mogućnosti funkcije muzejskih predmeta. Bilten zajednica muzeja Srbije 2, Beograd 1972, str. 30

⁶ Isti: Postlikovno iskustvo u sferi vizuelne kulture kao aspekt muzeološke metodologije. Muzeologija 17, Zagreb 1973, str. 24—25

Branka Šulc: Muzejske zbirke kao izvor naučnih informacija za povjest svoga kraja. Muzeologija 19, Zagreb 1975

⁷ Jorge Glusberg: glej op. 2, str. 14—15

⁸ Tomislav Sola: Disneyland kao prilog muzeološkom iskustvu. Muzeologija 23, Zagreb 1981, str. 40

⁹ Ivo Maroević: Od muzeja na otvorenom do »eko-muzeja«. Informatica museologica, Zagreb 1984

Višnja Zgaga: Muzeološki izazov industrijske arheologije. Informatica museologica 3-4, Zagreb 1982

⁹ Jorge Glusberg: glej op. 2, str. 11

ETHNOLOGICAL MUSEUM TODAY AND TOMORROW

The first paper at the Irregular General Meeting of Slovene Ethnological Society has been written by Jože Hudales. It deals with the theoretical question about the place of ethnology in museum which had arisen as a problem during the renovation of ethnological methodology. The author feels that the crisis of museum ethnology is but a part of the crisis of museum in general. He feels that the solution lies in an interdisciplinary cooperation of different museum professions (also with the aid of a common, computerized documentation) and in an introduction of modern media. It is his opinion that an alternative museum form is the so-called eco-museum (an environmental museum), the ancient paragon of which is in fact an ethnological "in situ" museum.

KRATEK PREGLED STANJA MUZEJSKE ETNOLOGIJE PO POKRAJINSKIH MUZEJIH SLOVENIJE

Referat na izrednem občnem zboru SED, Ljubljana, 15. nov. 1985

INGA BREZIGAR

Ob kratkem pregledu današnjega stanja muzejske etnologije v okviru slovenskega muzejstva poskušam načeti pogovor o razmerju med staro in muzejsko prakso, med stanjem in razvojem etnologije kot vede o načinu življenja Slovencev. Zaradi kratkega roka, v katerem je bilo treba pripraviti prispevek, je to seveda le nekakšen splošen pregled, opravljen s pomočjo kratke ankete, telefonskimi pogovori, pregledom nekaj dosegljive literature in poročil o muzejski razstavnici dejavnosti. Slovenska etnološka muzeologija je po mnenju, dokaj uveljavljenem med etnologi, v procesu prevrednotenja vrednot, prenašanja poudarka s predmetov materialne kulturne dediščine na nosilca kulture ali kulturne dediščine, »humanizacije« etnologije v muzejih. Razmišljanja o tem problemu so stara že deset let,¹ intenzivneje pa smo se etnologi začeli o tem pogovarjati v zadnjih petih letih po posvetovanju SED v Novi Gorici 1. 1980.² Kot novinka v muzejski praksi sem bila prepričana, da je etnologija vsaj z muzeologijo sproti preverjala teorijo in prakso (skušnje iz dela v spomeniškem varstvu so bile namreč drugačne), vendar sem ugotovila, da smo tudi na tem področju v zaostanku.

Omeniti moram, da sem se (kot etnologinja v pokrajinskem muzeju) omejila predvsem na pregled razmer v pokrajinskih muzejih, čeprav sem tudi iz SEM prejela odgovore na anketo. Vendar menim, da je zaradi specifične vloge in delovanja v zgodovini slovenskega etnološkega muzealstva Slovenski etnografski muzej potrebno obravnavati posebej in da so problemi pokrajinskih muzejev le delno navezujejo na probleme SEM.

V muzejski sekciji smo tako skušali ugotoviti, v kolikšni meri drži teorija o muzejski etnologiji na razpotju med starim in novim, o etnologu v muzeju kot »kustos 19. stoletja« in »modernem etnologu 20. stoletja« v drugih medijih³ (publicistika, videokomunikacijah itn.), oz. kako se je etnologom v muzejih posrečil preskok v novo obdobje razvoja etnološke in muzejske stroke in v obratni smeri, koliko je etnološka stroka upoštevala dognanja etnologov muzealcev, zahteve muzejske predstavitve in današnjo muzejsko stvarnost. Z vprašalnico sprašujem konkretno po:

1. stalni zbirki in vidikih izbire in postavitve, ki jih zbirka upošteva (reprezentančna, estetska, tradicionalistična, nacionalna ali drugo),
2. konceptu občasnih zbirk,
3. usmeritvi dela etnologa (zbiranje in dokumentiranje muzejskega gradiva ter raziskovalno delo),

4. mnenju oz. razmišljanju etnologa v muzeju o razmerju med tradicionalno postavitvijo (vrednotenjem) etnološkega gradiva in razvojem etnološke vede.

V odgovor na vprašalnico sem prejela 9 pismenih odgovorov od skupno 19 poslanih vprašalnic. Kaže, da etnologi v muzejih še kako razmišljajo tudi o teoretičnih vprašanih stroke, čeprav jim praktično delo velikokrat onemogoči ali vsaj zavre intenzivnejšo udeležbo v razpravah o stroki. Prav tako pa kažejo odgovori tudi željo in potrebo etnologov v muzejih, zlasti v pokrajinskih, po tesnejšem povezovanju v horizontalni smeri (med seboj) in vertikalni smeri (z osrednjimi ustanovami etnološke vede).

Iz odgovorov na prvi vprašani (o stalnih zbirkah in občasni razstavah) sem le s težavo izluščila štiri kategorije postavitve, saj bi pravzaprav bilo potrebno obravnavati skoraj vsak muzej posebej.

Tradicionalna postavitve z reprezentančnim, estetskim značajem prevladuje v 7 primerih — Idrija, Kranj, Radovljica (Čebelarski muzej), Murska Sobota, Jesenice, Nova Gorica z dislociranimi zbirkami, Maribor. V Kranju je ob reprezentančnem vidiku izbire gradiva zaradi specifičnih zahtev (predstavitev na tujem) upoštevan tudi vidik funkcije predmeta v okolju. V Novi Gorici prav tako ni osrednje stalne zbirke, dislocirane zbirke (Trenta, Štanjel, Vrsno) upoštevajo tradicionalni koncept postavitve, istočasno pa je npr. v Trenti postavljena razstava Ovčje planine, ki upošteva predstavitev načina življenja, in v Tolminu muzeološko povsem sodobno postavljena razstava s klasičnim konceptom predstavitve predvsem reprezentančnih predmetov ljudske kulture na Tolminskem.

V Škofji Loki, Celju, Ravnah na Koroškem so postavljene stalne zbirke, ki sicer sledijo tradicionalnemu konceptu postavitve etnološke materialne kulturne dediščine, vendar pa že upoštevajo funkcijo predmeta v okolju. Pri tem pa je zanimivo razmišljanje kustosinje Loškega muzeja etnologije Mete Sterle, ki pravi: »Menim, da bo tradicionalna postavitve etnološkega gradiva (le z nekaterimi izjemami) pri stalnih zbirkah še dolgo časa prisotna. O tem se lahko prepričamo tudi z ogledom po drugih muzejih. Seveda ne gre več za take postavitve, kjer so bili v enem prostoru 'nametani' predmeti različne uporabe, od žličnikov preko okenskih mrež, vezenin do plastik in slik na steklo. Pravzaprav ni bilo nobenih zadržkov, če je bila zraven žličnika okenska mreža ali plastika, važno je bilo le, da so bili predmeti estetski in reprezentativni. Morda bodo najmlajši in bodoči etnologi naredili konec tradicionalni postavitvi, vendar se močno bojim, da bo šlo pri tem le za prehod iz ene skrajnosti v drugo. Prezir do preteklosti in samo hlastanje po modernosti ne bo obrodilo sadov, kombinacija pa bi bila zelo uspešna.

Navdušujem se za sodobne prijeme — za filmsko in videodokumentacijo, za občasne razstave, kjer poleg predmetov iz preteklosti postavimo tudi sodobne, saj vendar raziskujemo način življenja v preteklosti in sedanjosti. Čisto v redu se mi zdi stalna zbirka sodobnih stolov v kamniškem muzeju, imam pa kaj čudne občutke, če bi v našem muzeju v stalno zbirko Črna kuhinja — razsvetljava, postavila električni štedilnik in razna sodobna svetila, kar bi pri občasni razstavi z veseljem naredila, seveda v primernem prostoru.«

V tretji skupini so stalne zbirke, ki predvsem upoštevajo koncept etnološke raziskave s predstavitvijo načina življenja — takšni sta npr. zbirka Gorenjskega muzeja Planšarska kultura na Gorenjskem, ki je zaradi neustreznih prostorov sicer zaprta, in zbirka v Kovaškem muzeju v Kropi.

V posebno kategorijo pa po mojem mnenju lahko uvrstimo stalno zbirko koprškega muzeja, ki predstavlja eksperiment, iskanje novih poti v postavitvah etnološke materialne kulturne dediščine.⁴

Če upoštevam še zbirke, o katerih konkretno nisem dobila podatkov, jih pa bodisi po literaturi ali osebno poznam, lahko rečem, da je večina etnoloških stalnih zbirk postavljena tako, da sicer sledijo tradicionalnemu konceptu etnološke predstavitve muzejskega gradiva, da pa so iskanja v smislu novih usmeritev etnološke vede močno prisotna. To potrjuje tudi nekaj odgovorov na vprašanje o občasni razstavah, predvsem seveda že navedeno mnenje Mete Sterle. Seveda služijo v vsakem primeru občasne razstave tudi zbiranju gradiva za stalno zbirko ali njenemu dopolnjevanju. Prav tako so nekatere zaradi različnih vzrokov postavljene klasično (npr. Idrija), vendar pa je bilo v zadnjem času slovenski muzejski javnosti predstavljeno več občasni razstav, ki nakazujejo nove poti: npr. razstavi SEM Ljubljana po predzadnji modi in Vetrnik, predmet + življenje, Slivarji Posavskega muzeja Brežice in pred kratkim razstava Topografija občine Črnomelj Belokranjskega muzeja Metlika, ki je sicer skromno, vendar uspešno predstavila topografsko delo v okviru projekta Način življenja Slovencev v 20. stoletju.

Ob tem še pripomba: menim, da so etnološke razstave bistveno premalo odmevne v javnosti. Pogrešam razmišljanja ali, če hočemo, kritiko etnoloških razstav, ki bi ob informaciji ki jo običajno napiše kustos — avtor razstave, prinašala tudi druge poglede na razstavljeno gradivo, razstavo popularizirala in ugotavljala odmeve pri obiskovalcih. (Iskanje iste govorice z obiskovalcem, didaktičnosti, atraktivnosti, psiholoških momentov in prijemov, ki jih razstava uporablja, da bi spodbudila zanimanje obiskovalca, pa so še posebni problemi, ki jih tu ne bi načenjalo.)

Razpoloženje etnologov tako v osrednjem SEM kakor v pokrajinskih muzejih pa najbolj odsevajo odgovori na zadnji vprašnji — o usmeritvi dela etnologa — muzealca in razmišljanjih ob razvoju tako etnološke kot muzeološke vede.

Tako pravijo npr. v SEM:

»Način dela v muzeju je nujno vezan na raziskave. Le na ta način dosežemo določene rezultate. Kljub temu, da z novim zakonom o varstvu narave in kulturne dediščine muzeji nismo več raziskovalne institucije, si prizadevamo, da bi prišli vsaj v PORS 10.« In »V našem raziskovalnem in razstavnem delu smo skušali slediti razvoju etnologije tako z razširitvijo predmeta na nova področja, kot tudi s tem, da smo dali večji poudarek na nosilce kulturnih sestavin. Pri naši razstavnih dejavnosti pa smo bili največkrat vezani na skromni razstavnih prostor, skromna finančna sredstva in skromno muzejsko tehnologijo. Sedaj pa je večina dela SEM usmerjena v priprave za stalno slovensko etnološko zbirko in s tem v povezavi tudi v napore za nove prostore SEM, za nov muzej z muzejem na prostem na lokaciji Bokalce — Glince.«

In tako v pokrajinskih muzejih:

Anka Novak, Gorenjski muzej: »Taka razmišljanja (o razmerju med etnologijo in muzeologijo, op. I.B.) so prisotna vsaj že desetletje, za kar imamo tudi dokaze v zapisani obliki. Tudi zadnja številka Glasnika prinaša prispevek Inje Jugovec, ki je dokaz, da mladi iščejo poti, kako bi etnologizirali, osmislili po novejših merilih muzejski predmet v strukturi razstave, ki je še vedno najbolj živa priča o načinu življenja v določeni sredini, času in prostoru.«

Tako pa Ivana Bizjak, idrijski Mestni muzej: »Želje in razmišljanja so eno, stvarnost pa je drugo. Predvsem za etnologa iz 'provincialnega' muzeja, kjer je zasedenost delovnih mest nezadostna, kjer je ogromno dela, ki ga moraš sam opraviti. Predvsem pa je temeljni problem (vsaj jaz ga tako vidim) problem prostorov in denarja. Predmeti v muzeju razpadajo, ker jih ne moremo zaščititi, preparirati, so samo uskladiščeni in neprimerno deponirani. To je zapuščina mnogoletnega preteklega dela (nenačrtnega). Ob vsem tem je malo časa za raziskovalno delo, ki pa je pogoj za postavitve razstave. To je potisnjeno nekako v ozadje. Zato so tudi postavitve razstav tradicionalne in ne sledijo novim tokovom v etnologiji«. In še »Etnolog je v MM Idrija zaposlen šele od 1. 8. 1984. Nima svojega delovnega prostora, ampak dela skupaj z računovodkinjo.«

In zaključek?

V etnoloških oddelkih pokrajinskih muzejev dela danes 17 etnologov — 15 v kompleksnih muzejih in 2 v posebnih. V večini primerov je doba zaposlitve od 5—10 let (10 primerov), v treh primerih je etnolog zaposlen v muzeju že več ko 10 let, v petih primerih pa okrog 2 leti. Tako v spomeniškem varstvu kakor pri muzejskem delu potrebuje etnolog, ki prihaja navadno na delovno mesto takoj po končanem študiju etnologije, okrog 5 let delovnih izkušenj, da spozna teren, se seznanj z območjem, na katerem kompleksni muzej deluje, da vsaj približno uredi dokumentacijo (če je k urejanju dokumentacije nagnjen, seveda), skratka, da nekoliko laže zadiha, obenem pa mu skušnje prakse že dajo dovolj samozavesti, da lahko odkriva probleme in opozarja nanje tako v svojem okolju kakor pri srečevanju s stroko. (Pripomba o samozavesti je seveda povsem osebna in neobvezujoča — samozavest je pač lastnost vsakega posameznika, mislim pa, da skušnja o potrebnih vsaj 5 letih prakse kar drži — če se motim, pa naj me kolegi popravijo).

Menim torej da je otroška doba slovenskega etnološkega muzejstva v okviru pokrajinskih kompleksnih muzejev že mimo in da lahko pričakujemo večje udejstvovanje etnologov iz pokrajinskih muzejev tako na področju muzejstva kakor v etnološki stroki.

Vendar pa moram ugotoviti, da trditev Naška Križnarja, da »nimamo za muzejsko smer izdelanega nobenega vzorca ali modela delovanja, kot ga imamo za splošno podobo naše stroke na primer v vprašalnicah za ETSEO in v drugih prispevkih«⁵, še vedno drži. Seveda lahko tej misli zoperstavimo mnenje Inje Smerdel, ko ob komentarju svoje razstave Vetrnik predmet — življenje pravi, da smo »etnologi svojo vedo 'humanizirali' z metodološkim obrazcem o procesu zanimanja etnologije od kulturnih prvin na njihove nosilce« in da »ta obrazec pri prenosu iz fakultetnega študijskega okolja v muzejsko realnost nekaterim muzejskim etnologom predstavlja

problem, drugim izziv.«.⁶ Kljub temu pa je potrebno ugotoviti, da so etnologi v muzejih tako s svojim »problemom« kot »izzivom« bolj ali manj prepuščeni sami sebi in svoji inventivnosti. Mogoče to sploh ni narobe ali je celo pozitivno, saj spodbuja k eksperimentiraju, menim pa, da je prav zato potrebna dosti večja povezava etnologov muzealcev — tako horizontalna kot vertikalna, možnost te povezave z medsebojnim informiranjem in preverjanjem pa vidim predvsem v SED.

OPOMBE

¹ Anka Novak, Spreminjanje vrednotenja etnoloških predmetov. Glasnik SED 16/1976, št. 3

² Naško Križnar, Ali je etnologija v muzeju aplikativna veda? Način življenja Slovencev 20. stoletja. Posvetovanje SED, Nova Gorica 1980. Lj. 1980

Ralf Ceplak, Razmerje med etnologijo in muzeologijo oz. etnološkim muzejstvu danes. Glasnik SED 23/1983, št. 3/4

Andrej Dular, Kratko razmišljanje o etnologiji v muzejih. Glasnik SED 23/1983, št. 3/4
Inja Smerdel, Razstava Vetnik (predmet — življenje) in nekaj vzporednih misli muzejske etnologije. Glasnik SED 24/1984, št. 4

³ Naško Križnar, nav. delo

⁴ Zvona Ciglič, Etnološka zbirka Pokrajinskega muzeja Koper, Glasnik SED 23/1983, št. 3/4
Argo XXII 1984

⁵ Naško Križnar, nav. delo

⁶ Inja Smerdel, nav. delo

A SHORT SURVEY OF THE CONDITION OF MUSEUM ETHNOLOGY IN LOCAL SLOVENE MUSEUMS

The second paper at the Irregular General Meeting of Slovene Ethnological Society has been written by Inga Miklavčič-Brezigar. Based on a short questionnaire she presented a survey of ethnological collections in Slovene museums according to the concept of a permanent collection, the concept of periodical exhibits, the proportion between research and classical museum work and the introduction of new tendencies into museum ethnology. The paper is a summary of answers from nine Slovene museums.

KRATKO, PREDVSEM PA STVARNO RAZMIŠLJANJE O SKUPNIH PROBLEMIH, VLOGI IN NALOGAH ETNOLOGOV KONSERVATORJEV IN MUZEALCEV

Referat na izrednem občnem zboru SED, Ljubljana, 15. nov. 1985

ZVEZDANA KOŽELJ

Vloga tako etnologov konservatorjev kakor muzealcev, njihovi napor, da bi bili enakovredno upoštevani v delovnih okoljih, zlasti pa v družbi nasploh, je izraz nizke stopnje zgodovinske zavesti in zgodovinskega načina mišljenja. Ne moremo in ne smemo se opravičevati s kratkim časom delovanja etnologov v zavodih in v muzejih, ki si poleg drugih družboslovcev skušajo odtrgati čim večji delež in družbene naklonjenosti od že tako ali tako kulturi skopo odmerjenega kosa kruha. Zato se ne smemo zgubljati v modrovanjih o razkoraku med teorijo in prakso (le kdaj in v kateri stroki je ni bilo!), temveč moramo usmerjati vse razpoložljive moči, čas in strokovnjake v vzgojo, izoblikovanje zgodovinskega načina mišljenja in opazovanja.

Razkorak med temeljno stroko in konservatorstvom kot interdisciplinarno zasnovano historiografsko disciplino je v grobem rečeno v pristopu in interpretaciji. Konservatorstvo se v bistvu ukvarja z objekti preteklosti in polpreteklosti, torej le z materialnimi ostalinami preteklih dob, ki so gledane z očmi temeljne stroke, le kamenček v mozaiku celostne kulturne podobe nosilcev obravnavanih kulturnih sestavin. Tako je v določenem smislu konservatorstvo le eden izmed virov za preučevanje, odsevanje določenega življenskega sloga skozi stavbarstvo, medtem ko si etnologi konservatorji prizadevamo prikazati ljudem organičnost ljudske arhitekture, njeno bistvo, nastanek, vloge, funkcije, vidne in nevidne pomene in kar je bistveno pomembno v našem delu, izoblikovanje možnosti in vključevanje ljudske arhitekture v sodoben način življenja in bivanja.

Ob tej priložnosti bi rada spodbudila in opozorila na nujno sodelovanje med etnologi konservatorji in muzealci, katerih predmet obravnave sta žal umetno ločeni nepremična in premična dediščina, ki sta v večini primerov nedeljiva celota. Upoštevajoč konkretno konservatorsko prakso, ne glede na dosedanje polemike o ustreznosti tako centralnega in regionalnih kakor muzejev na prostem sploh, ob podpori še danes aktualne Deklaracije ICOM o muzejih na prostem iz l. 1957 in v imenu etnologov konservatorjev apeliram na vse, da podprejo ustanovitev centralnega muzeja na prostem, dejansko skupnega problema in naloge, ki ga načrtuje SEM.

V pojasnilo Deklaracije spred skoraj trideset let in mnenja etnologov konservatorjev bi v skopih besedah prikazala bistvene sestavine: po osrednjem konservatorskem načelu ohranjamo namreč nepremične spominke »in situ«, na mestu samem, v nespremenjeni obliki in funkciji. Zlasti slednji zahtevi zelo težko uskladimo prav zaradi specifik etnoloških spomenikov, kakor so številčnost, zasebno lastništvo in živa funkcija, ki je pod pritiskom družbenoekonomskega razvoja in z njim povezanimi spremembami v bivalni kulturi in v celotnem načinu življenja. Z vidika spomeniško varstvene prakse postane tako varovanje v muzeju na prostem edina možna alternativa varovanja »in situ«, medtem ko naj arhivsko varstvo ostane in postane le izjema v primeru nemoči obeh strok.

Etnološki spomenik, ohranjen »in situ«, je posredno gledano tudi problem etnologov muzealcev: nujno bi morali sodelovati pri iskanju nadaljnje, v dosedanjih primerih običajno muzejske funkcije in postavitve. Po drugi strani pa se morajo muzealci tudi zavedati, da postanejo pristojni za varovanje odstranjenih arhitekturnih členov, detajlov, slikarij, ki po takšnem posegu postanejo premičnine.

Premalo se zavedamo in lotevamo skupnega poslanstva: popularizacije našega opravljenega dela, razskav, razstav. Zlasti pri slednjih se moramo vprašati, za koga in kako jih postavljamo. Tako mi vedno bolj prihaja na misel, da s postavitvijo glede na obstoječo (novejšo) usmerjenost temeljne stroke zlasti v sedanji prikaz načina življenja, muzej ne bo opravil svojega bistvenega poslanstva, saj obiskovalca (razen nekaj družboslovcev in etnologov samih!) postavitev tematike sodobnega življenja niti ne bo zanimala. Z nekaj besedami: muzealije sedanje in pretekle generacije lahko mirno

razstavno »zamrznemo« in jih obdelane objavimo s pomočjo vseh sodobnih tehnik in načel!

A SHORT AND CHIEFLY REALISTIC REFLECTION ON COMMON PROBLEMS,
POSITION AND TASKS OF ETHNOLOGISTS-CONSERVATORS AND MUSEUM
CUSTODIANS

In her paper Zvezda Koželj combines the conservatorial and museum ethnological practice. She regrets that both specialized ethnological orientations deal with artificially separated domains of immovable and movable cultural heritage which form an indivisible whole in most cases (in life).

ETNOLOG MUZEALEC — ZAČETNIK

Referat na izrednem občnem zboru SED, Ljubljana, 15. nov. 1985

IVANA BIZJAK-LESKOVEC

Ob začetku dela v muzeju in ob problemih, s katerimi se sreča začetnik v muzeju, se mi porajajo različne misli, o katerih bi rada spregovorila, in s tem spodbudila kolege, da tudi sami spregovorijo o teh stvareh. Ne poznam dovolj dobro preteklosti, da bi lahko vedela, koliko se je o tem že govorilo, ali so bili tovrstni problemi že obravnavani, vendar se mi zdi, da so med mlajšimi kolegi, ki delajo v muzejih, precej prisotni in pereči.

Študij etnologije je zasnovan tako, da študenta bolj ali manj pripravi na bodoče samostojno delo. To delo je res samostojno, bolje rečeno, »tebi samemu prepuščeno«, zlasti v manjših pokrajinskih, občinskih muzejih, kjer se nas tudi večina zaposli, saj imajo le redki posamezniki srečo, da dobijo delo v naših osrednjih ustanovah.

Glede na to mislim, da bi pomemben, predvsem pa obsežnejši delež pri izobraževanju etnologov na fakulteti morala imeti predavanja o muzeologiji in konservatorstvu. Nezadostno vrednotenje oz. zanemarjanje takšnega znanja je vidno že po tem, da smo ta predavanja poslušali skupaj z umetnostnimi zgodovinarji, in so bila tudi tako usmerjena, kolikor sploh lahko govorimo o kakšni usmeritvi.

Ne glede na to, da je naslov predavanj, ki jih poslušajo študentje 4. letnika etnologije »Muzeologija in konservatorstvo«, je poudarek na spoznavanju zgodovine muzejev v Sloveniji in Jugoslaviji, o konservatorstvu pa so podani samo osnovni pojmi, dostopni v najbolj splošnem leksikonu.

Mislim, da nam manjka temeljno muzeološko znanje, ki bi ga moral obvladati vsak študent etnologije, ko zapusti fakulteto. To je konkretno, če hočete, faktografsko, leksikalno znanje o dokumentaciji, obdelavi muzejskega gradiva, shranjevanju in seveda razstavljanju. Ni nujno, da se na fakulteti muzeologija predstavlja kot nekakšna visoka znanost. Ne. Potrebno in nujno je, da bodoči muzejski delavci na fakulteti spoznajo osnovne pojme in zakonitosti s področja muzeologije za svojo stroko.

Če bi bilo tako, potem bi bila v vseh muzejih dokumentacija urejena po istih načelih, ne pa, da ima skoraj vsaka muzejska hiša svoje formularje, svoj način urejanja, in mlad etnolog — muzealec, ko pride v službo, ne ve, kako bi urejal svoj material; tako izgubljammo energijo in odkrivamo Ameriko tam, kjer so jo že zdavnaj pred nami odkrili drugi.

Ne rečem, da se popolnoma ničesar ne naučimo, da nič ne znamo; nekaj znanja si lahko pridobimo na praksah, vendar je to znanje v največji meri pridobljeno spontano, odvisno od zainteresiranosti posameznika, moralo pa bi biti načrtovano in urejeno.

Kako majhna pozornost je namenjena takšnemu znanju, je razvidno tudi iz programa snovi za strokovni izpit za naziv kustos. Večina snovi je s področja družbenoekonomske ureditve, socialne politike, pisarniškega poslovanja, le majhen del pa je posvečen muzeologiji — arhiviranju gradiva, konzervatorstvu in zgodovini muzejstva pri nas.

Poseben problem za začetnika v muzeju je razstava. Tu si za vse sam. Od raziskovalca, arhitekta, oblikovalca, do postavljalca. Še najmanjša ovira je raziskava, ker mislim, da smo etnologi po koncu študija še najboljše usposobljeni za raziskovalce. (V 4-5 letih študija izdelata študent etnologije 4 raziskovalne naloge, v obliki proseminarske, 2 seminarski in diplomsko nalogo).

Zatakne se pri vprašanju, kako opredeliti napisano, kako snov prikazati tako, da bo povedala vse, kar je pomembno, in bo hkrati zanimiva za obiskovalce.

V zvezi s tem, se mi zdi pohvale vredno dejstvo, da smo bili pred kratkim povabljeni na delovno srečanje v Metliko ob odprtju razstave Topografija občine Črnomelj, kjer se nismo pogovarjali le o vsebinskih problemih raziskave, pač pa o razstavi, o njenem konceptu, o problemih, ki se ob tem pojavljajo. Tudi o tovrstnih izkušnjah bi morali etnologi pisati v naših glasilih.

Taki so moji pogledi nazaj, na čas študija, na pridobljeno znanje, in to, o čemer tu razmišljam, občutim zdaj kot pomanjkljivost, kot neznanje.

Kakor mi je znano, se na fakulteti pripravljajo izboljšave oz. dodaten program študija muzeologije na oddelku za etnologijo. Mislim, da vsega tudi na fakulteti ne morejo storiti, in da bi tu moralo prevzeti strokovno poslanstvo tudi društvo oz. njegova muzejska sekcija, seveda če potrebo po tem čutijo širši etnološki krogi in niso to le želje in razmišljanja posameznika — začetnika.

Kot sem že na začetku rekla, želim, da bi bil moj prispevek izziv mojim kolegom ali bodočim kolegom in da bomo lahko v naslednjih številkah Glasnika brali njihova razmišljanja o takšnih in sorodnih problemih.

AN ETHNOLOGICAL BEGINNER IN A MUSEUM

Ivana Bizjak-Leskovec has written her report for the Irregular General Meeting of Slovene Ethnological Society about an ethnological novice starting to work in a museum. She sincerely wonders if it would not be possible and profitable for the study at the university to prepare future ethnologists also as far as specialization in a museum or in an institution for monument conservation and protection are concerned. She calls for a broader discussion and an interchange of experience which concerns museum ethnology.

KRIZA ETNOLOGIJE V MUZEJIH?

INGRID SLAVEC

Komentar posvetovanja

V povojni slovenski etnologiji najbrž ni bilo na nobeno temo pripravljenih več posvetov, simpozijev, okroglih miz in podobnih zasedanj kakor o problemih etnološkega muzejstva in spomenškega varstva, tako v krogu muzejskih in konservatorskih delavcev na splošno kakor v etnologiji posebej.

Tudi zadnji občni zbor Slovenskega etnološkega društva (15.11. 1985) je na dnevni red poleg informacije o pripravah na svetovni kongres antropoloških in etnoloških znanosti v Zagrebu leta 1988 znova postavil probleme slovenskega muzejstva. To je, kakor se zdi, še vedno in še kar naprej v krizi. Ne glede na mnenje nekaterih, da so muzeji na splošno v krizi zaradi premoči drugih medijev, se med slovenskimi etnologi iz leta v leto ponavljajo naslednji razlogi za nezadovoljive razmere v etnoloških muzejih oz. etnoloških oddelkih kompleksnih muzejev:

- razkorak med teorijo in prakso,
- neustrezna izobrazba kustosov etnologov,
- prostorski in denarni problemi,

V nadaljevanju bom skušala pokazati, da je iskanje »krivcev« v navedenih razlogih v marsikaterem pogledu strel mimo tarče in da zahteva ozdravitev etnologije v muzejih drugačen slog razmišljanja. S tem ne mislim, da je z navedenimi problemi opravljeno; to so problemi vseh etnologov in ne le tistih v muzejih. Za slednje se mi zdi, da njihove težave tičijo drugje.

Iz dosedanjih razprav se navidez dozdeva, da je krizne razmere v etnološkem muzejstvu še najbolj zakrivila stroka, natančneje, njeni teoretski premiki. V zadnjem desetletju vedno znova poslušamo ugotovitve, da je etnologija s prenosom težišča preučevanja z ljudske kulture na način življenja, s predmeta na njegovega nosilca, storila pomemben spoznavni korak, da pa je pustila na cedilu etnološko prakso oziroma ni izdelala metodičnih izhodišč za ustrezno strokovno delo kustosov etnologov in konservatorjev. (Zanimivo je, da se tudi v drugih strokah (ki so tudi muzejske) uveljavljajo novi konceptualni pogledi, pa je, kakor vem, razpravljanja o ustreznih muzeologijah manj.)

Muzeologija je po definiciji (kot teoretska disciplina) študij funkcij in delovanja muzejev. Med funkcijami sta zlasti poudarjeni raziskovalna in izobraževalna. (Če naša »zakonodaja« muzejem raziskovanje odreka, je treba to spremeniti!) Da je muzej lahko tudi izobraže-

valna, javnosti namenjena ustanova, mora imeti razmeroma jasne predstave o načinih posredovanja raziskovalnih spoznanj oziroma iskati vedno nove, če z uveljavljenimi ni zadovoljna. To pa so znanja, zamisli, večine, ki jih ne more dati splošna teorija etnološke vede, marveč kvečjemu teorija muzeologije. Etnološka teorija oblikuje koncepte za raziskovalno delo; v grobem — gre za iskanje novih modelov, ki bi omogočili, da o raziskovalnem predmetu povemo čim več in čim bolje. Raziskovalec skuša celostnost preučene teme čim ustrezneje in popolneje preleti (najpogosteje) v pisno sporočilo — monografijo, razpravo ipd. Da to ni lahko, kažejo, preprosto rečeno, boljša ali slabša etnološka strokovna besedila.

Jezik muzejskega kustosa je razstavni jezik, t. i. govornica njegove zbirke, predmetov, slik, tabel in drugih vizualnih, tudi tonskih pripomočkov. Kustos ima poleg zbiranja, dokumentiranja, varovanja itn. pravzaprav dve nalogi: raziskavo in razstavo. Recimo, da se za raziskovanje primerno usposobi med študijem stroke (za študij etnologije je bilo večkrat rečeno, da usposablja zlasti za raziskovanje, ne pa za druge oblike poklicne specializacije). Dobra raziskava je pogoj in temelj razstave, ki je pravzaprav kustusov cilj. Raziskava diferencira in lušči probleme in pomene, ki se jih kustos odloči posredovati javnosti v razstavni obliki. Ta postopek pa ni več v ožjem polju splošne etnološke teorije, ampak bolj muzeološke teorije ali teorije medijev, študija komunikacijskih vzorcev.

Iz tega razloga bi bilo dobro, da ne bi več ponavljali floskule o prepadu med etnološko teorijo in etnološkim muzejstvom, ker je med njima v strokovnem metodičnem pogledu prazen, povsem abstrakten prostor, ki se je očitno zdel prav zaradi nedoločenosti pripraven za reševanje neuspešnega etnološkega muzejstva pri nas. V resnici pa predvsem prekriva problematiziranje »muzeološkosti« kot take. Slednje hkrati zavira še nekaj simptomatičnih stališč: ponavljanje ugotovitve, da je v muzejih mogoče prikazovati predmete oz. zbirke, ni pa mogoče prikazati družbenih odnosov, duhovnega ozračja in načina življenja; razstava je lahko samo ilustracija načina življenja, ne pa njen adekvatni izraz (slednje je res, le da velja za vse medijske načine — besedo, sliko, predmet, film; noben medij v tem pogledu ni popoln, je najprej samo medij; da se nekateri še vedno sprašujejo, kaj razstavljati, stare ali tudi nove predmete, npr.). Temeljno zavoro pa poleg tega vidim zlasti v dejstvu, da kustosi ne specializirajo svojega dela v poglobljene študije kulturoloških problemov na področju, kjer delajo, in v poglobljen študij in razmišljanje o muzeoloških možnostih predstavitev. (To mnenje utemeljujem na dejstvu, da kustosi etnologi redko v strokovnem tisku objavljajo taka ali drugačna spoznanja, da ni razvite kritike razstav.) Da je to edini možen in ploden način, je dovolj zgledov na tujem, pri nas pa morda v zadnjem času to najboljše ponazarja razstava »Vetnik« v Slovenskem etnografskem muzeju in spremno besedilo avtorice Inje Smrdel (obj. tudi v GSED 4/1984), na tem običnem zboru pa tudi razmišljanje Jožeta Hudalesa in predstavitev idejnega projekta za nov slovenski etnološki muzej arhitekta Marjana Lobode (slednja ni bila samo »prepričljiva«, ampak zlasti strokovno domišljena). (Seveda je dobrih zgledov v preteklem desetletju še nekaj, pa jih ne bi naštevala na tem mestu.)

Pri raziskavi in razstavi gre torej za iskanje najučinkovitejših metodičnih postopkov, prvič v etnološki in drugič v muzeološki vedi, seveda, če smo prej jasno definirali probleme oz. raziskovalno temo. Za razstavno problematiko bi kustosi res v bodoče morali iskati odgovore še kje drugje kakor v etnologiji. Mislim, da je J. Hudales to dobro nakazal, ko je skušal natančneje pojasniti izhodišča muzejskega dela etnologov na treh ravneh: prva raven je etnološko raziskovalna, t. j. raven preučevanja predmeta, zbirke (dokumentacija pri tem ni nič drugačna, tudi če ne načrtujemo razstave, kakor če bi npr. samo pisali razpravo o neki kulturni sestavini), rekonstrukcija vseh vezi med predmetom in okoljem (prostorske, časovne, funkcijske); druga in tretja raven: načrt muzejske razstave in predstavitev javnosti sta tisti, ki zahtevata specialistična znanja, tista, ki prese-gajo etnološke teoretske okvire.

V tem pogledu nam presojanje stanja v slovenskih etnoloških zbirkah (pripravila ga je Inga Brezigar) po tem, koliko je (bilo) stalnih ali občasnih razstav, kako so nekatere razstave »klasične, tradicionalne«, druge pa »bolj upoštevajo funkcijo predmetov« in »dajejo večji poudarek nosilcu«, premalo pove. Prav tako tudi ugotovitev, da »so želje eno, stvarnost drugo«, strokovno ni povsem sprejemljiva. Če so nekatere našete razstave v zadnjem času (npr. v SEM, Slivarji v Brežicah, koprška etnološka zbirka itn.) označene kot »eksperiment«, pomeni, da je razmišljanje o muzeju kot izviru vedenja o preučevani skupnosti ali pokrajini, še na razmeroma skromni ravni, čeprav menim, da v resnici kažejo na drugačnejši, zlasti vsebinsko in metodično poglobljenejši in bolj domišljen strokovni pristop. Ta se ne pusti inhibirati skopo odmerjenemu denarju in utesnjenim prostorom, presega pa tudi tolikokrat omenjeno pomanjkanje etnološko-muzejsko izobrazbo.

V zvezi z izobraževanjem so se mi osnovne misli zapisale že prej. Vsaka poklicna specializacija oz. etnološka zaposlitev terja nadaljnje izobraževnje. Univerzitetni študij lahko v okviru obstoječih razmer posreduje temeljna znanja, ki omogočajo kolikor toliko celosten pregled nad celotno etnološko problematiko. Specializacija v to ali ono smer sodi zaenkrat v individualni in podiplomski študij. Morda bodo načrtovana dopolnila v podiplomskem študiju spodbudila k množičnejši in muzeološko zahtevnejši specializaciji in razpravam na višji strokovni ravni.

Ingrid Slavec
CRISIS OF MUSEUM ETHNOLOGY

The article is an answer to constant lamentations of Slovene ethnologists-custodians maintaining that during the last few years methodological progress of ethnology abandoned ethnological practice which was thus suddenly left without adequate methodological orientations. The author thinks that ethnologists-custodians should ascribe this laggardness to their own lack of inventiveness. They should instead rely on experience of some "different" (nonconventional) ethnological exhibits in the last years which had been somewhat pejoratively marked as experimental by ethnologists-custodians themselves. This denotes that most reflections about the contemporary part of museums is on a relatively modest level.

ČLOVEK IN ARHITEKTURA ALI SMISEL IN NESMISEL ARHITEKTURNEGA POČETJA

Razmišljanje ob razstavi Arhitektura ob Zilji

DR. LUDVIK DRUML

Historični pregled človeškega ustvarjanja nam prikazuje, da celotni razvoj družbe ne glede na družbeni sistem temelji na iskanju novih rešitev. Pri tem izhaja iz učenja na napakah. Kakor posameznik ni že od rojstva vseveden, tako tudi človeštvo ni vedno imelo današnjega znanja in ni obvladovalo materialov, ki jih je ponujalo okolje. Potrebni so bili nešteti boleči poskusi, preden je oblikovalo naravne materiale po svojih zamislih.

To velja tudi za arhitekturo. Ravno pri arhitekturnem ustvarjanju je človek moral vseskozi upoštevati naravne pojave, se zaščititi pred sovražniki in uporabljati gradiva, ki jih je dajala narava. Seveda je pri tem upošteval tako nova kakor tudi stara spoznanja in skušnje.

Historični razmislek nas pripelje do sklepa, da je smiselni razvoj arhitekture možen samo na podlagi previdne uporabe novih spoznanj in materialov ter ob upoštevanju že omenjenih starihkušenj in starega znanja. Ta ugotovitev pa naj bi veljala tudi za današnji čas. Vendar je človeška civilizacija predvsem v razvitih državah danes dosegla takšno stopnjo razvoja, da je nemogoče imeti razvoj v razvidu, kaj šele upoštevati zgoraj postavljeno izhodišče. Iznajdba betona in drugih modernih materialov in mehanizacije gradbenega postopka — ta razvoj je bil vzporeden z industrializacijo in prelivanjem prebivalstva v mesta — omogočata tako hitro in množično gradnjo, da so napake vidne šele, ko so že uničene velike površine in premnogo osnovnih snovi. To lahko ugotavljamo povsod po svetu. Še bolj boleče pa opazimo to v našem neposrednem življenjskem prostoru.

Hiter razvoj sodobne družbe je v človeka naselil nemir, posameznik je izgubil identiteto in samozavest. In to ravno v času, ko je postala krilatitica »svoboda človeku« najboljši glasna. Ta nemir, to izgubo identitete in

samozavesti skušamo ukrotiti ali nadoknaditi med drugim z iskanjem miru na dopustu v vikendih, v prikolicah in hotelskih apartmajih. Pri tem pa spregledujemo, da nam to prinaša le navidezno svobodo, površinski mir za nekaj trenutkov, saj je prav ta množični pojav — lahko bi ga imenovali tudi množični beg pred resničnostjo — prinesel bržeče in neživeto življenje in identifikacijske probleme sodobne civilizacije v doslej še nedotaknjene predele sveta.

Tukaj ne gre zanikati doslej že doseženega napredka v osvobajanju človeškega dostojanstva. Prav gotovo pa ne more biti v interesu razvoja človeške civilizacije iskanje poti iz te dileme v površno pojmovanem geslu »nazaj k naravi«.

Rešitev bi bila lahko v tem, da bi se naša civilizirana družba zavedala navideznosti svoje samozavesti, identitete in v marsičem tudi navidezne svobode; da bi ugotovila, kar je vrsta posameznikov že spoznala, da tehnika ni vsemogočna, da bi se otrsela vseh teh površnosti in da so tudi generacije pred nami na stopnji doseženega družbenega razvoja vedele, kaj delajo in kako živijo. Ravnanje, ki išče svoj korektiv v historičnih spoznanjih in ki varčuje z razpoložljivimi sredstvi, verjetno ni le potrebno, marveč tudi pravilno. To se je že pokazalo na marsikaterem področju, kjer je tehnika odpovedala, kjer so zmanjkale najosnovnejše surovine oziroma kjer je prišlo do nepremišljenega uničevanja okolja in zemeljskih površin.

Takšna razmišljanja so porodila razstavo »Arhitektura na Zilji«, ki noče biti nostalgičen pogled nazaj, temveč naj bi bila povod za razmišljanje o prihodnosti. Privedla naj bi do spoznanja, da naša avtohtona arhitektura ni le naključje, temveč odsev kulturnega dozorevanja človeka v pokrajini, izraz njegove dolgotrajne, premišljene skladnosti s časom in prostorom.

Preprosto povedano: razstava naj bi ljudem povedala, da ni vse slabo, kar je staro, in dobro, kar je novo; pokazala naj bi jim, katere stare skušnje, gradiva, oblike se skladajo s potrebnimi današnje gradnje, pa tudi to, ka-

dr. Ludvik Druml

MAN AND ARCHITECTURE OR THE SENSE AND NONSENSE OF ARCHITECTURAL UNDERTAKING

Druml, the author of the present article and an architect, is also the author of the exhibit about folk architecture in the Zilja Valley in Austria. The exhibit and the article both remind us of the values of traditional architecture which is an expression of man's cultural maturing in a certain landscape, an expression of a long well-considered harmony with time and space. The author defends architecture made to man's measure which would convey a new harmony between man and nature.

PO SLEDOVIH KELTOV NA IRSKEM

Ob mednarodnem simpoziju o ljudskih baladah
v Dublinu od 26. 8. do 1. 9. 1985

DR. ZMAGA KUMER

Ko se je pred 19. leti skupina raziskovalcev ljudskih balad odločila prirediti posvetovanje, na katerem naj bi se domenili o načelih za sestavo evropskega baladnega indeksa kot rezultata poprejšnjih nacionalnih, si pač ni mislila, da bo iz tega nastalo vsakoletno srečanje in rodilo tako pomembne sadove. Ne le, da je bila odtelej obdelana vrsta pomembnih tem, da so mogli biti referati zadnjih nekaj posvetovanj natisnjeni, že 14 let redno izhaja v Ljubljani baladna bibliografija in prav na pobudo te študijske skupine so v nekaterih deželah izšli pregledni sezname tematike in motivike ljudskih pripovednih pesmi, med prvimi slovenski. Zavzeta in disciplinirana delavnost na teh posvetovanjih, ki se doslej še niso izrodili v kongresni turizem, in srečanja s kolegi iz mnogih dežel vedno znova privabljajo raziskovalce k udeležbi. Nekateri smo člani od začetka, vsakič pa se pridruži nekaj novih, mlajših, največ seveda iz dežele gostiteljice. Potovanje tja je v času letalskega prometa preprosto in hitro, toda ne poceni, zlasti če ga moraš plačati iz svojega žepa. V treh urah, ne računajoč čakanje na letališčih, dospeš z Brnika prek Londona v Dublin, na vzhodni obali zelenega irskega otoka. V picle pol ure si z avtobusom v me-

tere moderne snovi, oblike in spoznaja lahko uspešneje služijo človeku. Morda je to možna pot k arhitekturi po človekovi meri, ki bi bila hkrati izraz nove harmonije med človekom in naravo.

stu na terminalu in od tam je še nekaj minut do središča, kjer je stari Trinity College, slavna univerza iz 16. stoletja, ki je nudila gostoljubje naši skupini in svetovnemu kongresu veterinarjev. Toda prostora je toliko, da smo se videvali samo v kantini pri zajtrku in kosilu, sicer pa si se moral na dvorišču ogibati kvečjemu skupinam turistov, ki jim ogled te univerze spada v obvezni program. Navsezadnje ni videti kaj posebnega: pred veliko zelenico s košatimi drevesi stoji velik zvonik, okrog in okrog so temno siva poslopja, povečini stanovanja študentov, sicer pa na desni majhno gledališče, na levi upravno poslopje in kapela, malo dlje še stara knjižnica. Predavalnice so za stanovanjskimi hišami, tam, kjer se začenja že ograjeni travnik, namenjen športu. Novo poslopje filozofske fakultete so »skrili« za prostor ob ograji za gledališčem, da s svojo sodobnostjo ne moti častiljive sivine. V tem posloppju je bilo naše baladno posvetovanje. V katerem nadstropju in v kateri sobi, to je bilc treba uganiti. Irci namreč nimajo navade, da bi s puščicami in napismi usmerjali na pravo pot, saj celo pred nobenim mestom ni table z napisom, kakor smo ugotovili kasneje na izletu. Najbrž si mislijo, da domačini že vedo, kje so, tujcem pa tega ni treba.

Ker je novo poslopje pravi labirint z več stopnišči, se v začetku ni bilo lahko znajti. Pa so Irci prijazni, ustrežljivi ljudje, ni jim kaj očitati. Če si koga na cesti vprašal za pot ali kaj, je z nasmehom pojasnil in pokazal. Tako nam je postal tudi Trinity College kmalu domač. Le ena stvar je nekaterim ostala tuja: občutka za čas Irci nimajo dosti ali pa so se že davno skregali s točnostjo, da morejo s tako lahkotnostjo zamujati in so akademske četrti dolge tudi po pol ure. Posvetovanje so seveda začeli domačini z referati o keltskih in škotskih baladah, drugi udeleženci pa so prispevali referate k eni naslednjih tem: 1. Mednarodno in primerjalno raziskovanje balad, 2. Podoba tujca v ljudskih baladah in 3. Klasifikacija in katalogizacija balad. V počastitev Evropskega leta glasbe je v Dublinu izšla tudi kaseta z zvočnimi posnetki keltskih balad (poleg irskih so na njej tudi škotske, bretonske in velške) in knjižica s prevodom besedil v angleščini.

Prvi referat je pripravila Angela Bourke, ki je trdila, da irske balade ne ustrezajo popolnoma mednarodni definiciji tega pojma, marveč so bolj zgodbe v verzih (torej pripovedne pesmi — kot na Slovenskem!). Pozneje smo se lahko prepričali, da uporabljajo Irci izraz balada kar za ljudsko pesem nasploh. V Dublinu so namreč restavracije, kjer zvečer pojejo »balade« in prihajajo gostje tja bolj zaradi petja kakor zaradi pijače. Kar se jim nudi, niso le pripovedne pesmi, marveč vse mogoče ljudske do najnovejših poljudnih popevk, in gostje pritegnejo pevcem, če pesem poznajo. Pravi, da je bilo takih restavracij včasih zelo veliko. Zdaj je najbolj znan Slattery-Club, kamor moraš priti takoj, ko ga odpro, sicer pozneje ne dobiš več prostora, tolikšno je zanimanje Dublinčanov za petje. Kaj drugega jih v tiste mračne, nekoliko zanične prostore ne more privabljati. Ko smo bili tam mi, so se na vzvišenem prostoru nasproti točilnice vrstili razni godci, naročeni prav zaradi nas, ki smo želeli slišati tudi izvirne irske dude.

Keltske balade s celine, bretonske, so bile predstavljene v referatu Donatiena Laurenta iz Bresta v Franciji. Povedal je, da nekatere bretonske pripovedne pesmi ohranjajo še danes srednjeveško izročilo, druge so novejše, za vse pa pevci pravijo, da so resnične. Tudi na Slovenskem smo dostikrat slišali zagotavljati, da je res, kar poje pesem, pa kje in komu se je prime-rilo. V resnici je pesem po vsebini

morda celo iz splošneevropskega izročila, le da pevci tega ne vedo.

Med referati na prvo temo je Ate Doornbosch iz Amsterdama obravnaval balado o vitezu Halewijnu, ki je bila na Holandskem prvič zapisana pred 200 leti. Poznamo jo tudi na Slovenskem, a v udomačeni obliki: namesto viteza, ki z lepim petjem premami kraljevo hčer, da gre z njim, je v slovenski baladi cigan, namesto kraljeve je birtova hči, in cigan ji trikrat napije, da jo zvabi s seboj. Kot je pri nas ta balada še živa, tako se je ohranila tudi na Holandskem: v zadnjih 20 letih so posneli kar 50 variant.

Dagmar Burkhart iz Berlina je na nekaj primerih iz srbohrvaškega in makedonskega izročila pokazala, kako more pesem zaradi zgodovinskih okoliščin dobiti drugačen ideološki in čustveni poudarek, ko se tujca, če je turški osvajalec, presoja že v načelu negativno.

Največ referatov se je nanašalo na drugo temo, tudi slovenski, ki sem ga prispevala podpisana. Zanimivo je bilo, da so nekateri referenti razumeli pojem »tujec« zelo široko in upoštevali pri tem ne samo etnični, ampak tudi socialni vidik. Npr. konflikt med taščo in snaho, ki sproži dogajanje v baladi, nastane zato, ker je snaha za taščo nesprijemljiva tujka, ženska iz tujega rodu. Pomislimo npr. na slovensko balado o mladi Bredi! Tudi zeta iz daljne dežele ni dobro imeti, saj se lahko izkaže za razbojnika, kakor recimo v baladi o razbojnikovi ženi. Take primere iz grškega izročila je navajal v svojem referatu Walter Puchner iz Aten. Nemške balade frankovskega izročila čutijo kot tujce tudi berače, romarje, cigane, Jude — kot je ugotavljal Erich Wimmer iz Würzburga.

Za zadnjo temo o klasifikaciji so prispevali referate Elinor Long, D. K. Wilgus in James Porter iz Los Angelesa in Conrad Laforte iz Quebeca v Kanadi. Porter je pravilno opozoril, da je treba pri klasifikaciji upoštevati tudi ljudske termine, če obstajajo, in ne prezreti, kako pevci sami vrednotijo pesmi. Klasifikacija, kakršno jo je izpeljal Laforte za francoske ljudske pesmi, velja samo zanje, ni pa splošno uporabljiva. Z E. Long bi mogli razpravljati brez konca, ker hoče prištevati med pripovedne pesmi vse, ki vsebujejo kaj pripovednega.

Vseh referatov je bilo 22, nikakor ne preveč, tako da je bilo časa tudi za razpravljanje o njih. Nekaterim se je poznalo, da so jih pisali ljudje brez

terenske prakse. Toda raziskovanje ljudske pesmi zgolj po arhivskem ali objavljenem gradivu ne more biti uspešno. Tako je, kakor če bi botanik hotel raziskovati rože le po primerih iz herbarija in ne bi nikoli sam stopil na travnik, v hribe, v gozd. Pesem je treba spoznati v okolju, v katerem živi, vedeti za šege, ki jih spremljajo, se poučiti o socialnih, zgodovinskih in kulturnih razmerah. Upoštevati je treba poleg vsebine tudi metrično-ritmično in glasbeno podobo pesmi. Vsakršno enostransko obravnavanje, samo kabinetno raziskovanje, je pomanjkljivo in nujno privede v neobjektivnost, bodisi da gleda raziskovalec v pesmi le besedno izročilo in ga presoja literarno, ali pa sliši le melodijo in mu za besedilo ni mar.

Zasedanje je trajalo ne polnih pet dni in se je končalo z izvolitvijo novega vodstva študijske skupine. Po 19 letih je predsednik Rolf Wilh. Brednich iz Göttingena odložil svojo funkcijo, enako oba podpredsednika. Za novega predsednika je bil izvoljen dosedanji drugi podpredsednik Stefaan Top iz Leuvena v Belgiji. Na mestu prvega podpredsednika je ostala še naprej podpisana, drugi podpredsednik pa je postal David Buchan iz Aberdeena na Škotskem. Tajništvo bo kot doslej pri Jürgenu Dittmarju v Freiburgu (ZRN).

Glavno mesto Irske, Dublin, ki ima za simbol zeleno triperesno deteljico ni posebno veliko mesto, dokaj živahno in se mu pozna, da se Irska ni udeležila druge svetovne vojne. Leta 1916, ko je peščica narodnjakov zasedla dublinski grad in tako izvedla revolucijo, so razglasili republiko in s tem je bila vojna zanje za zmeraj končana. Pa vendar vidiš med palačami z monumentalnimi pročelji (skoraj vsaka druga je banka) in trgovskimi hišami prave podrtije, da se čudiš, zakaj jih ne odstranijo. Bolj od tega moti umazanija, ki so je polne ulice. Kako tudi ne! Ljudje odmetavajo brezbrizno vse od papirčkov, cigaretnih škatlic, blagajniških listkov, avtobusnih vozovnic do vrečk od bonbonov, sadnih sokov ali česa drugega, in veter to raznaša, vrtinči, meče pod noge pešcem po pločnikih in pod kolesa avtomobilom na cestiščih. Če torej hodiš po Dublinu, raje ne glej pod noge, marveč okrog sebe, saj je zlasti središče mesta slikovito in pregledno. Orientaciji pomaga reka, široka in globoka, z urejenimi obrežji, in nekaj stolpnik. Sicer dosegajo hiše le tretje ali četrto nadstropje. Po široki aleji, ki vodi v trgovsko središče, so kipi znamenitih mož.

Ulice imajo dvojezične napise, angleške in irske; enako je na javnih poslopjih. Pogovorni jezik pa je angleški, le na zahodnem obrežju Irske govorijo ponekod še irsko. Po Dublinu vozijo dvonadstropni avtobusi, kajpak po levi strani ceste. Pri vstopanju ni nobenega prerivanja, ker se ljudje na postajah takoj postavijo v vrsto. Tu in tam vidiš kakšen avtobus s tujimi turisti, avtomobili pa so vsi le z domačo registracijo. Zdi se, da se Irska še ni prav sprijaznila z avtomobilskim prometom.

To smo opazili že na prvem izletu. Ceste so sicer asfaltirane, a ozke in vijugaste. Pokrajina je valovita in razmeroma redko naseljena. Ta vtis sem imela tudi, ko smo se peljali na zahodno obrežje. Polja je zelo malo, gozdov skoraj nič. Kamor seže oko, so pašniki, ponekod porasli z živo rumenimi cveticami, vsi pa obdani s suhim zidom. Črede črnobelih lisastih krav niso bile velike, precej je bilo ovac, zaznamovanih z rdečo ali modro progo čez sredo hrbtna. Tu in tam se je pokazala samotna domačija, da se vprašaš, od česa ti ljudje živijo, ko ni videti niti gospodarskih poslopij niti polja, mesto pa je daleč. Za tiste domačije, kjer je zraven hiše veliko poslopje, krito z banjasto, pločevinasto streho rdečkaste barve, bi dejal, da so kmečke. Ugibala sem, kakšen je bil neki tisti skedenj, ali kar je že bilo, preden so ga odstranili in nadomestili s tako novodobno grdobijo. Na razglednicah za turiste so kot irska značilnost slike hiš s slamnato streho. V resnici vidiš komaj katero. Pač pa mi je padlo v oči, da so po mestih hiše zidane v serijah. Nekakšne vrstne hiše so, kakšnih šest do deset popolnoma enakih v vrsti ob cesti, potem spet naslednja skupina malo drugačnih, tip pa ostane isti: enonadstropna, z vrtičkom spredaj, z vhodom na sredi in nekaj stopnicami do njega. Individualnost lastnika se lahko izživlja le v barvi vrat in okenskih okvirov, v kakšni podrobnosti ob vhodu ali v ureditvi vrta. Najbrž bi poznavalec zlahka ugotovil, kdaj je bila kakšna skupina zidana in kateri arhitekt jo je zasnoval. Zdi se, da ta način zidanja ni novotarija za primestna stanovanjska naselja, ker smo ga videli tudi v središčih manjših mest, kjer so visoke, mogočne gotske cerkve pričale, da mesto ni od včeraj.

Nekateri iz naše skupine so se oborožili z zemljevidi. Le tako smo mogli sproti ugotavljati, kje se vozimo, kajti pred nobenim krajem ni napisal z njegovim imenom, le na križiščih zveš,

proti kateremu mestu zavijaš na desno ali levo. V času našega zasedanja nam je bilo vreme zelo naklonjeno, enako med izletom. Dežnikov nam skoraj ni bilo treba odpreti, čeprav se je nebo zmeraj prepredalo z oblaki in se držalo na jok. Ni čudno, da imajo Irci vedno dežnik pri sebi, tudi če izjemoma sije sonce zjutraj in če so oblečeni poletno, obuti v sandale brez nogavic. Ker je ponavadi vetrovno in hladno, se v tisti prostrani, valoviti, samotni in malokdaj sončni pokrajini počutiš zgubljenega, zapuščenega. To pač ni ljubka valovitost naše Dolenjske ali Goriškega, kjer te povsod pozdravljajo gručaste vasice in cerkvice z gričev. Srce mi je zhrpenelo po Sloveniji, četudi sem bila zadovoljna, da mi je bilo dano spoznati deželo, na katero smo vezani po Modestu, Virgilu in Gospe Sveti.

Davna preteklost je Ircem v ponos, zato so tudi nas popeljali v kraje, ki pričajo, da se zgodovina ni začela »ab urbe condita«. V pokrajini severovzhodno od Dublina so odkrili veliko število kamnitih okroglih stavb, verjetno grobov, toda arheologi za največjo med njimi niso enotni, čemu je bila namenjena. Temperamentna, zelo zavzeta mlada vodnica nam je v lepo razumljivi angleščini povedala, da se stavba imenuje Passage-grave, da je zgrajena iz belih in sivih kamnov, ki jih v okolici ni in so jih morali dobiti od daleč. Arheologi vedo kje. Enako tam ni dobiti kamnitih plošč, ki so zložene v visoko kupolo, pokrito od zunaj z rušo. Notranjost ima obliko triperesne deteljice, četrto »peresce« pa je ozek in nizek vhodni hodnik, pred katerim leži ogromen valjast kamen z izdolbenimi špiralastimi okraski. Podobni so tudi znotraj. Posebna zanimivost je, da enkrat na leto posije skozi vhodni hodnik sonce in za 17 minut razsvetlji notranjost, da zažari v prečudni svetlobi. Naključje? Ne verjamem! Če pomisliš, da je bil Passage-grave zgrajen 3000 let pred n. št. in je torej star »samo« 5000 let, te resnično prevzame spoštovanje do takratnih ljudi, ki so bili vse prej kot primitivni. O, mi, sodobni ljudje 20. stoletja, si nimamo kaj domišljati! Naš največji napredek je v resnici samo do skrajne popolnosti pritirano uničevalsko orožje, medtem ko perečih problemov sveta, kakršni so lakota in bolezn, nismo znali odpraviti, do narave se obnašamo bolj barbarsko od barbarov, in medsebojni odnosi..., kaj bi govoril! Ne daleč od tod je Muiredach monasterboice — razvaline samostana iz

9./10. stoletja — in pokopališče, na katerem stojita zelo visoka kamnita križa, okrašena z reliefi na obeh straneh. Pravijo, da sta sklesana iz enega samega kamna. Reliefi predstavljajo prizore iz biblije, na eni strani iz Stare zaveze, na drugi iz Nove, torej nekakšna biblia pauperum, podobno kakor freske naših gotskih cerkva. Postali pa so predloga za križne nagrobnike, ki so značilni za podeželska pokopališča, in še zdaj postavljajo take.

Na poti proti zahodnem obrežju smo se peljali skozi dvojje večjih mest, Limerick in Ennis, in mimo drugega mednarodnega letališča na Irskem, Shannon Airport, imenovanega po reki oziroma pokrajini Shannon. Ustavili smo se samo v mestecu Roscrea, ki se postavlja z majhnim muzejem v Damer House nasproti visokega grajskega stolpa, kakršnih smo spetoma videli še nekaj. Vodič nas je opozoril zlasti na enega, ki je bil zgrajen v 14. stoletju kot ravninski stražni stolp z linami namesto oken. V 17. stoletju so mu prizidali štiri nadstropja visok stanovanjski del. Take gradove, ki kar štrlijo iz ravnine in so brez drugih utrdb, so imele mnoge irske plemiške družine.

Naš cilj na zahodnem obrežju je bilo mestece Lahinch, sprva najbrž ribiška vas zdaj prizadevno turistično naselje. Toda mračni, mrzli Atlantik, ki je pred našim prihodom naplaval na breg grde rumene pene, ni bil prav nič vabljev, čeprav je bilo šele konec avgusta. Seveda je bilo tudi oblačno in vetrovno. Ponoči je nastal takšen vihar, da so se vrata sob v našem hotelu sama odpirala. Med irske posebnosti spada namreč tudi to, da je sobo mogoče zakleniti z zunanje strani, na notranji je le prožno pero pri kljuki. Če vrata zaloputneš, ko zapustiš sobo in pozabiš ključ v njej, boš gledal, kako priti spet noter! Študentske sobe v Trinity College so prav take.

Vihar je tisto noč grozljivo tulil okrog vogalov in ni za tiste kraje bil nič izjemnega. Domačini so nam pokazali bližnji otok in povedali, da je domovina značilnih pletenih vzorcev za jope. Vsaka hiša je nekdaj imela svojega, zato da so po njem spoznali utopljenca, kadar je morje, ki je v viharnih nočeh prevrnilo marsikatero ribiško ladjo, vrglo žrtve na suho. Zdaj so irske jope že med turističnimi zanimivostmi, prodajajo tudi strojno pletene, ki jih ne ločiš od ročno spletenih. V nasprotju s skandinavskimi

pleteninami so enobarvne in njihova lepota je prav v umetelnem vzorcu. V nedeljo popoldne smo se zapeljali najprej do Clifs of Moher, k znamenitim 215 m visokim morskim čerem. Po sosednjem obrežju je speljana steza, zavarovana proti morju z najmanj meter visokimi kamnitimi ploščami, ker morski valovi ob močnem vetru tako zelo butajo ob čeri, da škropijo kaplje kakor dež prav na breg. Tiste plošče lomijo v notranjosti dežele, na planoti, ki je vsa kamnita, kakor bi bili na mesecu. Tam so našli kakšnih sto grobov, zloženih iz gladkih velikih plošč. Tri, postavljene pokonci, obdajajo štirioglati prostor kot stene, četrta je za streho. Najznamenitejši teh grobov, zgrajen vsaj 1000 let pred n. št., je pri Dolmain Ursanach.

Spotoma smo se ustavili pri ostankih keltske naselbine, od katere je viden še okrogel okop sredi gozdiča, s studentem na sredi. Arheologi so tam odkrili ostanke lesenih hiš. Po ljudskem prepričanju je v gozdiču strahilo, zato si nihče ni upal blizu, in to je naselbino obvarovalo pred popolnim uničenjem. Blizu neke kmetije ob cesti smo videli še eno keltsko ostalino — Stone Fort — veliko okroglo utrdbo iz kamnov, zloženih kot suhi zid.

Medtem ko na večjem delu Irske prevladujejo pašniki, je v višjih legah (za Slovenca to še vedno niso gore!) že kar planinsko rastlinje, toda pomešano s cvetjem, ki bi ga pričakoval v toplih obmorskih krajih. Tako je recimo marsikje videti živo mejo iz cvetovih divjih fuksij. Na tem koncu Irske so kamniti plotovi na pašnikih iz poševno zloženih majhnih ploščatih kamnov, tako da skozi luknje lahko piha veter. Ponekod pa so posamezne velike plošče zasajene v zemljo. Živina, ki se pase v ogradah brez pastirja, je majhne rasti. Tu in tam je videti na paši tudi kakšnega oslička, na kratkih nogah in z manjšimi ušesi, kakor jih imajo ponavadi.

Ko smo se spet vrnili v hotel, so nas po večerji zapeljali še v bližnjo vas,

da bi mogli v gostilni priti v stik s podeželani. Vaška gostilna je imela eno samo, zelo prostorno podolgovato sobo. Točilnica je bila na podolžni strani in vzporedno z njo so bile postavljene po vsej dolžini sobe zelo nizke mize s klopmi. Gostje, ki morajo sami hoditi po pijačo k točilnici, se posedejo tako, da gledajo proti njej. Nič ne de, če komu kažeš hrbet. V kotu ob točilnici so se tisti večer namestili godci z goslimi, harmoniko in pihali. Melodije, ki so jih igrali, so me po enoličnosti spominjale na rezijanske, drugače kajpak ne. Ni nastopala kakšna folklorna skupina, pač pa domačini iz vasi, ki jih je dobrodušni, šegavi Tom Munnaly, poleg Hughja Shieldsa organizator našega zasedanja in doma iz okolice Lahinch, naprosil, da bi nam pokazali nekaj domačih plesov. Vsakega so začeli s krogom, ki je po nekaj melodičnih frazah razpadel v pare. Plesali so nekakšne »country dance«, čeprav so ples napovedali kot mazurko ali kaj drugega. Plesi so si precej podobni in figure se ponavljajo. Večkrat se plesalka vrti pod prstom plesalca ali pa gredo pari pod vzdignjenimi rokami prvih dveh, kakor plešejo pri nas recimo Žakelj šivat. Da so si plesalci odpočili in se mogli pokrepčati s pivom (Irci pijejo iz ogromnih kozarcev in ga očitno veliko nesejo, ker pijancev ni nikjer videti), so nam predstavili še pevko, ki je z lepim glasom zapela staro balado v angleščini. Moško petje pa smo slišali prihodnje jutro, ko sta prišla v naš hotel stara možakarja. Eden je zaigral tudi na piščal s šestimi luknjicami, ki po obliki in izviru sicer pripada izročilu, po materialu pa je sodobna: navadna medeninasta cev s plastičnim ustnikom!

To je bilo tudi zadnje srečanje z irsko ljudsko glasbo, kajti po kosilu smo znova sedli v avtobus, ki nas je popeljal v Dublin, od koder smo pleteli vsak v svojo domovino, polni vtisov, načrtov in pobud za prihodnje zasedanje, ki naj bi bilo 1986 na Kreti.

Zmaga Kumer

FOLLOWING THE CELTIC TRAIL IN IRELAND.

At the International Conference about Folk Ballads in Dublin from August 26 to September 1, 1985.

The article reports about the 19th International Conference about folk ballads. There were three main topics: 1. International and Comparative Ballad Research, 2. Stranger in Folk Ballads, 3. Classification and Catalogization of Ballads. The author has contributed a paper for the second topic. The second part of the article deals with travelling impressions from a trip across Ireland which had been prepared for all participants of the conference.

ZAPIS OB OBISKU MUZIKOLOŠKEGA INŠTITUTA V BUDIMPEŠTI

IGOR CVETKO

V razmerah, v kakršnih danes smo, so možnosti za obisk prek meja redke. Se največkrat gre za zasebne dogovore in vabila iz tujine, kdaj pa kdaj še za kakšno sodelovanje z referatom na kongresu ali simpoziju (če plača organizator), pa mogoče še redko izmenjavo strokovnjakov na posameznih področjih. Vzhod in Zahod sta tu največkrat v neenakopravnem položaju. Po pravilu najprej zmanjka »zahodnih« možnosti, vzhodne pa večkrat ostajajo neizkoriščene ali jih poberejo tisti, ki so za določeno izmenjavo posebej zainteresirani.

Eno takih področij je na primer etnomuzikologija na Madžarskem. V okviru redne izmenjave med madžarsko Akademijo znanosti in našo SAZU sem imel priložnost obiskati v Budimpešti Muzikološki inštitut (Zene-tudományi intézet) madžarske Akademije. V dveh tednih (od 10. do 25. oktobra 1985) sem lahko spoznal pomembno in obsežno delo, ki ga tam opravljajo naši kolegi.

Bartókovno ime je še danes tako na umetniškem kakor na muzikološkem področju prava legenda. Bartókovno etnomuzikološka šola, t. i. evropska primerjalna etnologija, v katere delo je ob še nekaterih velikih raziskovalcih vtakano tudi ime Z. Kodályja, je bila praktično steber delovanja te vede v prvi polovici našega stoletja. Metode, ki jih je madžarska etnomuzikologija tokrat oblikovala, so še danes osnova vseh tovrstnih raziskovanj po svetu. Ni nenavadno, da je prava poslastica za etnomuzikologa obiskati mesto, kjer je Bartók postavil temelje (etno)muzikološki vedi in kjer hranijo (etno) najstarejših in najzanimivejših arhivov in zbirk ljudske glasbe na svetu.

Muzikološki inštitut madžarske Akademije znanosti, kakršnega poznamo danes, je lansko leto obhajal 10-letnico obstoja. Prej sta muzikološko delo opravljala dva inštituta: *Arhiv ljudske glasbe* in *Bartókov arhiv*, v katerih je teklo vse terensko, raziskovalno, arhivsko in publicistično delo v zvezi z ljudsko glasbo. (Predvsem) zaradi potrebe po širše zasnovanih, večdisciplinarnih raziskavah, ki naj bi bile

enotno zasnovane in vodene iz »istega centra«, sta se 1974. leta inštituta združila v enoten *Muzikološki inštitut*. Ta danes pod svojo streho združuje vrsto oddelkov.

Zdi se, da sta najpomembnejša med njimi ostala *Bartókov arhiv* in *Arhiv ljudske glasbe* (vokalne). Slednji vključuje še pododdelek za raziskovanje instrumentalne ljudske glasbe in ljudskega plesa. Oba oddelka pojmujeta svoje delovanje širše kakor samo ukvarjanje z ozko zastavljenim področjem. V Bartókovem arhivu tako preučujejo še precejšen del umetne glasbe, vezane na Bartókovno delo in sodobno glasbo nasploh, tako v delih domačih kakor tujih skladateljev. Arhiv ljudske glasbe pa opravlja tudi širše raziskave domače ljudske kulture, pa tudi njen delež na tujem.

Ureditev Arhiva se ravna po Bartókovni klasifikaciji etnomuzikološkega gradiva v tri skupine: pod A spadajo *stare* ljudske viže in besedila, v B so novejši, (a še vedno) ljudski primeri, v C skupini je vse drugo, kar je Bartók našel na terenu. Kodályjeva razdelitev razvršča zvočno gradivo po zaključnih kačencah posameznih delov pesmi. Če je Bartókova razdelitev torej bolj *vsebinska*, je Kodályjeva *oblikovna*. Ob vseh opisanih klasifikacijah pa madžarski etnomuzikologi danes najraje upoštevajo tretjo, Dobszajevo sistematiko, ki obe prejšnji nekako združuje. Ta temelji namreč na določitvi pesemskega *tipa*. Primerke posameznega tipa zbira v posebnih mapah, urejene po začetnih motivih pa še v zvezke, kjer najdeš praktično vsak primer madžarske ljudske pesmi.

S prav posebno grenkobo na Inštitutu opozarjajo na pereč problem madžarske manjšine v Transilvaniji (Romunija) kjer živi blizu tri milijone Madžarov in kjer so raziskave ljudske kulture in glasbe ovirane, celo onemogočene. Madžari v Transilvaniji so (praktično) brez vsakih etničnih, celo nacionalnih in človečanskih pravic. Ob tem naj povem, da so v tej zvezi večkrat poudarili skoraj idealne razmere, ki jih ima madžarska manjšina v Jugoslaviji.

Vse pomembnejši del Inštituta v zadnjem času postaja njegov *Studio*. Ker je prav to področje, v katerega madžarska etnomuzikologija veliko vlaga, najbolj pa se po njem tudi loči od naše, je prav, da ga predstavim natančneje.

Avdiovizualna tehnika, s katero Madžari dokumentirajo večino terenskih raziskovanj, omogoča pa jim tudi boljše obdelavo na terenu zbranega gradiva doma, je že nekaj let nepogrešljivo dopolnilo etnoloških raziskav. Zlasti koreološki oddelek Inštituta si je nabral že lepo zbirko terenskih video posnetkov, poti pa so tudi vzorno fotografsko dokumentirane.

Posebno poglavje je *zvočni arhiv* Inštituta. Prek 100.000 zvočnih posnetkov, ki jih hranijo v arhivu, je zgledno urejenih, shranjenih in obdelanih. V velikanskem klimatiziranem prostoru hranijo vse originalne posnetke, tiste prve (med njimi tudi večino Bartókovih in Kodályjevih), ki so posneti še na voščeni valjih, pa tiste z magnetofonov na žico, do kasnejših na pravih magnetofonskih trakovih. Na »originalih« ne dela nihče. Transkribiranje in drugo študijsko delo opravljajo izključno z magnetofonskih *presnetkov*. Ves arhiv imajo presnet še na gramofonske plošče, zložene v posebnih, ognjevarnih depojih v istem klimatiziranem prostoru. Mimogrede: te »delajo« kar sami, Inštitut ima za to poseben stroj. Najpomembnejše posnetke, t. i. »temeljne kamne« svoje ljudske kulture, pa odtiskujejo na »večne« platinaste plošče. Tako na najboljši možen način ohranjajo svoj zvočni arhiv, pravi »science fiction« za naše razmere, torej.

Ponekod se pač zavedajo pomena in vrednosti gradiva, ki je enkraten in neponovljiv dokument ljudskega izročila. In to je treba vedeti! Problemi se rešujejo torej tudi v glavah nekaterih odločujočih ljudi (inštitucij), ne samo s finančnimi sredstvi, ki so po kakšnem abstraktnem, administrativno določenem ključu dodeljeni npr. ohranjanju kulturne dediščine. Pri nas pa se glasovi nekaterih v puščavo vpijočih preradi izgublja v pesku, pa naj gre za kulturna, znanstvena ali prosvetna vprašanja, ali celo za eksistencialna, osnovna vprašanja človekovega odnosa do okolja, vprašanja njegovega preživetja.

Vrnimo se raje k etnomuzikologiji: pri nas velike besede o zaščiti naravne in kulturne dediščine slovenskega ljudstva zvodene kar na začetku. Ponavadi se zatakne že pri presnemanju trakov. V Sekciji za glasbeno

narodopisje ZRC SAZU je že pred leti odpovedal (že zdavnaj) amortizirani in zastareli snemalni Revox, denarja za novega pa ni. Sicer pa ni niti denarja za trakove ev. presnetkov, tako da se originalni terenski dokumenti ob uporabi za radijske oddaje, npr. na radijskih aparaturnah trgajo, mečkajo, ob vsakodnevnem delu v inštitutu pa drsajo. Nепреviden, napačen pritisk na gumb jih lahko celo zbrše. Kar pa je še huje: že redno terensko delo postaja kar prevelik strošek za račun Sekcije...

»Iti na vzhod« v pejorativnem smislu pomeni marsikaj, sigurno pa ne tistega, kar človek npr. v Budimpešti doživi. Kulturna ponudba (glasbena, gledališka, literarna, galerijska, muzejska ipd.) je velika in kakovostna. Do vseh prireditev v mestu prideš lahko celo »na dostojen« način: z avtobusom, tramvajem, taksijem, podzemsko železnico pa prečkajari mesto v dobrih 15 minutah. Na vsakem koraku se najde kdo, ki je tujcu, če se v vrvežu takoj ne znajde, pripravljen pomagati.

Staro mestno jedro je vzorno obnovljeno, trgovine so dobro založene, čeprav so nekatere stvari drage, marsikomu skoraj nedostopne. Razkošna in lepo obnovljena graščina v strogem središču starega Bude, v kateri je baje prebival in komponiral Beethoven med svojim bivanjem v Budimpešti, nudi pod svojo streho zatočišče še nekaterim oddelkom Muzikološkega inštituta: *Oddelku za glasbeno sociologijo* in kar trem oddelkom, ki se ukvarjajo s širokim preučevanjem (madžarske) glasbene preteklosti. To so: *Zgodovinski oddetek*, ki v svoje delo vključuje še transkribiranje in preučevanje starih glasbenih zapisov, raziskuje pa tudi šege in njihove zveze z glasbo in zvokom, *Oddetek za madžarsko glasbeno zgodovino* (do 20. stoletja) in *Oddetek za komparativno preučevanje glasbe* v našem stoletju, ki pa vključuje v resnici vse, kar je v zvezi z glasbo, od filozofije do akustike.

Vsem pri roki je še *knjižnica* in v prtiličnih prostorih Inštituta čudovito urejen *glasbeno-zgodovinski muzej* z bogato zbirko glasbil.

Že v preteklosti dobro zastavljeno delo še danes rojeva sadove. Madžarska (etno)muzikologija je še vedno med prvimi v svetu, tako po številu publikacij kakor po njihovem prispevku tej znanstveni veji. Publikacije je mogoče dobiti v knjigarnah, pa tudi v trgovinah s ploščami se na policah najdejo izdaje zvočnega gradiva s terena, številne strokovno

komentirane plošče in zbirke ljudske glasbene kulture.

Čudno, pri nas pa ni posluha za to dejavnost! Ob kakšni knjigi ali še raje plošči, ki sem in tja vendarle izide, tehnično-organizacijskih težav v založniških hišah ni konca. Menda ni pravega povpraševanja po takšni glasbi, tržišče se za te stvari ni zanima, pa začuda vsaka (redka!) izdaja poide že takoj po izidu. Pri tistih, ki se s to znanostjo in takšno kulturo ukvarjamo je dovolj dobre volje in nabrano gradivo kar kliče po objavi. Pa vendar...

Zgleda, da gre ob že omenjenih napakah v glavah nekaterih odločujočih morda še za igro kulturne politike, torej politike močnejšega, ki obliku-

je okus širšega občinstva s stalnim raztresanjem vsemogočega kiča, avtorjev narodnozabavne glasbe in plehkosti njihovih posnemovalcev. Komercialni vidik take politike je več kot očitni. Hkrati pa smo priče nostalgicnim izlivom in tolčenju platí zvona ob izidu redkih publikacij, ob radijskih in televizijskih oddajah ali javnih predstavitev ljudske glasbe.

Očitno je vmes res železna zavesa, pa ne samo tista, ki loči Vzhod od Zahoda, ampak neka druga, za katero se motovili smo mi sami. Prenekateri se celo z glavami zaletavajo vanjo. Trda je, ta zavesa, pa še zveni nekam pridušeno. Samo pritrkavati nanjo, je, kakor kaže, res naša slovenska posebnost.

Igor Cvetko

A NOTE AT THE VISIT TO MUSICOLOGICAL INSTITUTE IN BUDAPEST

Hungarian ethnomusicology has had a rich tradition ever since the so-called Béla Bartók school when a collection and a folk music archives, among the richest in the world, began to originate. The Musicological Institute of today has succeeded the Béla Bartók Archives and the Folk Music Archives. Its employers are engaged in systematical collecting, conservatorial and research work. The Studio of Audiovisual Documentation and Sound Archives functions extremely well, too. The level of ethnomusicological work and conservation of musical heritage in Budapest are enviably high and should be taken an example from.

SREČANJE Z MIRO OMERZEL-TERLEP

Pozabljene vrednote ljudske glasbe

ANKA NOVAK

Zadnje dni leta 1985 so na filozofski fakulteti pripravili glasbeni večer in pogovor z etnomuzikologinjo Miro Omerzel-Terlep. Ob tej priložnosti je avtorica predstavila novo ploščo Slovenske ljudske pesmi 2, ki jo je posnela z zakoncem Matijem in pevko Bogdano Herman. Terlepova sta srečanje praznično uvedla z novoletno kolednico, ki sta jo zaigrala s preprostimi ljudskimi glasbili.

Mira je razen z vsebino nove plošče tudi v živo seznanila strokovno srenjo (menda prvič!) zlasti s svojimi pogledi in načinom etnomuzikološkega dela, za katerega se je odločila. Vendar je tudi ta del njene komunikacije z navzočimi izžareval vso predanost eni sami veliki ljubezni, ljudski glasbi, in nemu samemu velikemu cilju, priključiti spet v življenje zvočne in glasbene zaklade naše preteklosti in jih vtakati v kulturna prizadevanja naše

sodobnosti. Kot kustos raziskovalec, ki odkriva in hrani dragoceno kulturno izročilo preteklosti, kot umetnik, ki to izročilo oživlja in ga v sprejemljivi obliki sporoča svoji okolici — človeku druge polovice 20. stol., in kot pedagog, ki mu ni žal ne časa ne naporov, ko krči zarasel gozd in pripravlja novo ledino v zavesti sodobnega človeka, da bo mogel to kulturno bogastvo spet občutiti kot del svoje lastnine, svoje biti: v takšni trojni vlogi se slovenski kulturni javnosti predstavlja muzikologinja Mira Omerzel-Terlep in njen mož Matija.

Čas po drugi svetovni vojni je z ostrimi socialnimi in duhovnimi spremembami, s skokovitim razvojem gospodarstva in množične kulture, ki je z radijem in nato s televizijo prodrla v zadnjo slovensko vas, pretrgal organsko živo kontinuiteto domačega glasbenega izročila ali pa ga odrinil

na skrajno obrobje zanimanja. Mlada študenta glasbe — Matija je študiral flavto, Mira klasično kitaro — je prevzela lepota odmaknjene ljudske glasbe. Njen čar je v Miri zbudil željo, da bi ljudsko kulturo spoznala v kompleksnejši podobi. Odločila se je za študij etnologije in muzikologije. Potem se je napolnila za samostojno pot svobodno raziskovalke in umetnice. Matija ji je bil vseskozi najmočnejša opora. Pred slabim desetletjem sta že opozorila nase s prvimi samostojnimi nastopi, na katerih sta med drugim presenetila z vrsto preprostih starih glasbil, ki sta jih zbrala po poteh Slovenije, ob tem pa iskala in našla godce in pevce, ki so jima razkrivali bogastvo slovenske glasbene ustvarjalnosti. Ob spoznanju, da bo v poplavi narodnozabavne glasbe, ki se je že globoko zasedla v zavest ljudi, potrebno biti težak boj (ti besedi Mira večkrat uporablja — očitno sta pomembni v njeni delovni praksi), sta se odločila, da namenita več moči tudi vzgojnemu delu. Odkrite pozabljene vrednote ljudske glasbe je treba najprej vcepiti mladim; to je bilo njuno vodilo. Osebnosti vezi z nekaterimi glasbenimi pedagogi so jima sprva počasi, a vztrajno odpirale vrata za srečanje z mladimi šolarji različnih stopenj in cicibani po vrtcih. Trideset takšnih srečanj imata doslej že za sabo v raznih krajih Slovenije in v zamejstvu, tem pa se pridružuje še okrog 100 srečanj z nastopi, na katerih sta svoje delo predstavila starejšemu občinstvu. Njuni nastopi obsegajo široko zasnovan program. Običajno najprej predstavita vrsto glasbila glede na prostor in čas, kjer so ga uporabljali, glasbeno funkcijo in glasbeni program. S plemenito in nevsiljivo vztrajnostjo sta dosegla že občutne premike pri glasbeni vzgoji, tudi med cicibani v vrtcih, kar jima daje še posebno zadovoljstvo. V tem vidita odprto pot oživiljenemu glasbenemu izročilu. Na srečanju na filozofski fakulteti se je razvila živahna razprava — zlasti med avtorjema in sodelavci

Sekcije za glasbeno narodopisje. Terlepova imata svoj pogled in svojo metodologijo ohranjanja ljudskega glasbenega izročila. Skupno s sodelavci Sekcije jima je strogo znanstveno zapisovanje gradiva. Slednji zagovarjajo mnenje, da je ljudska glasba lahko le interpretacija originalnih terenskih zapisov, kar je za znanstveno ustanovo povsem razumljivo. Mira Omerzel-Terlep, ki jo, kakor pravi, glasbeni eros žene, da bi ljudsko izročilo, ki ga je skoraj iztrgala rokam smrti, zasejala nazaj v življenje, se je odločila za drugačno pot.

»Živela sva v dvomih. Po drugi vojni so citre izgubile svoje mesto v ljudski glasbi. Toda bile so nepogrešljive spremljevalke, na primer baladnih pesmi. Godci pa so nama zginjali dobesedno spod rok. Pevke, večinoma starejše žene, ki so nam pesmi pele, tudi niso bile več glasovno neoporečne interpretke (stari brezbarvni glasovi). Tako sva se odločila za rekonstrukcijo zapisanega glasbenega izročila ob spremljavi instrumenta in zvestobi melodiji, pevski del glasbenega kompleta pa zaupala pevki Bogdani Herman.« Tako nekako je Mira pojasnila koncept dela in dodala, da je treba njeno interpretacijo razumeti samo kot člen v interpretaciji izvorne glasbe, saj ji je že v preteklosti vsak vaški godec ali pevec v odenkih navdihnil nekaj povsem osebnega.

Način dela, ki ga na področju ljudske glasbe uveljavljata Terlepova, bi lahko še nazorneje pojasnili s konservatorskimi postopki na spomenikih ljudskega stavbarstva, kjer je treba marsikaj šele odkriti (npr. freske pod ometom), obnoviti, osvežiti, če želimo izluščiti iz stavbe vse njene kvalitete, s katerimi hočemo živeti in jih izročiti znanamcem. V konservatorski praksi so taki postopki samoumevni, potrebni in so strokovno priznane sestavine v procesu ohranjanja stavbnega ali umetniškega spomenika. Tudi ljudska glasba iz konservatorske delavnice Terlep je spomenik, umetniško živ spomenik.

Anka Novak
AN ENCOUNTER WITH MIRA OMERZEL-TERLEP. FORGOTTEN VALUES
OF FOLK MUSIC.

The article wishes to present ethnomusicological, pedagogical and artistic work of Mira Omerzel-Terlep and Matija Terlep who wish to call our attention to rich Slovene heritage through all of these three ways of their work. Their artistic and conservatorial endeavours have so far resulted in numerous concerts, lectures and in two LP records entitled Slovene Folk Music 1 and 2.

OB RAZSTAVI

»LJUDSKA UMETNOST V JUGOSLAVIJI«

Etnografski muzej v Budimpešti 1986

ANGELOS BAŠ

Aprila letos sem si ogledal razstavo »Ljudska umetnost v Jugoslaviji«, ki je bila v Etnografskem muzeju v Budimpešti. Pripravili so jo Etnografski muzej v Beogradu, Vojvodinski muzej v Novem Sadu, Etnografski muzej v Zagrebu in Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.

Razstavljeno gradivo je bilo predstavljeno po šestih območjih, na katera se po mnenju avtorjev razstave deli ljudska umetnost v Jugoslaviji. To so alpsko, jadransko, panonsko, dinarsko, moravsko in makedonsko območje, ki so bila na razstavi razvidna tudi s posebnega zemljevida. Poleg tega zemljevida je bil na ogled zemljevid ozemelj šestih jugoslovanskih republik in obeh pokrajin. O navedenih območjih in o njihovem obsegu zunaj Slovenije, kakor jih kaže prvi zemljevid, se vzdržujem sodbe, če odštejem vprašanje, ki se mi zastavlja: ali je v resnici mogoče makedonsko območje natančno istiti z ozemljem SR Makedonije.

Pač pa imam k obema zemljevidoma naslednje pripombe. Drugi zemljevid premalo pové o narodih in narodnostih v Jugoslaviji. Medtem ko so bila na prvem zemljevidu videti samo navedena območja, zajema drugi republike in pokrajini, vendar sta na slednjem zemljevidu ozemlji obeh pokrajin samo obrobljeni s črtkami, ne da bi bili ob tem omenjeni tudi njuni imeni, kakor je bilo to storjeno pri republikah. Obiskovalci razstave, ki niso prihajali iz Jugoslavije, potemtako po veliki večini niso mogli z zemljevida zvedeti, da obstajata v Jugoslaviji pokrajini Vojvodina in Kosovo. Še večja pomanjkljivost je, kakor rečeno, v tem, da na razstavi ni zadosti podatkov o narodih in narodnostih v Jugoslaviji. To pa bi bilo za poučitev o narodni in narodnostni pripadnosti ustvarjalcev in uporabnikov ljudske umetnosti na etnološki razstavi, kakršna je obravnavana, izrecno potrebno.

Resda je mogoče z drugega zemljevida sklepati, da živijo v Jugoslaviji Slovenci, Hrvati, Srbi, Črnogorci in Makedonci, ne dá pa se z njega doznati, kateri narodi živijo v SR Bosni in Hercegovini, medtem ko se je nepoučenim madžarskim obiskovalcem razstave lahko dozdevalo, da živi v Vojvodini in na Kosovu samó enako prebivalstvo kakor v ožji Srbiji. Spričo takšne zasnove drugega zemljevida manjkata na tamkajšnjem ozemlju SR Slovenije seveda podatka, da živi tukaj tudi Madžari in Italijani. Kakor da bi bila ozemlja naših republik »etnično čista«, kakor da v Jugoslaviji ne bi bilo Muslimanov, kakor da ne bi bilo obeh pokrajin in kakor da v Jugoslaviji ne bi bilo vrste narodnosti, od katerih sta najštevilnejši albanska in madžarska! Drugi zemljevid (jugoslovanske republike) torej slabo dopolnjuje prvega (območja ljudske umetnosti v Jugoslaviji) in prispeva v tem pogledu o Jugoslaviji zelo pomanjkljivo znanje.

Zemljevid navedenih območij je glede slovenskega ozemlja, milo rečeno, nerazumljiv. Na tem zemljevidu se slovensko ozemlje sestoji samó iz alpskega in panonskega območja, sredozemskega na njem ni. Alpsko in panonsko območje SR Slovenije sta na tem zemljevidu predstavljena takole. Vzhodna meja alpskega območja poteka približno od Logarske doline naravnost proti jugu do hrvaške meje. Vse, kar je vzhodno od te črte, je panonsko območje. Ali nadrobneje: skoraj vsa Zgornja Savinjska dolina, Zadrecka dolina, Spodnja Savinjska dolina, Mežiška dolina, Mislinjska dolina, Kóbanksko, Pohorje, rudarski revirji, večji del Dolenjskega in Kozjanskega — vse ozemlje je na tem zemljevidu uvrščeno na panonsko območje! Težko je verjeti očem.

Podobno je z alpskim območjem. To sega na omenjenem zemljevidu na jugo vse do hrvaške meje. Z drugimi besedami: alpsko območje naj bi obsegalo tudi Koprsko, Brkine, ozemlje

južno od Postojne, Kras, Vipavsko dolino in Brda! — Slovenska etnološka veđa vendar vsaj tri naša območja: panonsko, alpsko in sredozemsko, nekateri etnologi tudi še četrto, osrednjeslovensko območje. Budimpeštanska razstava »Ljudska umetnost v Jugoslaviji« prva govori v SR Sloveniji edinole o alpskem in

panonskem območju. Tudi nekdo, ki ni etnolog, lahko ugotovi, da je to mnenje neutemeljeno. Ob pričujočih ugovorih k obravnavani razstavi se kajpada zastavlja vprašanje: kako je bilo dandanes mogoče oblikovati razstavo, ki ima našete napake?

PUSTNI OBIČAJI V BOLJUNCU PRI TRSTU

Ob »pustnem večeru«, 9. maja 1986, v Boljuncu

DRAGICA ULE-MAVER

Kulturno društvo »F. Prešeren iz Boljunca pri Trstu je ob proslavljanju letošnje 85-letnice ustanovitve posvetilo večer staremu vaškemu običaju — pustovanju. Številni vaščani so najprej prisluhnili predavanju etnologa Naška Križnarja o pustovanju v Sloveniji, nato pa so si ogledali filme domačina Staneta Žerjala o pustu v Boljuncu. Člani društva so pripravili tudi fotografsko razstavo s kronološkim prikazom pustovanja od prvih povojnih let do danes.

Nekoč so bili pustni običaji zelo bogati, saj so obsegali poleg tradicionalnega pobiranja darov še »pustno kaso«, zupušanje »pustne dote« in pustni pogreb. »Pustna kasa« je trajala po eno leto. Prvo nedeljo po pustu so se vaški fantje in možje zbrali v gostilni, določili pravila kase in izvolili predsednika. Vsak se je obvezal, da bo vsako nedeljo ob določeni uri prinesel določeno vsoto denarja za »kaso«. Če tega ni storil, je moral plačati globo. Denar iz »kase« so tudi posojali na obresti. Na pustno nedeljo so »kaso« razpustili in vsak je dobil nazaj svoj denar, obresti in globe pa so porabili za skupno pustno zabavo. Ta navada se je v vasi ohranila do 60. let. Najstarejši zapisi o »pustni doti« in pustnih predsednikih segajo v leto 1859. Na pepelnico sredo je pustni predsednik prebral Pustovo oporoko in med Boljuncane razdelil njegovo doto. Ta se je z leti spreminjala in se prilagajala problemom in potrebam vaščanov. Tako jim je Pust ob razla-

stitvi vinogradov in oljčnih nasadov pod vasjo za gradnjo tovarne Grandi motori zapustil griča Kras in Selo za zidanje novih hiš, vinogradnikom pa vaški trg za prodajo kletarskega orodja in posode. Tekst zupušanja dote je bil navadno v verzih, navada pa se je ohranila do leta 1969.

Spreminjanje življenjskih razmer je vplivalo tudi na običaje. Tako so v Boljuncu do leta 1961 Pusta zažigali, od 1962 do leta 1971 pa spuščali z »raketo« v »vesolje«. Pust (množic, napolnjen z balončki) je večkrat pristal zelo daleč od vasi (pod Učko...). Teh pogrebov se je navadno udeležilo veliko ljudi, katerim je pustni odbor zastoj delil vino, repo, polento in polenovko. Zadnja leta Pusta ne pokopavajo več, in škoda bi bilo, da bi ta običaj šel v pozabo, kakor so šli značilni vaški pustni liki. Te je leta 1969 opisal dolgoletni pustni predsednik in avtor Pustovih oporok Josip Ota. Najznačilnejši so bili: »medvedi« (z obrnjenimi kožuhi, kravjimi zvonci in koruznimi storži), »urači« (orači), ki so z »voloma« na pustni torek vlekli »uorač« (plug) po vaških ulicah, dvoriščih in trgu.

Poleg plesov, ki jih prireja domače društvo, je danes ob pustu živo le za pustni torek, ko pustne šeme (škarimate) hodijo v spremstvu vaše godbe na pihala od hiše do hiše in pobirajo jajca, klobase in vino. Po pustni povorki na vaškem trgu pa se vsi zberejo ob »frtadi« iz jajc in klobas in kozarcu vina.

ETNOLOŠKI MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR »BELA KRAJINA 85«

PODZEMELJ PRI METLIKI, 1. 7.—7. 7. 1985

Mladinski raziskovalni tabori so strokovno organizirana in pod strokovnim vodstvom mentorjev vodena oblika mladinskega raziskovalnega terenskega in kabinetnega dela. Vsako leto jih v različnih krajih Slovenije organizira Republiški koordinacijski odbor gibanja »Znanost mladini« iz Ljubljane.

Namen taborov je, da se mladi raziskovalci (osnovnošolci višjih razredov in dijaki srednjih šol) seznanijo z različnimi znanstvenimi disciplinami, njihovimi raziskavami, metodologijo in metodo dela. Ker se teoretična načela strok neposredno prenašajo v prakso in preverjajo v konkretnih situacijah, nudijo tabori mladim raziskovalcem najneposrednejši stik s strokovnim delom. Spodbujajo jih k ustvarjalnemu razmišljanju in samoiniciativnosti, pa tudi razmišljanju o bodočem poklicu. Organizirani med šolskimi počitnicami so tabori tudi razvedrilo, ki ga spremljajo bogata doživetja in spoznanja ob stiku z novimi kraji in ljudmi.

Mladinski raziskovalni tabori imajo v Beli krajini že večletno tradicijo. Tako so bili organizirani leta 1979 in 1980 v Vinici, leta 1981 in 1982 v Semiču in leta 1984 na Suhorju pri Metliki. Bili so večdisciplinarni, saj so na njih sodelovali mentorji arheologi, biologi, etnologi, geografi, zgodovinarji, umetnostni zgodovinarji in zoologi. Mladinski raziskovalni tabor, ki je potekal v Podzemlju pri Metliki od 1. do 7. julija 1985, pa je bil za razloček od prejšnjih taborov namenjen zgolj etnologiji.

Dvajset dijakov in mentorjev, ki so se zbrali v podzemeljski osnovni šoli, se je razdelilo v pet delovnih skupin, in sicer za ljudsko stavbarstvo, prehrano, šege, pesništvo in video delavnico. V vsaki skupini so bili poleg mentorja še dva ali trije dijaki, kar je bilo za delo na terenu zelo ugodno. Večina delovnega časa je bila name-

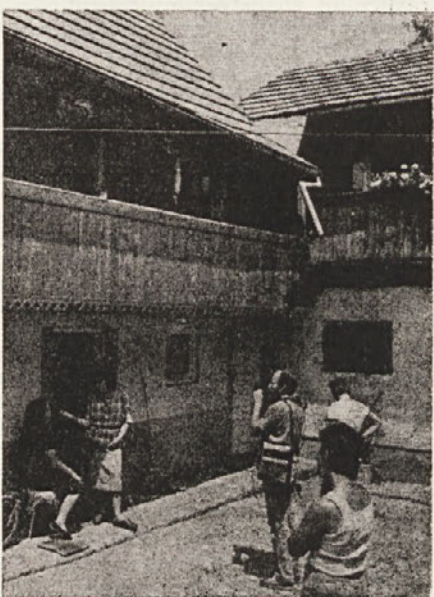
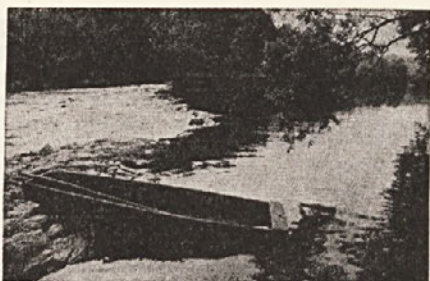
njena terenskemu delu, se pravi zbiranju gradiva v posameznih vaseh podzemeljske krajevske skupnosti, pa tudi v vaseh na Hrvaškem.

Skupina za stavbarstvo je raziskovala starejše stanovanjske in gospodarske objekte, zanimala po so jih tudi sprejembe, ki jih je povojni čas prinesel v stanovanjsko okolje. Člani te skupine so na konkretnih primerih odkrivali in zarisovali tlorisne zasnove poslopij in funkcije posamičnih prostorov, zanimala pa so jih tudi konstrukcijske posebnosti in gradbeni materiali.

Skupina za prehrano je razkrivala preskrbovalne načine in prehranjevalne navade ljudi v vaseh okrog Podzemlja v času med drugo svetovno vojno. Ugotavljali so zanimive oblike medsebojne pomoči vaščanov in trgovanje z živili in živino prek Kolpe s sosednjimi Hrvati.

Skupino za šege so zanimale predvsem ženitovanjske šege in družinsko življenje v vaseh. Primerjali so šege v posameznih krajih, zanimala pa so jih tudi spremembe, ki so v ženitovanjskih običajih nastale po drugi svetovni vojni. Ugotavljali so pogostnost mešanih zakonov med prebivalci na obeh bregovih Kolpe, kakor tudi način življenja mešanih slovensko-hrvaških družin.

Skupina za ljudsko pesništvo je v vaseh okrog Podzemlja, Krasinca, Gribej povpraševala po ljudeh, ki bi znali povedati kaj o petju na vasi nekoč in danes. Člani skupine so ugotavljali pevski repertoar posameznega pevca ali pevke, obenem pa iskali vzroke za spreminjanje in tudi upadanje pesemske kulture. Raziskovali so belokranjsko ljudsko pesem in ob posameznih primerih, ki so jih zapisali na terenu, razčlenjevali njihove oblikovno stilistične značilnosti in posebnosti.

Peta skupina etnološkega tabora v Podzemlju pa je bila svojevrstna novost tako po obsegu tematike, ki se je lotevala, kakor tudi po metodi dela. Video delavnica, katere člani so pri delu na terenu uporabljali kot »zapisovalni instrument« video kamero in rekorder, se doslej na mladinskih raziskovalnih taborih še ni pojavila. Skupina je posnela na taboru dve triurni kaseti pogovorov s 33 pripovedovalci; snemali pa so v 15 krajih od Podzemlja pa vse do Vinice. (Glej članek Naška Križnarja — Video kamere v rokah mladih, objavljen v Pionirju 4, decembra 1985). Posneto dokumentarno gradivo, ki je zaradi neposrednosti in živosti zelo dragoceno, govori o poljedelstvu, živinoreji, ribištvu, mlinarstvu, prehrani, glasbi, petju in plesu, interesnih odnosih itn.

Skupine so pri svojem delu na terenu uporabljale metodo neposrednega opazovanja in intervjuja, poleg zapisovanja gradiva v terenske zvezke so uporabljale za dokumentiranje še fotografske aparate, magnetofon in video kamero. Ob večerih so se udeleženci tabora zbrali v učilnici in predstavili dnevno terensko delo.

Ob koncu tabora so udeleženci domačinom posredovali spoznanja enotenskega terenskega dela. Za razloček od prejšnjih taborov, ko so bili rezultati predstavljeni v obliki razstave, so dijaki in mentorji pripravili izbran »TV program« z najzanimivejšimi terenskimi posnetki, dijaki pa so pripravili tudi zbirna poročila (ta bodo objavljena v posebni brošuri). Šolska avla, v kateri je bila predstavitev, je bila skoraj premajhna za številne domačine-informatorje, ki so želeli videti »svoj nastop« na televizijskem ekranu.

Živa povratna informacija o terenskem delu je imela ob koncu tabora dvojni pomen. Mladim raziskovalcem je pokazala, da njihovo delo ni namenjeno le suhoparnim znanstvenim analizam in ozkemu krogu strokovnjakov, ampak tudi nosilcem sporočila — informatorjem. Domačinom pa je pokazala, da sta njihova kultura in vsakdanjik zanimiva in vredna zapisa, četudi v drobni brošuri in na magnetnem traku.

Lanski mladinski raziskovalni tabor pa je bil tudi predpriprava za slovensko hrvaške etnološke »vzporrednice« decembra 1985 v Karlovcu. Mentorjem etnologom je omogočil, da so raziskovali tisto problematiko, ki je bila obravnavana v Karlovcu, in dopolnili že zbrano in znano gradivo z območja Bele krajine in hrvaškega Obkolpja z novimi podatki. Žal je na taboru zbrano gradivo ostalo (z izjemo video gradiva) na karloškem posvetovanju nepredstavljeno. Zato pa so terenski delovni posnetki, ki jih je s svojo skupino posnel Naško Križnar, zbudili v sicer poznih večernih urah prvega dne posveta v Karlovcu izredno ugodne in pohvalne, pa tudi polemične odmeve. Posnetki so pokazali na tiste problemske sklope in aktualne etnološke teme, ki bi se jih etnologi na mejnih področjih morali lotevati s polno mero zavzetosti in strokovne odgovornosti. Med te teme sodijo v prvi vrsti mednacionalni odnosi v vseh pojavnih oblikah.

Pestrost tematike, ki se je s tem odpirala, je morda botrovala odločitvi, da bi naslednje etnološke paralele spet potekale na področju Bele krajine in hrvaškega Obkolpja. K taki odločitvi je nedvomno prispevala tudi video delavnica etnološkega mladinskega raziskovalnega tabora v Podzemlju.

Andrej Dular

DELO ETNOLOŠKE SKUPINE

1. ALPSKEGA MLADINSKEGA RAZISKOVALNEGA TABORA

BOVEC, 18. 8.—27. 8. 1985.

Namen etnološke skupine je bil ugotoviti in pregledati, katere so splošne etnološke značilnosti Bovca v današnjem času, in spoznati, v kolikšni meri se je tako imenovana tradicionalna kultura še ohranila. Seveda je bilo v tako kratkem času mogoče le površno spoznati Bovec in Bovčane, menim pa, da je zbrano gradivo že lahko osnova za nadaljnje delo morda naslednjega mladinskega raziskovalnega tabora v Bovcu ali na Bovškem. Poleg tega je bil namen dela v etnološki skupini seznaniti srednješolce z etnološkimi metodami dela: spoznavanje problematike s pregledom dosedanjih virov in literature, z neposrednim opazovanjem življenja v kraju, z usmerjenim pogovorom z informatorji, iskanjem potrebnih podatkov na krajevnem ali matičnem uradu, z vizualnim podajanjem etnološke problematike — fototeko, snemanjem, skiciranjem in končno s prikazom rezultatov našega dela na razstavi, pri čemer so nam odločilno pomagali Bovčani in še posebej osnovna šola Vladimírja Nazorja v Bovcu.

Obpravnavali smo etnološke teme:

— iz materialne kulture: gospodarstvo, s poudarkom na turizmu in planskem gospodarstvu, stanovanjsko kulturo in nošo,

— iz socialne kulture: analiza družinskega in socialnega stanja prebivalcev Bovca in pregled društvenega življenja v Bovcu,

— iz duhovne kulture: šege in običaja, ki so jih poznali nekoč, jih še ali pa so pozabljeni.

V etnološki skupini so sodelovali: mentorja: Inga Miklavčič-Brežigar, kustosinja-etnologinja iz Goriškega muzeja in Borut Koloini, študent etnologije ter srednješolke: Polona Hladnik, Daša Škapin, Barbara Petelin, Francka Veršec, Vesna Jerala. Zbrano gradivo obsega:

— pregled etnografskih zapisov, ki so jih zbrali učenci osnovne šole Bovec,

— etnološko kartoteko s popisom obravnavanih tem,

— 219 negativov (kontaktne kopije in nekaj povečav fotografij),

— diapozitive,

— 2 filma S8 — skupaj 7 min,

— razstavne kartone,

— skico planine Mangart in stare bovške hiše Zavrzelno 8.

Pogovarjali smo se s približno 15 informatorji.

V kratkem orisu zbranega materiala bi skušala podati ugotovitve etnološke skupine. Po podatkih o družinskih razmerah prebivalcev Bovca, ki nam jih je priskrbel družbeno-geografska skupina ob pregledu družinskih kartonov, zbranih na Matičnem uradu Bovec, smo si ustvarili podobo o Bovčanih v času obravnave. Številčno stanje družin v Bovcu nam kaže razmeroma ugoden družinski sestav, saj po prikazanem številčnem stanju lahko sklepamo, da živi več kot polovica prebivalcev v družini s tremi, štirimi ali več člani (51%), to je v popolni družini. Pri pregledu starostne strukture pa smo upoštevali starost nosilcev družine, »gospodarjev«, kolikor se je to dalo in ugotovili, da je mlajših družin s starši do 40 let 35%, srednjih do 60 let 33% in čez 60 let 32%.

Socialna sestava kaže, da je največ delavskih družin — 61%, podelavskih-polkmečkih 22%, kmečkih 9% in upokojevcev le 8%. Te podatke bi bilo potrebno še preveriti, vendar pa nam že kažejo, da je večina Bovčanov eksistenčno odvisna od dela v industriji, družbenih dejavnostih ali turizmu — skratka od zaposlitve, ki prinaša stalen in reden prihodek. Opazovanje življenja v mestu kaže, da se v Bovcu bolj ali manj enakovredno prepletajo tri gospodarske dejavnosti: zaposlitev, delo v kmetijskih dejavnostih (poljedelstvu in predvsem ovčereji) in delo v turizmu. Precej t.i. »privatnikov« je namreč že začelo opremljati sobe, ki jih oddajajo turistom. Opisano prepletanje gospodarskih dejavnosti je dovolj očitno tudi pri vsakdanji podobi Bovca: ni nena-

vadno videti voz, poln sena, ki ga potiskata mož in žena po glavni bovški ulici, kopice, »kupce«, sena na »ustragačah« na dvorišču pred hišo, poleg katere stoji novozgrajeni delavski blok, in traktor v središču mesta, polnem turistov. Podobe, ki bi bile zanimive za nadaljnjo natančnejšo obravnavo.

Po pripovedovanju Miloša Šulina smo zvedeli za potek razvoja turizma v Bovcu po drugi svetovni vojni, od upadanja v letih po vojni do izrednega razmaha v zadnjih petnajstih letih, ko so z ureditvijo smučišč na Kaninu, zgraditvijo Kaninske vasi in zboljšano turistično ponudbo Bovca turistični delavci v Bovcu in delovna organizacija Kompas pripomogli k povečanju turističnega obiska tako poleti kakor pozimi.

Ugodnejše gospodarske razmere pripomorejo tudi k zboljšanju življenjskih razmer ljudi. Najvidneje je to v stanovanjski kulturi: stare bovške hiše so predvsem po potresu leta 1976 začele dobivati novo podobo. Zanimivo pa je, da je večina hiš še ohranila nekatere osnovne elemente bovške hiše, tako da je arhitekturna podoba Bovca kljub obnovi in posodobitvam še vedno harmonična in se primerno vključuje v naravno okolje mesta, poudarjeno z vršaci Kaninskega pogorja, Svinjaka in Polovnika.

Tudi ohranjanje osnovnih elementov stare bovške hiše, npr. strma čopasta streha in zunanje stopnišče z gankom, kaže, da se tradicionalne sestavine nekdanje kulturne podobe Bovca v današnjem času še pojavljajo — etnološka skupina jih je zaenkrat le registrirala, natančnejša obravnava bi bila še potrebna.

Še največ potez tradicionalne ljudske kulture pa je ohranjeno v verjetno najstarejši gospodarski dejavnosti na Bovškem — ovčjereji in gorskem pašništvu. Pri našem delu smo spoznali novo planino družine Godina iz Bovca, ki se je z ovčjerejo začela ukvarjati leta 1978, od leta 1982 pa pasejo na opuščenih travnikih na Raduljah — področje jugozahodno od spodnje postaje žičnice na Kanin. Z ovčjerejo se ukvarjata predvsem oče in sin — Branko Godina, po poklicu učitelj, zaposlen v OŠ Bovec, in 19-letni Aljoša Godina. V stari stanovanjski hiši v Bovcu sta si uredila sirarno, kjer Aljoša siri po tradicionalnem postopku — vendar pa za segrevanje mleka v značilnem bakrenem kotlu že uporablja plin. Poleg tega smo obiskali planino Mangart, kjer tako življenje

pastirjev kakor tudi paša in sirjenje še potekajo na tradicionalni način. Šege in običaje, ki so jih poznali v Bovcu in so se še ohranili v današnji čas, smo le površno obdelali; v pogovoru z Darinko Kravanja pa smo kljub temu dobili precej podatkov.

Menim, da je bil prvi namen našega dela — spoznati splošne etnološke značilnosti Bovca — dosežen, medtem ko smo t. i. prežitke tradicionalne ljudske kulture lahko le registrirali, si jih zapisali, podrobnejša raziskava, usmerjena le na to področje, pa še čaka nadaljnje raziskovalce.

K poročilu o delu etnološke skupine bi rada dodala tudi svoje skušnje o delu etnologa kustosa s srednješolci. Namen gibanja »znanost — mladini« namreč ne more biti samo zbiranje podatkov, ki jih ob koncu akcije potrebuje mentor za prikaz rezultatov in načina dela skupine, pač pa tudi dejansko seznanjanje srednješolcev z načinom dela, vsebino in metodologijo stroke, s katero se skupine seznanjajo.

Ker sem prvič sodelovala pri taboru, mi je pravzaprav ta druga naloga povzročala največ težav. Kako motivirati dekleta, ki so sodelovala v moji skupini, kako jih za etnologijo navdušiti, da bodo z veseljem opravljale zastavljeno delo, da bi čim več tudi same naredile, domislile in oblikovale pri končni razstavi. Ob dejstvu, da sem s fakultete po končanem študiju etnologije prišla skoraj popolnoma brez pedagoškega znanja, ki si ga tudi z redkimi vodstvi po muzeju ni mogoče pridobiti, sem se pač morala zanesti na intuicijo in nekaj sreče, pri tem pa mi je veliko pomenila tudi pomoč študenta etnologije. Dilema se je postavila že na začetku, saj je bilo potrebno »pogrudnati«, ali so npr. učenke sposobne delati po metodi usmerjenega spraševanja oziroma pogovora, in jim torej lahko prepustimo tudi sestavljanje vprašanj oziroma improviziranje pogovora na posamično temo ali naj mentor sestavi vprašalnico, po kateri lahko spraševalke dobijo konkretne odgovore. Ker so metode usmerjenega spraševanja, pogovora in neposrednega opazovanja bližje načinu etnološkega dela, sem se odločila za uporabo te metode. Na to pa me je navedla tudi vsebina dela etnološke skupine: spoznati na hitro splošno etnološko podobo Bovca in okolice brez natančnejše obdelave posamičnih tematskih področij. Dijakinjam iz etnološke skupine sem predstavila območje etnološkega dela iz materialne, socialne in duhovne kul-

ture, skupaj smo razdelili nekaj tem na delovne skupine po dve in dve dijakinji, in prepustila sem jim, da si same po vprašalnicah ETSEO izdelajo program dela z informatorji. Mislim, da se je tako po rezultatih dela kakor po odmevu med dijakinjami zaupanje kar obneslo. V skupini smo poleg tega poskušali zajeti ves potek etnološke raziskave določenega kraja oziroma področja, da bi tako prikazali raznovrstnost dela etnologa in popestrili dejavnost skupine. Čeprav smo pravzaprav vse te točke le površno obdelali oziroma nakazali, pa mislim, da je takšen program le prispeval k boljši motivaciji.

Program je obsegal:

1. pregled literature (Krajevni leksikon, Rutarjeva Zgodovina Tolminske, Bovško berilo),
2. pregled virov (Bovško kroniko lokalne kronistke-učiteljice, pregled dosedanjega zbiranja etnološkega gradiva OŠ Bovec),
3. terensko delo in pisanje terenskega dnevnika,
5. snemanje s filmsko kamero,
6. snemanje z magnetofonom,
7. risanje — skica stare bovške hiše in skica planine Mangart, tako da smo planino premerili kar s koraki,
8. obdelava demografskih podatkov Matičnega urada Bovec,
9. prepis terenskih dnevnikov v etnološko kartoteko,
10. priprava razstave.

Program se zdi na prvi pogled res natančan, vendar so dekleta pokazala iz-

redno prizadevnost in pripravljenost za delo. Tako so me npr. prijetno presenetile, ko sem ugotovila, da so z navdušenjem pripravljene vstajati ob 4. uri zjutraj, da bi se udeležile jutranje molže in odhoda ovc na pašo na planini Mangart. Seveda smo se popoldne povzpeli še na vrh Mangarta, pa dekleta niso bila nič kaj utrujena. Končni rezultat dela etnološke skupine se je pokazal na razstavi, pravzaprav pa že pri pripravah na razstavo, ko so dekleta spoznala tudi neprijetno stran etnološkega dela — urejanje gradiva, tipkanje kartoteke, obdelovanje demografskih podatkov, pa tudi razvijanje filmov, ki ga je opravil študent etnologije. Za rezultat pedagoških prizadevanj vseh mentorjev skupin štejem namreč tudi to, da so bili udeleženci tabora pripravljeno delati tudi pozno v noč — seveda ob veliki pripravljenosti ravnatelja in učiteljev OŠ Bovec, ki nam je dala prostore, saj bi brez ustreznih prostorov taka intenzivnost dela ne bila mogoča.

Mladinski raziskovalni tabor je torej svojo pedagoško vlogo dobro izpolnil in mislim, da je nujno nadaljevati s tako obliko dela z mladimi. Obenem je ta skušnja izredno koristna za etnologa kustosa, saj je poleg možnosti dela na terenu in zbiranja podatkov to velika priložnost tudi za navezovanje živega stika tako z mladino kakor s pedagoškimi delavci in izpolnjevanje vzgojne naloge muzeja.

Inga Miklavčič-Brezigar

MEDNARODNI FESTIVAL ETNOLOŠKIH IN EKOLOŠKIH FILMOV

KRANJ, 30. 9.—3. 10. 1985

Kranjski festival je letos, v drugem nadaljevanju, uspešno uveljavil svojo dvotematsko usmeritev. Ob prvem festivalu pred dvema letoma je še bilo slišati poenostavljeno utemeljitev dvotematske usmeritve, češ da ekologija v naslovu pomeni komponento stehni-zirane civilizacije, polne odpadkov in odtujenega življenja, etnologija pa naj pokaže stare vrednote, h katerim se moramo vrniti, da bo naše življenje spet kvalitetno. Ob drugem kranjskem festivalu k sreči nismo več poslušali takih neumnosti. Tudi sami festival-

ski filmi so jih demantirali. Danes ta vizija in kvaliteta kranjskega festivala v sintezi obeh strok v naslovu. V bistvu gre za nekakšno etnološko ekologijo oziroma kulturno ekologijo (v Ameriki »cultural ecology«), torej za zavest, da so za človeka pomembne predvsem vse tiste usodne spremembe okolja, ki neposredno ali posredno vplivajo na kulturo v najširšem smislu. Ta pogled vse prepočasi prihaja tudi v slovensko etnologijo. Zato je kranjski festival prava spodbuda za nove metodološke usmeritve sloven-

ske etnologije, čeprav ni nastal s tem namenom.

Selekcija je od 52 filmov iz 14 držav izbrala 26 naslovov iz 12 držav. Največ zavrženih filmov ni ustrezalo tematiki festivala. Med sprejetimi pa jih je bilo nekaj, ki so prava spodbuda za nadaljnji obstoj kranjskega festivala.

Francoski *Ziveti v narodnem parku* (Vivre en Brière) prikazuje najprej historiat narodnega parka naravne in kulturne dediščine v močvirnem ustju Loire. Izrablja filmsko dokumentacijo iz 30. let, ko so takratne oblasti naletele na odpor prebivalcev, češ da režim parka preveč krni pravice krajanov. Enaka situacija se ponavlja tudi še danes. Film v nadaljevanju prikazuje današnje pomisleke prebivalcev nacionalnega parka, ko se upirajo udvaji zaradi njenih neživiljenjskih odločitev. V dialogu med nasprotnima stranema pa se počasi oblikujejo načela, ki varujejo naravno in kulturno dediščino, hkrati pa omogočajo razvoj narave in človekovih dejavnosti. Z istim vprašanjem se ukvarja tudi prvonagrajeni film kranjskega festivala, angleška *Dolina* (Valley). Najprej pokaže soodvisnost narave in z njo povezanih človekovih dejavnosti, nato pa se vpraša: kako varovati neko stopnjo ekološkega ravnotežja, ne da bi hkrati zavirali razvoj narave. Film nudi vpogled v angleški način varovanja kulturne dediščine v obliki SSSI (Site of Special Scientific Interest — kraji posebnega znanstvenega zanimanja), ki strogo varuje konkretne naravne pojave (sipine, del obrežja, določeni rastlinski pas itn.) oziroma manjše ekosisteme, ki so predmet zelo strogega varstva in vzdrževanja in kot taki služijo v didaktične in turistične namene.

Podoben način varovanja nam je odkril tudi madžarski film *Zakladi ledin*. Pas plevela ob železniški progi je skrbno zagrajen z bodeči žico.

V poljskem filmu *Rudnik ob reki* se človekova prvobitna odvisnost od narave pokaže v vsej dramatičnosti. V preprostem filmskem triku se v idilično pokrajino projicirajo črne silhуетe tovarn in vizualno predstavljajo nemogočo načrtovalno strast človeka. Film je grajen kot propaganda za plebiscit. Posamezniki v kamero izjavljajo svoje pomisleke o načrtovani gradnji. Do konca filma ni razvidna končna rešitev, kar povzroči, da film izzveni kot vprašanje o smislu vseh bodočih podobnih projektov.

Mnenje večine spremljevalcev kranjskega festivala je bilo, da je letos

prevladala ekološka problematika. S stališča tradicionalnega gledanja na dvotematsko usmeritev, kakor sem jo označil na začetku, je to res, čeprav bi natančneje zadeli, če bi rekli naravovarstvena problematika. S stališča sinteze obeh v naslovu omenjenih strok, torej s stališča kulturne ekologije, pa lahko zanemarimo tradicionalno razdelitev na izrazito etnološke in izrazito ekološke filme. Belgijski *Po sledih belega lisjaka* je ravno toliko etnološki kolikor ekološki film. Zaključki se s prikazom rituala črnškega plemena Dogonov, ki se ponavlja vsakih 60 let, v skladu s plemensko kozmologijo. Avtor se sprašuje, ali bo spričo strahovito hitrega razpada tradicionalnih plemenskih struktur kot posledice vpada evropske civilizacije naslednji ritual v prvi polovici 3. tisočletja naše ere sploh še zaživel? Ali ni torej s stališča tradicionalne afriške kulture evropska civilizacija najhujša ekološka katastrofa?

Na žalost se kolonialno razmerje med civilizacijo in kulturo ne kaže samo v Afriki in v tretjem svetu, marveč se je enako tragično ponovilo tudi v SR Sloveniji, na Krupi. Film TV Ljubljana *Kjer kukavica gnezdi* se je čustveno, vendar dovolj polemično odzval zdaj že znani ekološki tragediji v Beli krajini. Pokazal je, da neosveščen gospodarski interes enako tragično zaseka v ekološko neosveščeno prebivalstvo slovenske vasi v drugi polovici 20. stoletja, kakor evropski kolonialni gospodar v afriško plemensko kulturo v prvi polovici tega stoletja. Hkrati pa film dokumentira (ne)kulturo slovenske politike in državnih služb.

Na tej točki je drugi kranjski festival storil največji korak naprej v primerjavi s prvim festivalom pred dveh letoma. Potegnil je ločnično med ekologi fundamentalisti in ekologi reformatorji, pri čemer je bila etnologija tisti katalizator, ki je z vključitvijo kulture potrkal na zavest posameznika in omogočil široko gledanje na človeka in naravo kot celoto. Ekologija danes ni več samo specialna veja biologije, niti samo tehnična panoga za čiščenje vode in zraka, ampak procesna multidisciplinarna znanost, ki bo v dolgotrajnem procesu (verjetno do konca človekovega bivanja na Zemlji) iskala novo sožitje med zdaj nasprotujočimi silami človekovega in naravnega razvoja.

Po filmski strani se v Kranju ni dogajalo nič posebno vznemirljivega. Značilnost filmov, ki jih privablja

kranjski festival, je silno preprosta filmska govorica, v službi ideje, ideologije, sporočila, morda celo propagande, z veliko dozo didaktičnosti. Slednja je na primer popolnoma prevladala pri sicer aktualnem nemškem filmu *Gozdovi umirajo*, kar je v dobršni meri zmanjšalo njegov domet.

Slovenski filmi so sestavljali zelo pisan paket. Med izbranimi filmi so nastopili trije dokumentarci TV Ljubljana. Film *Kjer kukavica gnezdi* sem že omenil, zelo dobro pa je ujel letošnje festivalsko usmeritev tudi film Andreje Humarjeve *Vrtnar posebne sorte*, portret krajinarja C. Jegliča. Zdelo se je, da se film vseskozi suče okoli zelo pomembne in aktualne problematike, ni pa znal ali hotel natančno pokazati, v čem je ta pomembnost. Ali je Jegličeva kvaliteta zgolj idilika s konca prejšnjega stoletja ali pa je njegov način sožitja z vegetacijo lahko poduk za današnje dni? Na to vprašanje si je moral odgovoriti vsak gledalec sam. Iz slovenske off proizvodnje je na kranjskem festivalu uspešno nastopil Prodnikov film *Od novne do kruha*. Ta se prav nič filozofsko ne sprašuje o ekologiji in etnologiji, ampak zelo lepo in dosledno dokumentira starinski postopek pridobivanja novih površin s požigalništvom. Na novi njivi zraste rž, ki jo požanjejo, omlatijo, zmeljejo in spečejo v

štrucu kruha. Klasični etnografski film.

Ceprav sodi kranjski festival med mlade in razmeroma ozko specializirane mednarodne festivale, bi zandarle pričakovali večji odmev svetovnih kinematografij in manjših, neodvisnih producentov. Veliko je bilo govora o tem, zakaj se producenti ne zanimajo za sodelovanje. Ugibalo se je, ali je ta vrsta filma premalo komercialna in tudi nagrade ne bi pripomogle k večjemu zaslužku? Pravega odgovora ni bilo. Najbolj je čudno, da ni jugoslovanskih TV centrov, ki proizvajajo brez števila dokumentarcev na temo kranjskega festivala. Vsekakor je pri kranjskem festivalu strokovni interes močnejši od producentskega. To situacijo podpira kompetentna žirija, ki so jo tudi letos sestavljali izvedenci iz Jugoslavije, Avstrije, Italije in ZDA. Lahko bi rekli, da je zanje strokovna kvaliteta pomembnejša od filmske. Tudi bodočnost kranjskega festivala moramo iskati v bolj natančnem oblikovanju vsebinskega profila, v smeri kulturne ekologije. Očitno je, da problematika, ki jo odpira kranjski festival, ne more biti več motiv za slikanice, razglednice vseh vrst, temveč je lahko le predmet nove multidisciplinarnarne znanosti, kateri je film sredstvo pri raziskovanju in predstavitvi dognanj.

Niško Križnar

POSVETOVANJE O VLOGI FILMA IN VIDEO KASETE PRI ETNOLOŠKEM TERENSKEM DELU

KRANJ, 1. 10.—2. 10. 1985

V okviru mednarodnega festivala etnoloških in ekoloških filmov v Kranju je Avdiovizualni laboratorij Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU pripravil dvodnevno strokovno posvetovanje o vlogi filma in video kasete pri etnološkem delu. To je bilo prvo jugoslovansko srečanje profesionalnih etnologov — specialistov iz Skopja, Sarajeva, Zagreba, Ljubljane in Kranja. Osem nosilnih referatov je imelo vlogo podžigalcev diskusije, ki pa se zaradi obširne tematike v dveh dneh ni mogla dodobra razgreti, kaj šele, da bi se nakazale vse podrobnosti. Čutiti je bilo veliko zamudo pri razreševanju osnovnih dilem znanstvene uporabe filma v številnih jugoslovan-

skih krajih. Jugoslovanski etnološki film ima sicer pestro, vendar izredno stihijsko zgodovinsko podobo. Odvisen je od pobud posameznikov in nima nikjer razen v Sloveniji institucionalne zaslombe (Avdiovizualni laboratorij ZRC SAZU).

Zato so se morda referati prvega dne ukvarjali s povsem osnovnimi metodološkimi vprašanji (npr.: ali kamera objektivno odslikava realnost, ali naj etnolog sam vzame kamero v roke itn.), z njimi polemizirali in skušali odkrivati idejno teoretična izhodišča za take oblike etnološkega filma, ki konkretnemu okolju najbolj ustrezajo. Presenetili so trije sarajevski referenti (*Velibor Stojaković, Zlatko Mileusić*

in *Miroslav Niškanović*), ki so jugoslovanskim etnologom odkrili Sarajevo kot potencialni prostor prakse etnološkega filma. Pokazalo se je, da je etnološki film razmeroma ozko specializirano področje, vendar pa zaradi specifičnosti medija tako univerzalno in razvito v svetovnem merilu, da na nekaterih stičnih točkah med filmom in etnologijo ne kaže ponovno odkrivati Amerike. Mirno se lahko opremo na svetovne skušnje pri teoretični osnovi etnološkega filma, zato pa moramo prakso toliko bolj prepoznati s potrebami domače metodologije. Tako film kot video kasete služita etnologiji v nešteti različnih oblikah, zato težko govorimo o znanstvenem filmu kot o edini zveličavni obliki vizualne etnologije, ampak uporabljamo raje izraz avdiovizualna dokumentacija, v kateri so zaobsežene vse različne pojavne oblike. Tudi to je bilo že prvi dan razvidno nakazano v izvajanju Zagrebčanke *Zorice Rajković*. Kljub temu, da je Zagreb še danes zelo cenjeno središče jugoslovanskega etnološkega filma (po zasludi *Milovana Gavazzija*, ki je že pred vojno uvidel neizogibnost filma pri etnološki dokumentaciji in je prvi v Jugoslaviji sam vzel filmsko kamero v roke), je omenjena referentka zastopala presenetljivo oklevajoče izhodišče za prakso filmske in video dokumentacije v etnologiji. S tem izhodiščem je vredno polemizirati. To smo storili udeleženci že na samem posvetovanju v Kranju, vendar se mi zdi nujno tudi ob tej priložnosti spregovoriti o razliki med diametralno nasprotnima pristopoma k avdiovizualni dokumentaciji. Izrečena je bila namreč skepsa, ali je sploh mogoče in potrebno, da bi etnologi sami izdelovali avdiovizualno dokumentacijo. Pomisleki so bili tehnične in metodološke narave (dober etnolog ne bo nikdar dober filmar, ni mogoče raziskovati in filmati hkrati, film je samo tehnični pripomoček itn.). Kolikor se nanašajo pomisleki na dosedanjo jugoslovansko prakso, so lahko upravičeni. Do danes smo se izredno malo posvetili ustreznemu šolanju etnologov. Vendar je treba storiti korak naprej na ravni miselnosti. Če ostane etnološki film samo končna ilustracija etnološke raziskave, potem je lahko najti ilustratorja tudi zunaj etnoloških vrst. Enako velja tudi za film kot tehnični pripomoček. V svetovnem merilu zanimive dokumentarce z etnološko tematiko so posneli režiserji, ki se niso niti od daleč ukvarjali z etnologijo (*J. Ivens, C. Marker* in še kdo). Tudi naša televizija že od

svoje ustanovitve snema dokumentarne filme z etnološko snovjo, ki bodo našli prostor v etnoloških filmografijah, nikdar pa ne bodo postali avtentični dokumenti ključne vrednosti. Čim pa se premaknemo v območje samostojne specializirane vede, vizualne etnologije, potem se v hipu otresemo vseh pomislekov o tem, ali naj etnologi snemajo svojo filmsko in video dokumentacijo ali ne. Tesno sodelovanje pri realizaciji, bolje rečeno, samostojna realizacija AVD postane neizogiben imperativ. Dober etnološki film odkriva tisto, kar z besedo in drugimi sredstvi ni mogoče prikazati. To deficitarno izrazno območje je lahko le stvar specializirane prakse, ki od registracije do analize in predstavitve uporablja samo film in video kasete. Filmski pogled je v tem primeru združen z etnološkim. Strah pred tehniko bi bil lahko v preteklosti preprečil tudi uporabo fotoaparata ali magnetofona, ki ju etnologi danes prav hkrabo uporabljajo. Številne razstave in monografije so opremljene z avtorjevimi fotografijami, izšle so številne plošče ljudske glasbe s terenskimi posnetki samih etnologov. Razen tega v etnoloških filmih močno prevladuje dokumentaristična komponenta in je marsikaj artistična (medijska) kvaliteta zanemarljiva, ne da bi bila pričevalnost dokumentacije bistveno okrnjena. Pa tudi če etnologi kdaj sodelujemo s profesionalnimi filmarji, moramo dobro poznati zakonitosti in tehniko filmske proizvodnje, da lahko postavimo realne zateve. Študij vizualne antropologije v ZDA že vključuje v predmetnik tudi spoznavanje filmske tehnike, proizvodnje in video post produkcije.

Na posvetovanju v Kranju so nekateri referenti in razpravljalci odprli polemiko o observacijskem filmu. Ta je sicer osnovna oblika AVD, ki je v Jugoslaviji še dolgo ne bomo mogli preseči, vendar zbuja nelagodje zaradi (prividno znanstvenega) pozitivizma. Kopičijo se metri in metri vizualne dokumentacije, ne da bi lahko rekli, ali bo ta dokumentacija kdaj tudi uporabna za znanstvene analize. Zdi se, da ta dokumentacija nastaja bolj v evforiji ob veliki zmogljivosti in lahki obvladljivosti sodobne tehnike, kakor pa v premišljeni želji, da bi se bodočim raziskovalcem ohranil pomemben del sodobnosti (kar je sicer ena od pomembnih sestavin AVD). Pri razreševanju teh vprašanj se zdi koristna praksa Avdiovizualnega laboratorija ZRC SAZU, ki je bila tudi predstavljena in analizirana na kranjskem po-

svetovanju. Lahko bi rekli, da gre za nekakšno »post observacijsko« prakso oziroma za avdiovizualno dokumentacijo z neposredno udeležbo samega raziskovalca, torej za zametke pravega raziskovalnega filma oziroma video kasete. S pomočjo sodobne videotehnike, ki omogoča hkratno snemanje slike in zvoka, se AVD spreminja v nekakšen terenski zapis (beležnico), ki ni samo ugotovitev dejanskega stanja, marveč tudi razmislek o njem. V posnetku je sam etnolog (ali kakšen drug znanstvenik), ki v živo komentira dogajanje oziroma o njem razmišlja. Zanimivo je, da se omenjena praksa Avdiovizualnega laboratorija ni začela ob sodelovanju z etnologi, ampak z arheologi, ko smo snemali odkritje arheološke najdbe, tako da je kamera gledala najdbo hkrati z arheološkimi očmi in beležila tudi njegov prvi komentar.

Pri etnološkem filmu bi to pomenilo, da etnolog ne napiše scenarija in ga izroči režiserju v realizacijo, ampak film nastaja na terenu, vzporedno z etnologovim odkrivanjem informacij. Avdiovizualni laboratorij je letos to prakso uresničil v sodelovanju z dokumentarno redakcijo TV Ljubljana v filmu Florjanovanje, ki je bil tudi prikazan na Kranjskem festivalu.

Drugi dan posveta je prevladovalo razmišljanje o sodelovanju med etlogi in televizijo. To sodelovanje je povsod v Jugoslaviji precej pogosto, vendar nikdar v skladu s pričakovanimi etnologov. *Mira Omerzel-Terlep* je iz svoje prakse (9 muzikoloških TV oddaj) navedla precej grenkih izkušenj. Po njenem mnenju je TV zelo pomemben in primeren medij za razširjanje etnoloških ugotovitev, ker TV razpolaga s profesionalno tehniko in ima širok krog gledalcev, vendar premalo upošteva strokovne ugotovitve in zahteve, tako da često prikazuje potvorbena podoba ljudske kulture in folklore.

Iz duhovitega referata Ivana Lozice smo razbrali, da je TV takšen medij,

pri katerem je zaradi njegovih specifičnih zakonitosti vedno treba pričakovati, da bo avtentičnost žrtvovana v prid »komunikativnosti«, ki je sicer ne doseže noben suhoparen arhivski film. Iz vsega tega sledi, da je za etnologe televizija dobrodošlo komunikacijsko sredstvo, ne smemo pa pričakovati, da bo TV nadomestila prizadevanja za lastno oblikovanje in produkcijo znanstvene AVD. O tem nas je prepričal tudi ogled filmov in video kaset, ki so jih udeleženci posvetovanja prinesli s seboj. Zanje je značilno mnogo tehničnih pomanjkljivosti, pa veliko nezaigrane neposrednosti, nasprotje torej, ki bi ga jugoslovanski etnologi želeli izravnati, vendar ne na škodo avtentičnosti.

Ob koncu posvetovanja so jugoslovanski etnologi, specialisti za etnološki film sprejeli *Memorandum*, namenjen republiškim etnološkim ustanovam in strokovni javnosti. Posebno izjavo — *Apel* pa so sestavili v podporo nadaljnjemu obstoju kranjskega festivala v organizaciji Interfilma iz Ljubljane. Brez državne podpore in novih virov financiranja, ki jih zahteva mednarodni festival na jugoslovanskih tleh v bodoče ne bo več mogoče organizirati festivala etnoloških in ekoloških filmov. Kranjski festival je pomemben za številne humanistične in družboslovne stroke v Jugoslaviji in odlično bogati šolski pouk in TV spored. Predvsem pa je prvovrstni kulturni dogodek, kakršnih Slovenija pogreša. V prihodnje bo treba festival obogatiti s spremnimi prireditvami večjega obsega, kakršne so na primer domače in tuje avtorske in tematske retrospektive, osebni obiski svetovnih osebnosti etnološkega filma, gostujoči programi večjih središč znanstvenega filma, zlasti pa okrepiti vlogo, ki jo že ima kranjski festival kot most med vzhodom in zahodom in s tretjim svetom na področju etnološkega in ekološkega filma.

Naško Križnar

MEMORANDUM

SPREJET NA JUGOSLOVANSKEM POSVETOVANJU VLOGA AVDIOVIZUALNE DOKUMENTACIJE PRI ETNOLOŠKEM TERENSKEM DELU V KRANJU, 1. IN 2. OKTOBRA 1985

Avidovizualna dokumentacija (AVD) je danes nepogrešljiv znanstveni vir. Pod njenim imenom si ne predstavljamo samo utečenih oblik dokumentarnega filma, ampak širok razpon uporabe filma, zvoka in video kasete. AVD hrani dejstva, ki jih pisana beseda ne more zajeti. Znanstvenikom bodočnosti hrani podatke, za katere še ni analitskih shem in metodologije. AVD je neprecenljiva pri dokumentaciji in študiju kulturne dediščine. Ni vezana na znanje jezika. Zato služi univerzalnemu komuniciranju med narodi in kulturami, spoznavanju med njimi in kulturni samorefleksiji. Njena vloga je tem večja, čim hitreje in usodnejše se spreminjata naše kulturno in naravno okolje.

Ohrabreni z vse vidnejšo vlogo, ki jo imata film in video kasete v jugoslovanski etnološki praksi, ter s svetovnim izkušnjami pred očmi, predlagamo naslednje:

1. Vodstva republiških društev naj analizirajo položaj na svojem območju in vplivajo na nastanek profesionalnih oddelkov za znanstveni film v etnoloških institucijah republiškega pomena. Pred tem naj ugotovijo interes etnologiji bližnjih ved kot so folkloristika, arheologija, sociologija, geografija in drugih, zaradi morebitne skupne naložbe v opremo in kadre.
2. ZEDJ naj po analizi situacij v republikah sproži iniciativo za ustanovitev profesionalnega Jugoslovanskega Centra za etnološki film, ki bo skrbel na jugoslovanskem nivoju za evidenco, proizvodnjo in distribucijo AVD in v imenu doslej nepovezanih republiških interesov kontaktiral z jugoslovanskimi ustanovami za znanstveni film in z mednarodnimi ustanovami ter organizacijami.

Njegova naloga bo koordinacija medrepubliških programov znanstvenega etnološkega filma na področju vsejugoslovanskih prioritetenih tem, organiziranje prireditev znanstvenega filma in izdajanje strokovne publicistike.

3. Posamezniki (udeleženci kranjskega posvetovanja), republiška etnološka društva, republiške etnološke institucije, ZEDJ in njena komisija za film naj predlagajo in omogočajo učenje in izpopolnjevanje na področju tehnike modernega etnološkega filma, s pomočjo domačih in tujih strokovnjakov, vsem profesionalnim entologom v Jugoslaviji, ki se pri svojem terenskem in znanstvenem delu srečujejo s filmskim medijem.
4. Jugoslovanski entologi moramo čimprej evidentirati in popisati po enotnem sistemu indeksiranja obstoječo etnološko AVD, s posebnim poudarkom na okoljih in kulaturah, ki so se v našem hitrem družbenem razvoju za vedno spremenili.
5. Etnološki film mora vstopiti na jugoslovanske Univerze kot osrednje edukativno sredstvo in v predmetnik študija etnologije.
6. V svetu znanstvenega etnološkega filma je Jugoslavija bela lisa. Edino z našo lastno podjetnostjo lahko preprečimo, da bi veliko kulturno bogastvo Jugoslavije postalo safari rezervat za razvite centre znanstvenega filma.

19. KONGRES
ZVEZE ETNOLOŠKIH DRUŠTEV
JUGOSLAVIJE

CETINJE, 10. 10.—12. 10. 1985

Pobuda slovenskih etnologov s 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov v Rogaški Slatini (1983), da bi bila v prihodnje posvetovanja etnologov in folkloristov skupna, ni dobila želenega odmeva. Folkloristična društva so se odločila za nadaljevanje letnih posvetov, etnologi pa za dveletna srečanja. Leta 1985 je etnološki kongres pripravilo Etnološko društvo Črne gore na Cetinju med 10. in 12. oktobrom.

Razpisane teme posveta so bile naslednje:

1. Etnični procesi v Stari Črni gori (prijavljenih 6 prispevkov)
2. Oblike patriarhalne kulture v današnji družbi (11 prispevkov)
3. Običaji in verovanja v zvezi z naravo (9 prispevkov)
4. Etnologija in šport (7 prispevkov)
5. Oblačenje (noša, kostum, moda) (11 prispevkov)
6. Socialisti in etnologija (3 prispevki)
7. Jugoslovanska kultura (okrogla miza).

Pripravljene referati (teh je bilo skoraj polovico manj od prijavljenih) niso bili vnaprej razmnoženi ali natisnjeni, zato se je ponovilo dolgotrajno in pogosto utrujajoče branje, ki je tudi skopod odmerjalo čas razpravi.

Kakor običajno je bil prvi del posvečen »gostiteljem«. O etničnih procesih v Stari Črni gori so bili prebrani naslednji prispevki:

dr. Jovan Vukmanović (Cetinje), Etnični procesi in značilnosti plemensko-patriarhalne družbe v Stari Črni gori; *dr. Petar Vlahović* (Beograd), Plemena v črnogorskem hribovju; *dr. Vidak Vujačić* (Nikšić), Etos Črnogorke — med človečnostjo in odtujenostjo; *dr. Pavle S. Radusinović* (Titograd), Marko Milanov kot personifikacija patriarhalne družbene zavesti.

Ob navedenih prispevkih so si poslušalci lahko osvežili poznanje posebnih

črnogorskih razmer in prepoznali raven strokovnega razmišljanja, ki večinoma plemensko in patriarhalno kulturo razume in pojasnjuje kot aprorno vrednoto. Nasproti se ji postavljajo povojne družbene spremembe, ki so vse staro, dobro in vredno razrušile, ne da bi ponudile nove življenjske kvalitete in vrednote. Slišati je bilo celo, da je tega kriva marksistična ideologija. Na ravni razprave, ki smo ji bili priča, lahko takšna vulgarna interpretacija pač samo prikriva še vedno skoraj romantično obravnavo problema nacionalnosti, socialnih oblik in kulturnih pojavov, ki pa, glede na današnje razmere in strokovne ambicije zahtevajo povsem drugačna izhodišča.

Predmet drugega dela so bile oblike patriarhalne kulture v današnji družbi. S prispevki so od 11 prijavljenih nastopili le naslednji referenti:

dr. Tvrtko Čubelić (Zagreb), Oblike patriarhalne kulture; *dr. Olga Supek* (Zagreb), Od zadruge do neolokalnosti v Jaskanskem Prigorju; *Milica Živanović-Purić* (Beograd), Spremembe v velikosti in strukturi družine Albancev v Črni gori; *Senko Rašljanec* (Beograd), Tradicionalni in sodobni zakon v Novem Pazarju.

V razpravi o tej temi, ki se je v več pogledih navezovala na prvo, ni prišlo do spoprijema različnih pogledov, od najbolj tradicionalnih do tistega, ki ga je ponudila O. Supek.

Dopoldne drugega dne kongresa sta ločeno tekli predstavitvi v sekciji o običajih in verovanjih v zvezi z naravo in sekciji o etnologiji in športu. V prvi so izsledke svojih preučevanj posredovali:

Katja Kogej (Nova Gorica), Znanje o vremenu v Goriških Brdih; *Dragana Antonijević* (Beograd), Značilnosti in funkcija narave v naših bajkah; *Tomislav Ž. Živković* (Smederevska Pa-

lanka), Verovanja in običaji v zvezi z naravo v okolici Smederevske Palanke; *Ivan Kovačević* (Beograd), Namesto totemizma; referat *Dušanke Ogar* (Cetinje), Črnogorci v vojni, je zaradi časovne stiske sledil tej »skromni«
sekciji, čeprav je morda najbolj sodil k prvi temi.

V drugi sekciji so poročali: *dr. Tvrško Čubelić* (Zagreb), Kulturološki vidiki športa in športnih tekmo-
vanj; *Dragan Marković* (Beograd), Elementi viteškega športa v igrah na Kosovu; *Tomislav Ž. Živković* (Smederevska Palanka), Ljudski športi v okolici Smederevske Palanke; *Mileva Vujošević* (Kotor), »Fašinada«
in ciljanje Petelinov v Perastu; *dr. Ejup Mušović* (Novi Pazar), Črnogorski muhadžiri.

Tako v vsebinskem kakor metodičnem pogledu je bila najpestrejša tretja sekcija o oblačenju, noši in modi. Referirali so:

dr. Angelos Baš (Ljubljana), Oblačilna moda kot sredstvo politične propagande; *Ines Prica* (Beograd), Slogi oblačenja beograjske mladine; *Dragica Cvetan* (Zagreb), Travnata ogrinjala za dež pri kajkavskih Hrvatih; *Libuše Kašpar* (Karlovac), Oblačenje v vasi Pečica pri Karlovcu v preteklosti in danes; *Maja Povrzanović* (Zagreb), Slika in beseda na oblačilih — sporočilo etnologiji; *Zorica Mrvaljević* (Cetinje), Oblačenje plemena Kuči nekoč in danes; *Vilma Niškanović* (Sarajevo), Vpliv evropske mode na oblačenje (Zgled družin Despić).

V četrti sekciji (Socialisti in etnologija) sta nastopila *Miodrag Aleksić* (Svetozarevo), Aktualne teme Svetozarja Markovića o združevanju kmetov-proizvajalcev na osnovi samopomoči in *mag. Božidar Jezernik* (Ljubljana), Dimitrije Tucović kot etnolog. Pri tej sekciji sta časovna stiska, pa tudi diametralni pogledi med poročevalcema na eni strani in delom poslušalcev na drugi pravzaprav onemogočila vsakršno diskusijo, v kateri so vprašanja ob iskanju etnoloških sestavin v delu neetnologov kar silila k razpravi.

Z okroglo mizo o jugoslovanski kulturi se je tretji dan zaključil strokovni del srečanja jugoslovanskih etno-

logov. V razpravi ni nihče zares odgovoril na vprašanje, ali sploh lahko govorimo o jugoslovanski kulturi in v kakšnem smislu. Vraščanje k patriarhalnosti na eni in oziranje k državi na drugi strani pač ne moreta pojasniti fenomena jugoslovanstvo, ki so ga, po mnenju *dr. Mrvaljevića*, strokovnjaki prepustili politični mistifikaciji in manipulaciji. Etnologi so bili doslej premalo zavzeti pri pojasnjevanju nacionalnega vprašanja. Predlog, da bi v bodoče bolj iskali skupne značilnosti kakor razločke, se vendarle zdi sprt z življenjsko resničnostjo, ki kaže ravno nasprotno. Ker se nikakor ni bilo mogoče dotakniti številnih problemov, je bilo predlagano, da bi bila na enem prihodnjih kongresov »nacionalna kultura«
posebna plenarna tema.

Med strokovnim delom so prireditelji poskrbeli tudi za dva krajša izleta, na Lovčen in v Budvo, in skupno slavnostno večerjo za vse udeležence. Zadnji dan je bila na sporedu še skupščina Zveze etnoloških društev Jugoslavije, kjer se je precej govorilo o pripravah na svetovni antropološki in etnološki kongres v Zagrebu, zlasti pa o organizacijskih zadevah: izbrano je bilo novo predsedstvo Zveze (predsednika *dr. Mirjana Prošić-Dvornić* iz Beograda), *dr. Petar Vlahović* je odstopil kot urednik Etnološkega pregleda, za katerega bo do oblikovanja novega uredniškega odbora skrbelo predsedstvo.

Cetinjski kongres je v strokovnem pogledu pokazal zlasti naslednje: inovacije tako v problemskem kakor metodološkem pogledu med jugoslovanskimi etnologi vznikajo zlasti pri obravnavi tistih tem, ki imajo že dolgo tradicijo v etnološkem preučevanju (npr. noša, verovanja). Taka snov, vsaj tako se zdi, bi bila tudi obravnavana patriarhalne kulture, ki pa je močno obremenjena z različnimi ideološkimi sestavinami. Za preučitev celostnejših družbeno kulturnih fenomenov, razen izjem, še ni razvitih ustreznih izhodišč in modelov, ki bi na znanstveni ravni pojasnjevali žgoče teme naše preteklosti in sedanjosti.

Ingrid Slavec

ČETRTE VZPOREDNICE MED SLOVENSKO IN HRVAŠKO ETNOLOGIJO

KARLOVAC, 5. 12.—6. 12. 1985

5. in 6. decembra 1985 je v Karlovcu potekalo 4. srečanje slovenskih in hrvaških etnologov — t. i. hrvaško-slovenske etnološke vzporednice. Organizatorji so bili Hrvatsko in Slovensko etnološko društvo, Zavod za istraživanje folkloru Zagreb in Gradski muzej Karlovac.

Vzporednice so bile zasnovane tako, da so slovenski in hrvaški etnologi predstavili prispevke na iste teme, a vsak s svojega geografskega območja, npr. družinske zadruge v Beli krajini in razpad zadrug v karlovški okolici. Referati so tako imeli obliko pravih vzporednic, saj je resnično šlo za primerjavo določenih tem iz geografsko različnih področij. Pri tem so se pokazale določene podobnosti, kar je dokaz, da reka Kolpa le ni bila (in ni) ostra ločnica med narodoma in da določene kulturne prvine prehajajo iz enega okolja v drugega. Obstajajo pa tudi določene razlike v načinu življenja prebivalcev obkolpskega prostora.

Poročevalci so se dotaknili tako starejše zgodovine, dialektologije in pregleda dosedanjih etnoloških raziskav obmejnega območja, pa tudi konkretnih tem iz materialne, družbene in duhovne kulture, npr. stavbarstvo in tipologija naselij, tehnika pletenja jalb, transformacija družine, prehrana med NOB, običaji, plesna in zvočna podoba območja. Referate, nekatere dopolnjene z diapozitivi, je dopolnila

projekcija videokaset, na katerih je bilo predstavljeno življenje, predvsem pa medsebojni odnosi prebivalcev ob Kolpi (Hrvatov, Slovencev in Srbov). Ob referatih se je razvila živahna razprava, ki je pri nekaterih spornih snoveh postala kar napeta.

Vzporednice so znova dokazale, da je potrebno sodelovanje med slovenskimi in hrvaškimi etnologi, spoznavanje in izmenjava načinov in rezultatov raziskovalnega dela, pa tudi težav in problemov, s katerimi se etnologi srečujemo pri svojem delu in za katere moramo priznati, da so tako pri hrvaških kot slovenskih etnologih zelo podobni. Škoda je le, da ni uspelo (prvotno načrtovano) skupno raziskovalno delo na terenu, saj bi le tako lahko etnologi bolje spoznali način dela in navezali še tesnejše stike. Predlagano je bilo tudi, da bi slovenski etnologi raziskovali na hrvaškem terenu in obratno, a tudi ta zamisel še ni bila uresničena.

Posvet v Karlovcu sta popestrili priložnostni razstavi »Etnološka topografija« v prostorih hotela Korana, kjer je tudi potekalo srečanje in »Etnološki suvenir« v prostorih komercialne banke Karlovac. Obe razstavi je pripravila etnologinja-kustosinja Etnološkega oddelka Gradskega muzeja v Karlovcu. Vzporednice je zaključila kratka ekskurzija v Ozalj (med drugim ogled zametka muzeja na prostem) in vasi Trg in Ribnik.

Udeleženci so sprejeli sklep, da se sodelovanje slovenskih in hrvaških etnologov nadaljuje. Predlagano je bilo, da postanejo vzporednice »bienalne« in da bodo naslednje spomladi 1987 v Dolenjskih Toplicah. Teoretični del psveta pa naj bi obsegal tri teme: odnos etnologija — nacija, etnos; interetični odnosi v regiji Bela krajina—Pokuplje; Bela krajina—Pokuplje obravnava širših etnoloških vprašanj.

Marinka Dražumerič

SREČANJE ETNOLOGOV-KONSERVATORJEV

ROGAŠKA SLATINA, 12. 12.—13. 12. 1985.

V Rogaški Slatini je 12. in 13. decembra 1985 potekalo srečanje etnologov, zaposlenih na zavodih za varstvo naravnih in kulturne dediščine. Navzoči so bili: *Slavko Kremenšek, Božidar Jezernik, Vito Hazler, Jelka Skalicky, Marinka Dražumerič, Boris Mravlje, Mojca Ravnik, Vladimir Knific, Inga Brezigar* in *Zvezdana Koželj*.

Po ogledu Spominskega muzeja Rogatec smo nadaljevali s sporedom sestanka, ki je prav zaradi vsebinske daljnosežnosti in pomembnosti narekoval navzočnost in sodelovanje predstavnikov Oddelka za etnologijo Filozofske fakultete.

Po dvodnevem temeljitem pogovoru o najpomembnejših skupnih problemih smo ob pripombah in aktivnem sodelovanju vseh udeležencev izoblikovali temeljne naloge etnologov konservatorjev v naslednjem srednjeročnem obdobju in tudi pooblastili posameznike, da jih vodijo, organizirajo oziroma uresničijo:

1. Izpeljati moramo izredni občni zbor Slovenskega etnološkega društva (novembra 1986 na Ravnah), katerega poglavitna tema bi bila problematika etnološkega konservatorstva. Tov. Knific smo zadolžili za vodenje zbora in že za vnaprejšnjo pripravo in posredovanje sklepov, ki naj bi bili priložni vabilu. Tej problematiki naj bi bila posvečena ena od prihodnjih tematskih števil Varstva spomenikov.

Na načrtovanem izrednem občnem zboru naj bi med drugim poudarili zahtevo po izboljšanju poklicne strukture na Zavodih (predvsem srednjega tehničnega kadra), kar naj bi omogočilo etnologom konservatorjem, da bi se bolj posvetili temeljnemu delu — topografiji. Potrebno je prikazati tudi pogoje, ki so osrednjega pomena za preživetje etnološke dediščine in spomenikov: ugodni krediti imetnikom, dosegljiva ustrezna gradiva, pregled nad lokalnimi obrtniki; nujno bi morali dokazati vračanje vložnih sred-

stev v spomenike nazaj v gospodarski dinar.

2. Tov. Ravnikovi je kot habilitirani etnologinji konservatorki bilo zaupano usklajevanje pri pripravi izhodišč osnutka in predlogov za učni program etnološkega konservatorstva, oblike in vsebine dodatnih 60 ur v 4. letniku študija etnologije.

3. Tov. Hazlerju, ki se še najdlje in največ ukvarja s topografijo, je bilo poverjeno, da poenoti etnološko topografijo za potrebe konservatorske službe. Prav tako naj bi pripravil članek o Spominskem parku Rogatec za »Teleks«.

4. Podpisana je bila zadolžena, da poenoti, standardizira etnološko dokumentacijo, ki bi ustrezala tudi pripravi zapisov za računalniško obdelavo v povezavi z ostalimi etnološkimi ustanovami (FF, SAZU, SEM), katerih delo bi nadgradili, razširili za specifične potrebe konzervatorstva.

Dr. Kremenšek je predložil, da naša skupina sproži nadaljevanje del na že začeti pripravi retrospektivne bibliografije in enciklopedije slovenske etnologije.

Domenili smo se, da bo februarja 1986 v Velenju posvet o dokumentaciji, ki bi ga vodili: *Hazler, Hudales* in *Brezigarjeva*.

Pri prizadevanju za uresničitev srednjeročnega programa konservatorjev moramo v svoji dejavnosti, poleg vseh ostalih neomenjenih nalog, doseči čim večje izboljšanje vsebine našega dela, sodelovanje etnologov konservatorjev pri ETSEO. Po končanem postopku razglašanja etnoloških spomenikov moramo izdelati shemo poklicne in socialne sestave, ohranjenosti in nadaljnje namembnosti spomenikov ter se ob tem skupno odločiti, kaj in kako storiti z njimi, seveda ob podpori širše družbene skupnosti in pristojnih upravnih organov.

Zvezdana Koželj

LETNA POROČILA ETNOLOŠKIH USTANOV ZA LETO 1985

AVDIOVIZUALNI LABORATORIJ ZNANSTVENORAZISKOVALNEGA CENTRA SAZU

Avdiovizualni laboratorij je bil ustanovljen leta 1983 kot skupna dejavnost Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU in same SAZU, na pobudo etnologov, delujočih v Sekciji za glasbeno narodopisje. Pri ustanovitvi je aktivno sodeloval tudi Programski svet URP Etnologija.

AVL začasno deluje v okviru Inštituta za slovensko narodopisje, s sedežem na Wolfovi 8.

Glavna naloga AVL je pospeševanje uporabe avdiovizualnih sredstev in dokumentacije pri znanstvenoraziskovalnem delu inštitutov ZRC SAZU, v okviru usmerjenega raziskovalnega programa *Naravna in kulturna dediščina slovenskega naroda*. Na tem področju so slovenske humanistične in naravoslovne vede v velikem zaostanku za razvojem v svetu. Zato je tudi AVL pri svojih prizadevanjih začel iz nič. Največji problem je bilo pomanjkanje ustreznih aparatov, takoj na drugem pa pomanjkanje zavesti v naravi in pomenu AV dokumentacije pri znanstvenoraziskovalnem delu.

AVL se zavzema za dve komponenti AV dokumentacije. Na eni strani za AV dokumentacijo kot tehnični pripomoček raziskovanja, na drugi strani pa (pri nekaterih znanstvenih vedah) za razvoj avtonomnih vizualnih raziskav, temelječih na globljih zakonitostih filmskega in video medija. Gre za specialno znanstvenoraziskovalno usmeritev, ki se v vseh fazah, od raziskave do prezentacije, poslužuje AV medijev.

Po dveh letih delovanja ima videoteka AVL 48 enot: 2 filma dokončana (koprodukcija z RTV Ljubljana); 4 filmi v delu (sofinanciranje KSS in Občinskih RS); 31 video enot samostojne

proizvodnje; 5 filmov na 8 mm traku; 2 podarjena filma; 4 presnete TV oddaje.

Zaradi pomanjkanja ustreznih tehnične opreme je AVL sodeloval z RTV Ljubljana pri dveh projektih. Tudi projekt nujne dokumentacije slovenske naravne in kulturne dediščine na filmskem traku poteka z denarno podporo Kulturne skupnosti Slovenije, s pomočjo Viba filma. Na področju filma se bo AVL tudi v prihodnje posluževal uslug drugih producentov. Že ob ustanovitvi je bilo namreč odločeno, da bo osnovna tehnična baza AVL video sistem U-matic S. Hitachijev sponzorstvo, darilo VHS kompleta v januarju 1985, je razširilo tehnične zmogljivosti tudi na ta video format.

Težavne denarne razmere in zapleteni uvozniki postopki so krivi, da AVL danes še nima vse načrtovane opreme, da bi lahko začel lastno proizvodnjo v izbrani tehniki (U-matic S) in da bi lahko zaokrožil svojo ponudbo na avdio področje.

Kakšno je področje delovanja AVL? Največ dela je bilo opravljenega za inštitute ZRC SAZU (raziskovalna dokumentacija, portreti znanstvenikov) in za samo SAZU (avdio in video dokumentacija simpozijev in slovesnosti). V letu 1985 je teklo tudi sodelovanje z Oddelkom za etnologijo FF in z nekaterimi regionalnimi institucijami.

Niško Križnar

BELOKRANJSKI MUZEJ METLIKA

Etnološko delo Belokranjskega muzeja v Metliki je bilo v letu 1985 usmerjeno v nadaljnje zbiranje gradiva za etnološko topografijo občine Crnomelj. Terensko delo je potekalo v izbranih krajih Adlešiči, Krupa in Semič, kjer je etnolog zbiral podatke o demografiji, družbeni in poklicni sestavi pre-

bivalstva in o posamičnih gospodar-
skih panogah. Hkrati s terenskim de-
lom je teklo tudi zbiranje etnološke
bibliografije o Beli krajini.

Poleti leta 1985 je bilo topografsko
terensko delo zaključeno in 26. oktob-
ra je bila v Ganglovem razstavišču v
Metliki odprta razstava Etnološka to-
pografija — občina Črnomelj. Raz-
stavo so si ogledali tudi študentje
etnologije iz Ljubljane, njihovi pro-
fesorji in muzejski etnologi.

Kakor preteklo leto je etnolog v okvi-
ru muzejskega terenskega dela orga-
niziral od 1. do 8. julija mladinski
raziskovalni tabor (ti tabori delujejo
v okviru gibanja Znanost mladini pri
ZOTKS v Ljubljani). Na taboru v
Podzemlju, ki je bil za razloček od
prejšnjih večdisciplinarnih samo etno-
loški, so dijaki pod mentorstvom et-
nologov zbirali gradivo o ljudskem
pesništvu, prehrani, ženitovanjskih
običajih, ljudskem stavbarstvu in
mednacionalnih odnosih. Obiskali so
več vasi okrog Podzemlja in tudi vasi
ob Kolpi vse do Vinice. Izsledki tabo-
ra v Podzemlju bodo objavljeni v po-
sebni brošuri.

Oktobra se je etnolog udeležil posve-
tovanja jugoslovanskih etnologov na
Cetinju, za decembrske vzporednice
hrvaške in slovenske etnologije v Kar-
lovcu pa je pripravil referata o pre-
hrani med NOB v Metliki in o etnolo-
ški preučevnosti Bele krajine.

Interno muzejsko etnološko delo je
bilo usmerjeno predvsem v dopolnje-
vanje kartotek za tekoče leto, urejanje
hemeroteke, čiščenje, prepariranje in
inventariziranje pridobljenih pred-
metov, urejanje depojev, izdelovanje
fotografij ipd. Etnolog je sodeloval
pri realizaciji drugih muzejskih raz-
stav (organizacijsko in tehnično), še
naprej pa je skrbel za kulturnozgodo-
vinski oddelek in njegovo dokumen-
tacijo.

Andrej Dular

zlasti raziskavi in predstavitvi starih
in sodobnih čebelnjakov. Predstavljeni
bodo v fotografiji in z akvareli, nastali
na terenu. Razstava bo skušala
zajeti celotno območje, kjer se pojav-
lja takšna »arhitektura«. Spremljal jo
bo katalog z uvodnim besedilom in
približno 20 reprodukcijami najzna-
čilnejših čebelnjakov.

Čebelarški muzej bo sodeloval v et-
nološki skupini čebelarškega razisko-
valnega tabora, ki ga organizira giba-
nje Znanost mladini. Terensko delo je
omejeno zaradi pomanjkanja kadra
in obširnega pedagoškega dela. Za do-
ločene naloge poiščemo sodelavce pri
sorodnih oziroma drugih ustanovah.
Pri terenskem delu in tudi sicer je
občutno pomanjkljiva tehnična opre-
ma.

Dokumentacijo vodita ločeno Čebelar-
ski muzej in Kovaški muzej v Kropi.
Leta 1984 je bila pri Čebelarškem mu-
zeju začeta fototeka, ki zajema pod-
ročje obrti, kulture, urbanizma, špor-
ta in turizma mesta Radovljica za čas
od 1900 do 2. svetovne vojne in od
1984 naprej.

Novo pridobljeno gradivo inventarizi-
ramo sproti, negative in diapozitive
knjižimo; fotografije na fototečnih li-
stih so knjižene skupaj z negativi.
Depojskih prostorov muzeju primanj-
kuje, prav tako muzej pogreša pro-
stor, kjer bi obdelali nov predmet,
preden ga da v zbirko ali deponira.

Poleg stalne razstave ima Čebelarški
muzej pripravljeno potujočo razstavo
originalnih panjskih končnic (114 ko-
madov). Kot potujoča bo pripravljena
tudi razstava slovenskih čebelnjakov.
Muzej sodeluje z Zvezo čebelarških
družin Slovenije, z Medexom iz Ljub-
ljane, v tujini z Revue d'Apiculture iz
Pariza in z International Bee Research
Association iz Velike Britanije.

Ida Gnilšak

DELA VSKI MUZEJ RAVNE NA KOROŠKEM

ČEBELARSKI MUZEJ RADOVLJICA

Čebelarški muzej v Radovljici sodi k
Muzejem radovljiške občine. Kustosov-
sovo delovno področje je dokumenta-
ristika in preučevanje čebelarstva
(brez biologije). Muzej evidentira, zbi-
ra, preučuje, hrani in razstavlja gra-
divo, vezano na čebelarstvo na Sloven-
skem. V tem letu bo delo posvečeno

Delavski muzej Ravne na Koroškem
je notranja organizacijska enota Ko-
roške osrednje knjižnice »Dr. Franc
Sušnik«. Razstavne prostore in depoje
ima v nekdanji grajski konjušnici,
neposredno na zahodni strani gradu.
Leta 1950 se je pojavila težnja po
ustanovitvi tehničnega muzeja in pri-
čeli so zbirati gradivo na področju
vseh treh dolin. Leta 1953 se je mu-
zej prvič predstavil javnosti. Potem

so postopno nastajale zbirke in danes imamo železarsko, rudarsko, gozdarsko zbirko, dimnico, kaščo na prostem in zbirko o delavskem gibanju v Mežiški dolini.

Stalna etnološka zbirka »dimnica«, stene in zid s pečjo, je posnetek originalne dimnice v neposredni bližini Raven. Tudi notranja oprema je približana izvorni podobi, le da so predmeti iz cele Mežiške doline. Res je, da za postavitev ni narejenih posebnih raziskav, vendar je postavitev primerna. Postavljalec razstave pri delu ni vodil samo estetski vidik, marveč tudi želja, da bi predstavili obiskovalcem čim več predmetov, ki so jih uporabljali na kmetijah (tudi navadne klopi, ki nimajo estetske vrednosti). Za sodobnejšo postavitev zbirke še nekaj časa ni možnosti, ker za to nimamo ne prostora ne denarja.

Področje, ki ga s svojim delom pokrivamo, je v glavnem občina Ravne na Koroškem in le delno druge tri občine Koroške regije. Vzrok so denarne težave, predvsem pa kadrovska šibkost. V letu 1985 sta bila v muzeju zaposlena dva strokovna delavca — zgodovinar in etnologinja.

Terensko delo, ki poteka že od leta 1980, smo tudi v preteklem letu opravili samo na področju Mežiške doline, nanaša pa se na dokumentiranje starih kmečkih stavb. Gre za objekte, ki so bili večinoma zgrajeni v 18. in 19. stoletju in delno v začetku 20. stoteja. Novogradnje v dokumentacijo niso vključene. Delo na terenu obsega: skiciranje tlorisov, narisov in zanimivih detajlov, izmero objektov in fotografiranje. Pozorni smo tudi na gradivo, s katerim je stavba zgrajena, na strešno konstrukcijo, na okrasne in tehnične posamičnosti, na napise in letnice, le deloma pa na stavbno pohištvo in notranjo opremo. Ob tem se zanimamo tudi za druge zanimive predmete, jih fotografiramo in skiciramo. Med delom poskušamo dobiti tudi čim več podatkov od stanovalcev.

Pri obravnavi upoštevamo domačijo kot celoto, vse njene stavbe, njihov razpored in vključenost v pokrajino. Ukvarjamo pa se le s tistimi objekti, ki imajo določeno etnološko, tehnično ali estetsko vrednost. Do zdaj imamo v kartoteki že 150 obdelanih kmetij.

V letu 1985 je bila na terenu 3-članska ekipa. V 10 delovnih dneh smo

obdelali 10 kmetij. Najpomembnejši tehnični pripomoček je fotoaparati, drugih pripomočkov ne uporabljamo.

Notranje delo etnologa je obsegalo urejanje terenskega in fotografskega gradiva, urejanje depojev in kartoteke predmetov. Vpisanih je bilo 1300 fotografij, ki v glavnem predstavljajo železarno Ravne, njene obrate, naprave in izdelke. Druga zvrst fotografij se nanaša na naselja v Mežiški dolini in v Koroški regiji. Uredili smo tudi fotografije s področja Strojne in Črne, ki jih je na terenu zbrala dr. Marija Makarovič in nam odstopila reprodukcije.

Urejanje kartoteke predmetov je obsegalo dovršitev začetnega dela, na novo pa smo vpisali 63 predmetov. Vseh inventariziranih je zdaj 752. V depojih jih je še okrog 25 neurejenih. Za predmete imamo katalog, urejen po stvarnem kazalu. Uporabili pa smo etnološko sistematiko.

Ob terenskem in notranjem delu je etnologinja lani tudi vodila po razstavnih zbirkah. Precej obiskov je bilo v maju in juniju, nekoliko manj čez poletje in več spet septembra in oktobra. Večina skupin želi vodstvo, predvsem šolske, ki so tudi najštevilnejše. Vseh obiskovalcev v muzeju je bilo lani 6.175. V delovno področje naše ustanove sodi tudi skrb za Prežihovo bajto, ki ni samo pisateljev spominski muzej, temveč je tudi etnološki, saj njegova notranjost in zunanost predstavljata obiskovalcu čas pred prvo svetovno vojno. Prežihovo bajto je lani obiskalo 12.600 ljudi.

V letu 1986 bo naše notranje delo še naprej vezano na urejanje fotografskega in terenskega gradiva, na inventariziranje predmetov in ureditev depojev. Tudi delo na terenu bo še naprej obsegalo dokumentiranje kmečkih stavb. Vključili pa bomo raziskovanje načina življenja delavcev v Mežiški dolini. Težišče raziskovanja bo na rudarskem zaselku Leše, sondažne raziskave pa bodo narejene še v drugih zaselkih, ki so nastali s koncentracijo te socialno-profesionalne plasti prebivalstva. Časovno se omejujemo na čas, ko je tovrstna populacija nastala (19. stoletje) in do leta 1941. Raziskava naj bi pokazala položaj delavca glede na materialno osnovo (stanovanje, obleka, hrana, plače) in njegovo vlogo v političnem in kulturnem življenju.

Karla Proje-Oder

V Goriškem muzeju sva bili v letu 1985 zaposleni dve kustosinji etnologinji.

Etnološki oddelek Goriškega muzeja je usmerjen v preučevanje etnološke podobe in zbiranje materialnih pričevanj ljudske kulture — premične kulturne dediščine območja severne Primorske, in sicer občin Nova Gorica, Tolmin, Ajdovščina in severni del občine Sežana.

Raziskave

Vse raziskave, načrtovane za leto 1985 oziroma srednjeročno obdobje, še vedno tečejo: tako raziskava etnološke podobe Šentiviške planote (občina Tolmin), ki jo nameravamo v letu 1986 zaključiti z razstavo; raziskava govejih planin na Tolminskem, ki bi jo radi v letu 1986 pripravili za objavo v tisku; raziskave etnološke podobe Goriških Brd in raziskave obrtnih dejavnosti na Goriškem. V okviru raziskovalne naloge je etnologinja Katja Kogej raziskovala vremenske šege in pripravila več člankov in prispevkov za kongres ZEDJ v Cetinju, oktobra 1985, ki se ga je tudi udeležila. Raziskava obrtnih dejavnosti je nekoliko zastala, na Šentiviški planoti pa smo v septembru raziskovali vzgojo otrok, demografsko podobo vasi Pečine, zdravilstvo in iskali predmete na terenu. Za raziskavo planin sem v štirih terenskih dneh topografsko obdelala planine na Kobariškem in Tolminskem, tako da je zdaj topografska obdelava planin dokončna. Potrebno je še urediti dokumentacijo.

Sodelovanje na 1. Alpskem mladinskem taboru v okviru gibanja Znanost mladini sicer ni bilo v načrtu, je pa bilo delovno izredno zanimivo in koristno — tako zaradi skušenj pri delu z mladinci kakor zaradi pridobivanja podatkov o etnološki podobi Bovca in okolice. Tabor je trajal od 18. do 28. avgusta, sodelovala pa sem kot mentorica etnološke skupine.

Poleg tega smo v okviru rednega dela občasno spremljali ljudske običaje in dejavnosti na Primorskem: pustovanje v Drežnici, pisanje pirhov v Poljubinjju, prejo v Kal-Koritnici pri Bovcu.

Notranje delo

Urejanje dokumentacije in urejanje depojev poteka tekoče kot redna dejavnost etnološkega oddelka. V

letu 1985 sta bili urejeni diateka in filmoteka, nadaljujemo pa tudi z urejanjem fotodokumentacije, ki se je nabrala v prejšnjih letih. Nepretrgano teče urejevanje etnološke kartoteke, ki pa je zaenkrat še nimamo kam shranjevati — etnološki oddelek nujno potrebuje nekaj železnih omaric za primerno ureditev in shranjevanje dokumentacije.

Prav tako nadaljujemo s sicer počasnim urejevanjem depoja etnoloških predmetov v gradu Vipolže, čeprav zaradi tehničnih ovir v letu 1985 nismo izpolnili načrta. Pač pa smo v avgustu s pomočjo študentov etnologije uredili etnološki depo v stavbi muzeja.

Aprila 1985 smo pridobili zapuščino Marčeline Arčon iz Volčje Drage — vaške zbiralke starih predmetov. Predmeti so popisani v knjigi prihodov in deponirani v gradu Vipolže.

V letu 1985 je potekala tudi preureditev in inventarizacija Trentarske zbirke Goriškega muzeja in deloma Kraške hiše v Štanjelu.

Redno nadaljujemo tudi akcije popisovanja premične kulturne dediščine, za katero je muzej zadolžen po novem zakonu o naravni in kulturni dediščini.

Razstave

Etnološki oddelek je v začetku leta 1985 sodeloval pri razstavi »Goriška pričevanja«, ki jo je pripravil Goriški muzej v Cankarjevem domu v Ljubljani z izborom etnoloških predmetov in prispevkov za katalog.

V maju je bilo potrebno zaradi retrospektivne razstave Vladimírja Makuca podreti sicer občasno razstavo »Solkanski mizarji«. Pri tem smo za muzej pridobili nekaj mizarških predmetov.

Od konca novembra v etnoloških prostorih Goriškega muzeja gostuje potujoča razstava Slovenskega etnografskega muzeja »Čipke na Slovenskem«.

Razno

Veliko časa in poti je v letu 1985 zatevala dejavnost v IO SED, kjer vodim muzejsko sekcijo, in tako tudi članstvo v predsedstvu Skupnosti muzejev Slovenije. Poleg rednih sestankov je namreč muzejska sekcija pripravila izredni občni zbor SED o etnološki muzejski dejavnosti in problematiki Slovenskega etnografskega muzeja, ki mu stiska s prostorom onemogoča ustrezen prikaz njegove dejavnosti. Na izrednem občnem zboru sem sodelovala s pregledom etnološke muzejske dejavnosti v pokrajinskih muzejih Slovenije.

Etnologinji sva se udeleževali etnoloških in drugih posvetovanj in prireditvev: Katja Kogej kongresa ZEDJ v Celinju, posvetovanja o pedagoški dejavnosti v muzejih in galerijah, ki ga je pripravila Skupnost muzejev v Ljubljani, srečanja muzealcev in konservatorjev meseca maja v Piranu; sama pa sem se v oktobru udeležila Festivala etnološkega in ekološkega filma v Kranju, ogleda razstave »Etnološka topografija občine Črnomelj« in posvetovanja ob razstavi, decembra pa delovnega sestanka etnologov-konservatorjev v Rogaški Slatini in ogleda spominskega muzeja na prostem v Rogatcu.

V decembru sva se etnologinji pripravljali na strokovni izpit in ga 19. 12. uspešno opravili.

Program v letu 1986

Poleg že navedenih načrtov pri raziskovanju dejavnosti nameravamo v letu 1986 pripraviti tudi manjšo stalno razstavo etnoloških predmetov, ki so že zginili iz vsakdanje rabe, sodelovati pri razstavi ob desetletnici potresa na Tolminskem, ki jo bomo pripravili skupaj z Zavodom za spomeniško varstvo v Gorici, ob koncu leta pripraviti razstavo o Sentivški planoti, urediti depo v Vipolžah z zaplinjevanjem predmetov in ureditvijo depoja za čiste predmete. V načrtu je tudi ureditev dokumentacije etnološkega oddelka in nadaljevanje (pospešeno upajmo) inventarizacije predmetov.

Inga Brezigar, Katja Kogej

**KULTURNI CENTER
MIŠKO KRANJEC
MURSKA SOBOTA
DE POKRAJINSKI MUZEJ**

Pošiljamo vam podatke za GLASNIK SED o etnološkem delovanju v delovni enoti Pokrajinski muzej v Murški Soboti.

1. Ime in naslov ustanove:
Kulturni center »Miško Kranjec« Murška Sobota, DE Pokrajinski muzej v Murški Soboti.
2. Število zaposlenih etnologov: 1.
3. Splošna usmeritev ustanove in etnološkega delovanja v njej: Pokrajinski muzej.
4. Območje delovanja:
Etnologinja soboškega muzeja deluje na območju štirih občin v Pomurju — Murška Sobota, Lendava, Ljutomer, Radgona — pri raziskavah za objave regijskega pomena. Sicer pa raziskuje na območju murskosoboške občine.

5. Raziskave, projekti, prevladujoče delovno področje v letu 1985:
Projekt v letih 1984—1985: Etnološka topografija občine Murška Sobota.
Projekt v letu 1984:

Register etnoloških spomenikov v soboški občini.

6. Terensko delo:

Raziskave so individualne, opravlja jih kustosinja sama.

Naloge v zvezi s tem:

Zbiranje podatkov, fotografiranje, prostoročno risanje, meritve, prostoročne risbe je zrisala akademska slikarka Suzana Kiraly, drugo kustosinja sama. V letu 1985 je kustosinja v glavnem delala za Register etnoloških spomenikov v soboški občini.

7. Notranje delovanje:

V letu 1985 so tekla predvsem naslednja dela: inventarizacija muzealij, vpisi v kartoteko muzealij, fototeko terenskih posnetkov, diateko terenskih posnetkov..., selitev: preselitev depoja lončenine, čiščenje lončenine, popraviljanje, nameščanje lončenine v novem depoj, pospraviljanje predmetov iz notranje opreme na dve novi polici v depoj, priprava za strokovne objave...

8. Pedagoško delo:

Vodstva skupin po stalnih muzejskih zbirkah.

9. Razstave: —

10. Objave:

V pripravi je Vodič po stalni etnološki zbirki našega muzeja.

11. Kongresi, simpiziji, predavanja:
Udeležba na posvetu »Vloga avdiovizualne dokumentacije pri etnološkem terenskem delu«.

12. Strokovne povezave:

S sosednjimi muzeji v Sloveniji, na Hrvaškem, v Avstriji in na Madžarskem.

Vlasta Koren

**MEDOBČINSKI ZAVOD
ZA VARSTVO NARAVNE
IN KULTURNE DEDIŠČINE
PIRAN**

1. Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran, Piran.
2. Zaposlena ena etnologinja.
3. Varstvo kulturne dediščine.
4. Občine Koper, Izola in Piran.
5. Glavne naloge v letu 1985:
prostorski načrti občin Koper, Izola, Piran; priprava gradiva za razglasitev spomenikov v občini Koper; elaborat Ocena stanja naravne in kulturne dediščine Sečoveljskih solin na območju

predvidene obrtne cone; elaborat Pogoji za izdelavo zazidalnega načrta »Tovarna morske soli — Sečoveljske soline«; sodelovanje pri projektu filmske dokumentacije Sečoveljskih solin, s Pomorskim muzejem Sergej Mašera Piran in z Avdiovizualnim laboratorijem ZRC SAZU; priprava akcije obnove t. i. »Benkove hiše« v vasi Podpeč; sodelovanje pri določitvi spomeniškovarstvenih pogojev za projekt adaptacije hiše v Vinici št. 25 in zbiranje dokumentacije o tem objektu; zbiranje dokumentacije o zaselku Goreli, vas Raven, v sodelovanju s študentom etnologije Igorjem Preslom; zbiranje dokumentacije (terenski zapisi, foto- in diateka) o etnološki dediščini na območju treh občin; sodelovanje pri izdajanju soglasij za adaptacije in novogradnje; raziskovalna naloga Tipologija naselij in stavbarstva v Slovenski Istri (raziskava objektov v vaseh Smokvica in Gračišče).

6. Največ dela smo posvetili izdelavi prostorskih načrtov.

V skladu z zakonom o naravni in kulturni dediščini varujemo kulturno dediščino in spomenike na dva načina — v planskih aktih (dediščino) in z akti o razglasitvi (spomenike). Na območju piranskega zavoda so bili doslej že razglašeni spomeniki v občinah Piran (leta 1983) in Izola (leta 1985). Leta 1985 smo torej poleg dela za prostorske načrte tudi zbirali gradivo za razglasitev spomenikov v občini Koper. Za občini Piran in Izola, kjer so spomeniki že bili razglašeni, smo dodali še dediščino, v občini Koper pa smo morali pregledati celoten teren in določiti varstvene režime z razvojnimi usmeritvami.

Izdelali smo tudi metodologijo, ki ustreza stopnji raziskanosti kulturne dediščine in njenim prostorskim vrednotam, pri čemer smo želeli zagotoviti varovanje tako objektov, ambientov in naselij samih kakor tudi njihovega prostorskega okvira. Etnološka dediščina ima v elaboratih za prostorske načrte pomembno mesto, čeprav bo bralec našel le malo poglavij, ki so zgolj etnološka. Etnološko vrednotenje se namreč vključuje v utemeljitve in opise naselbinskih območij, etnološka dediščina in etnološki spomeniki pa so posebej navedeni le tedaj, ko se nahajajo zunaj teh. Tako npr. dejstvo, da v elaboratu za družbeni načrt občine Piran ni naveden noben etnološki spomenik, ne pomeni, da takih spomenikov ni, ampak le, da so v okvirih širših naselbinskih območij.

Podlaga za terensko delo v koprski občini je bil elaborat Ivana Sedeja, Kmečka arhitektura v Slovenski Istri, MZSV Piran, tipkopis. Koprška občina ima od vseh občin, ki jih zajema piranski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, najobširnejše zaledje, ki je bilo s spomeniškovarstvenega stališča tudi praktično neraziskano in nedokumentirano. Terensko delo za izdelavo prostorskega načrta je bilo tako tudi priložnost za prvo dokumentiranje terena. V elaborat za družbeni plan občine Koper smo uvrstili 67 naselbinskih območij, izbrane med njimi pa bomo v naslednjem letu predlagali za razglasitve spomenikov.

Posebno pozornost smo v letu 1985 posvetili tudi obdelavi etnološke dediščine Sečoveljskih solin oziroma zagotavljanju njenega varovanja. V prejšni urbanistični dokumentaciji občine Piran je bila etnološka dediščina le sestavina kulturnih vrednot krajinskega parka, ni pa bila podrobneje obdelana. Posebno mesto je dobila šele v Družbenem planu občine Piran, ki smo ga izdelali lani, ko je vprašanje ne samo etnološke in druge kulturne, ampak tudi naravne dediščine solin, postalo ponovno pereče zaradi namere DO Droga Portorož, TOZD Soline, da zgradi tovarno soli. Za zazidalni načrt smo izdelali elaborat s podrobnim prikazom stanja etnološke dediščine in z njeno oceno, kar je bil rezultat sodelovanja pri topografiji ostankov materialne kulture v Sečoveljskih solinah — to je bila raziskovalna akcija, ki jo je vodila Zora Žagar, Pomorski muzej Sergej Mašera Piran. V letu 1984 in 1985 smo pregledali vse objekte na področju solin v Sečovljah in izdelali pregledno karto z vrisanimi objekti in oceno njihove ohranjenosti. V elaborat smo vnesli tudi predlog, kateri del solin naj se ohrani pred kakršnimi koli nivelizacijskimi posegi, določili pa smo tudi objekte in solne fonde kot rezervat za solinarski muzej na prostem.

Mojca Ravnik

MESTNI MUZEJ IDRIJA

Naš muzej pokriva področje občine Idrija. To je muzej splošnega značaja, čeprav je bil leta 1953 ustanovljen kot tehniški muzej (rudarstvo). Vse do leta 1980 je bil takorekoč brez

kustosov, ampak je imel samo zunanje sodelavce, ki so zbirali gradivo, postavljali razstave itd.

Trenutno je v muzeju zaposlena kustosinja etnologinja (poleg kustosa dokumentarista in kustosa za zgodovino NOB), in sicer od avgusta 1984. Delo etnologinje v preteklem letu je bilo naravnano v dve smeri:

notranje urejanje (dokumentacija, delo) in dokončanje raziskovalne naloge Cerkno in Cerkljani 1900—1945 (topografski oris).

V letu 1985 je bila etnologinja vključena v akcijo za prenovo Bevkove domačije (rojstna hiša pisatelja Franceta Bevka v Zakojci pri Cerknem). Glavna naloga v zvezi s hišo se začneja letos (1986), zato se na Zakojco navezuje tudi terensko delo. Tudi letos se bo etnologinja vključila v akcijo Znanost mladini, ki bo potekala predvidoma na Vojskem. Obravnavali bomo posamezna vprašanja za ETSEO — Občina Idrija.

V letu 1985 ni bila odprta v idrijskem muzeju nobena razstava. Začelo se je s postavitvijo razstave Življenje idrijskega rudarja, za katero je bila raziskava že narejena in gradivo zbrano. Dokončno bo postavljena spomladi 1986 (v dokaj neprimernih prostorih). Precej obsežno in raznovrstno je tudi pedagoško delo. Poleg tega, da je v času najštevilnejših obiskov muzeja (od maja do septembra) tudi etnologinja zaposlena z vodenjem po zbirkah in spomenikih, s katerimi muzej upravlja, pa sodeluje z osnovno šolo, zlasti OŠ Spomenik NOB Cerkno. Kot strokovna sodelavka pomaga pri izdelovanju nalog zgodovinskega krožka in Pionirskega odreda. (V letu 1984/85 smo imeli v Muzejskem oddelku NOB Cerkno postavljeno njihovo razstavo ZAKRIŽ NEKOČ IN DANES — nekakšna etnološka topografija.) Skupaj s kustosom za zgodovino NOB pa etnologinja vodi krožek turističnih vodičev na isti šoli.

Objave:

Franc Peternelj, podobar, pozlatar in fotograf. Objavljeno v: Primorski slovenski biografski leksikon, Gorica 1985.

Bo padel še en spomenik (stara osnovna šola v Cerknem). Primorske novice, št. 90, 12. november 1985.

Ivana Bizjak-Leskovec

POKRAJINSKI MUZEJ CELJE

V Pokrajinskem muzeju v Celju je zaposlen en etnolog. Delovno območje našega muzeja obsega sedem občin celjske regije, kar je zelo veliko, ker pokrivamo skoraj celotno osrednjo Slovenijo. Etnološki oddelek zbira predmete in podatke o materialni, duhovni in socialni kulturi v naši regiji.

V preteklem letu smo nadaljevali z zbiranjem podatkov o arhitekturi, ljudski obrti in vinogradništvu v različnih delih naše regije (Savinjska dolina in Dravinjska dolina s Pohorjem) in dokumentacijo običajev — cvetno-nedeljske butarice v okolici Luč v Savinjski dolini.

Notranje delo obsega sprotno urejanje fototeke, diateke, negativoteke in kartoteke podatkov. Poleg tega večkrat letno preverjamo stanje predmetov v depojih.

V tekočem letu je oddelek pripravil razstavo z naslovom »Kašče na Celjskem«. Na razstavi smo s pomočjo 26 fotopovečav, 25 predmetov in pojasnil skušali prikazati kašče na našem območju.

V Celjskem zborniku je izšel članek z naslovom »Prispevek k raziskovanju zidanic v okolici Sladke gore«, ki je rezultat raziskovanja kašč na omenjenem območju.

Skupaj z oddelkom za etnologijo na FF v Ljubljani in v organizaciji DPM Slovenske Konjice smo tudi letos nadaljevali z raziskovanjem ljudske obrti v občini Slovenske Konjice, tokrat v Jerneju pri Ločah. Rezultate triletnih raziskav bomo strnili v letu 1986 na posebni razstavi in s posebnim katalogom.

Poleg tega smo sodelovali tudi pri notranjem opremljanju hiše v Rogatcu, ki jo ureja ZVNKD Celje.

Vladimir Šlibar

POKRAJINSKI MUZEJ KOPER

V Etnološkem oddelku Pokrajinskega muzeja Koper je še vedno zaposlena le ena etnologinja, kar je vsekakor premalo. Namreč: etnološka zbirka je v samostojni stavbi, torej močno razšir-

jena, vprašanje novih namestitev pa še vedno ostaja odprto. Muzejska etnologinja tako poleg rednega dela — od vodenja dokumentacije, terenskega dela do vodstev — opravlja tudi obsežno pedagoško delo za vse šolske stopnje, vključno z vzgojno varstvenimi ustanovami.

V prejšnjem letu se je razširilo območje delovanja, tako da poleg treh občin ob morju — Kopra, Izole in Pirana — pokriva naša ustanova še področje Ilirske Bistrice, skupaj z Brkini.

Težišče etnološkega raziskovanja je usmerjeno v natančnejše preučevanje obrti v istrskem in brkinskem prostoru. Večletna naloga je del interdisciplinarnega projekta »Specifičnosti istrske kulture«, ki je prijavljena pri Raziskovalni skupnosti in obenem vključena v dopolnjevanje oziroma spreminjanje etnološke zbirke na Gramscijevem trgu. Lani je bil v zvezi s projektom opravljen predvsem pregled arhivskega in periodičnega gradiva iz Pokrajinskega arhiva Koper, SAZU, knjižnice v Trstu, Kopru in NUK v Ljubljani. Terenskega dela je bilo manj, kakor smo načrtovali. Osredotočeno je bilo na zbiranje podatkov o še »živih« obrteh, na dokumentiranje in odkupe. V povezavi s terenskim delom in raziskavo o obrteh je bila izvršena tudi razglasitev kulturnega spomenika kovaško-kolarske delavnice v Istri. Na osnovi »terenskih odkritij« je v tem letu v pripravi še več razglasitev.

Ker je etnološki oddelek edina odprta muzejska ustanova v koprski občini (centralni muzej je namreč zaradi preurejanja zbirke še vedno zaprt), je obiskovalcev razmeroma veliko, in to organiziranih šolskih skupin, ki za ogled zbirke želijo razlago. Torej je na področju etnološkega delovanja prav zaradi pomanjkanja kadrov trenutno v ospredju pedagoško delo, ki je vezano na vodstva po zbirki, mestu in okolici, na predavanja in šolah in mentorstvo (tudi v zamejstvu).

Glede na velik šolski obisk in zastavljen pedagoški program, smo spoznali, da so ob muzealijah nujno potrebna sodobna avdiovizualna sredstva. S sočasno dokumentacijo video trakov bi dosegli neposredno kulturno primerjavo z razstavljenimi etnološkimi ambientni oziroma vzporejanje s sodobnostjo. Povečali bi tudi obseg dejavnosti, zbirka bi postala sodobnejša in za obiskovalce zanimivejša.

Poleg stalne zbirke je bila na ogled razstava arabske kaligrafije, kot sin-teze arabskega teksta in likovnih

arhetipov. S to predstavitvijo pričnemo ciklus razstav tujih narodov, ki jih bomo v naslednjih letih predstavili javnosti.

V prejšnjem letu je bila za zbornik napisana etnološka študija o vasi Socerb. Raziskava je osvetljena predvsem iz pravno-gospodarskega stališča, še iz časa socerbskega gospostva do današnjih dni in opremljena s fotografijami.

Etnologinja je sodelovala na simpoziju »Muzeji, galerije in izobraževanje« z referatom o načinu predstavitve muzejskega gradiva, prilagojenega različnim šolskim stopnjam, in o viziji muzejsko-pedagoškega delovanja.

Zvona Ciglič

POMORSKI MUZEJ SERGEJ MAŠERA PIRAN

Pomorski muzej *Sergej Mašera* Piran je v svoji stroki osrednji muzejski zavod v Sloveniji. Sistematično zbira, ureja, hrani, vzdržuje, evidentira, razstavlja, strokovno in znanstveno raziskuje muzejsko gradivo, predvsem slovenske preteklosti na slovenskem etničnem ozemlju, pa tudi na ozemlju jugoslovanskih pokrajin, kjer živijo slovenski pomorščaki in kjer je ohranjeno gradivo, pomembno za slovensko pomorsko preteklost.

Etnološka stroka v muzeju je bila od leta 1978 usmerjena predvsem v raziskovanje in prikazovanje solinarstva na slovenski obali, zasebnega in družbenega-industrijskega morskega ribištva, pomorske trgovine in transporta ter oljarstva. Vsekakor pa so predmet njenega muzejskega strokovnega dela vsa področja človekovega udejstvovanja, vezana izključno na morje.

V letu 1985 so bila poleg rednega muzejsko-kabinetnega dela opravljena terenska dela v strunjanskih in sečoveljskih solinah, bližnjem zaledju in v obmorskih mestih. Ustni viri so bili prepisani na etnološke kartone in urejeni po etnoloških klasifikacijah. Dopolnjevali smo etnološko fototeko in diateko, iz lokalnega časopisja pa je bilo zbranih veliko novih člankov o solinarstvu in industrijskem morskem ribištvu. Obogatili smo tudi fond muzejskih predmetov iz oljarstva in industrijskega morskega ribištva.

Z raziskovalno nalogo »Etnološke raziskave solinarstva v sečoveljskih in strunjanskih solinah«, ki sodi v obalni raziskovalni načrt *Specifičnosti istrske*

kulturne dediščine in s katero je etnologinja pričela v letu 1984, je nadaljevala tudi v letu 1985. Poudarek je bil tokrat na raziskovanju inovacij v tehnološkem postopku pridobivanja soli in v raziskovanju letnih praznovanj solinarjev nekdaj in danes. V ta namen je bilo pregledano arhivsko gradivo DO Droga Portorož, TOZD Soline, ki zajema obdobje od konca preteklega stoletja do danes.

V omenjeni raziskovalni načrt je bila vključena tudi izdelava filmske dokumentacije z delovnim naslovom Sečovlje—Strunjan. Delo je steklo spomladi leta 1985. Strokovno ga vodijo Avdiovizualni laboratorij ZRC SAZU, sodelavci Medobčinskega zavoda za spomeniško varstvo iz Pirana in Pomorski muzej *Sergej Mašera* Piran. Do konca leta 1985 so bili posneti panoramski posnetki sečoveljskih in nekdanjih lucijskih solin, pogovori s solinarji, ki so nekdaj pridelovali sol po starem postopku v bazenu Fontanigge v Sečovljah, priprava značilnih solinarskih jedi itn.

V letu 1985 je etnologinja zaključila dveletno nalogo z naslovom *Topografija stavbarstva v solinah na slovenski obali*. Sodelovala je z arhitektko. V dveh letih je bilo izrisanih na topografske kartone za arhitekturo 16 solinarskih objektov. Izdelani sta bili obsežna fototeka in diateka.

V mesecu decembru je pripravila etnologinja razstavo o Industrijskem morskem ribištvu na slovenski obali, ki je bila v Kulturnem domu v Izoli. Razstava je nastala na pobudo Delamariša iz Izole in SZDL iz Izole. Posvečena je bila 105-letnici razvoja ribje predelovalne industrije na obali. Ob tej priložnosti je bilo zbrano novo gradivo, ki je deponirano v muzeju.

Lani so stekle priprave za solinarski muzej na prostem. V sodelovanju z Medobčinskim zavodom za varovanje naravne in kulturne dediščine iz Pirana je bila izbrana lokacija za omenjeni muzej v bazenu Fontanigge v sečoveljskih solinah.

Da bi se muzej vključil v usmerjeno izobraževalni program, so kustosi pripravili in ponudili srednjim šolam 5 strokovnih predavanj, ki pa žal niso bila sprejeta. S štirimi predavanji o muzejskih zbirkah pa smo kustosi ob slovenskem kulturnem prazniku seznanili učence osnovne šole iz Pirana z delom in vsebino Pomorskega muzeja. Strokovna vodstva domačih in tujih obiskovalcev so bila vezana na matični muzej v Piranu, pa tudi na dislocirano etnološko zbirko v Ravnu.

Zora Žagar

ZAVOD SR SLOVENIJE ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Temeljne naloge Zavoda po Ustavi SRS, Zakonu o naravni in kulturni dediščini in specifičnih sistemskih zakonih, ostalih predpisih, konvencijah, sklepkih, analizah in smernicah so: vodenje zbirnega registra spomenikov in znamenitosti; vodenje INDOK centra; organiziranje in vodenje usklajevanja metod in postopkov za delo pri varstvu naravne in kulturne dediščine; razvijanje in usmerjanje raziskovalnega dela v zvezi z varstvom naravne in kulturne dediščine; popularizacija.

Zavod je osrednja ter v določenih zadevah najpristojnejša in povezovalna ustanova za varstvo naravne in kulturne dediščine, njegov strokovni svet pa je najvišje strokovno posvetovalno telo v SR Sloveniji v zvezi s to dejavnostjo. V Zavodu delujejo tri strokovne službe: skupina za varstvo naravne dediščine, kulturne dediščine in INDOK center.

Specifika našega dela, temelječa in izhajajoča iz pglavitnih nalog Zavoda, opira se na bazične stroke, nam narekuje poglobljeno interdisciplinarno delo, celostno obravnavanje vseh programskih in dodatnih nalog za daljše ali krajše obdobje.

Ob kratki predstavitvi naše dejavnosti moram omeniti tudi razvojne usmeritve naše dejavnosti (1986—1990), katere bistvene naloge, deloma že našete, so: postavitve informacijskega sistema, usklajevanje metod in postopkov za delo pri varstvu naravne in kulturne dediščine, raziskovalna, popularizacijska dejavnost, sodelovanje s strokovnimi organizacijami za varstvo naravne in kulturne dediščine, z drugimi samoupravnimi organizacijami in skupnostmi, upravnimi organi, odbori in komisijami, načrtovanje dediščine, medrepubliško in mednarodno sodelovanje.

Pri poročilu bom na kratko nanizala bistvene »redne« in »izredne« naloge, ki sem jih opravljala kot samostojna svetovalka za etnološko dediščino v letu 1985:

Vprašanje metodologije varstva:

Ena pomembnejših nalog v preteklem letu je bilo sodelovanje pri analizi kompleksa valorizacije, prednosti in nevarnosti razglašanja spomenikov velikega ali izjemnega pomena za SR Slovenijo in pripravi kratkih definicij kriterijev izbora. Predlagan seznam

objektov in območij je pripravljen za prvo razpravo.

V preteklem letu je po moji vrnitvi na delo zopet steklo srečanje etnologov konservatorjev, ki se srečujejo ob tekočih akcijah in sestankih v našem Zavodu. V drugi polovici preteklega leta smo poiskali tudi trajnejše stike z muzejci, katerih sestankov se redno udeležujem. Vse to ni le službeno naložena obveza, ampak tudi korak naprej v našem strokovnem sodelovanju, snovanju, ki naj bi predvsem rodilo skupne in pa tudi kvalitetnejše sado-ve (npr. osnovanje osrednjega muzeja na prostem ob novi muzejski stavbi!).

Metode praktičnih posegov:

Oblikovala sem teze na temo kreativnost tako pri ljudskem stavbarstvu, kot pri »avtorski« arhitekturi; estetskost, dokumentarnost. Obravnavala sem problematiko zemljiških zložb kot problem varstva kulturne dediščine. Začela sem pripravljati seznam obrtnikov, ki kakovostno opravljajo posege na spomeniških objektih. Sodelovala sem pri »Krajinski analizi in sintezi ter opredelitvi rabe prostora na Sorškem polju« (s tov. Vardjanom z Restavratorskega centra SR Slovenije). Dokumentacija:

V zvezi z že začetno široko, dolgotrajno zasnovano nalogo v okviru skupine etnologov konservatorjev in v okviru prioritarnih nalog Zavoda, v poskusu za standardizacijo etnološke dokumentacije, se bom ukvarjala z etnološko terminologijo in preučevanjem korelacije med zvrstmi kulturne dediščine, kar je neposredno zvezano z etnološko dokumentacijo.

Družbeno načrtovanje:

Sodelovala sem pri pripravi dopolnitev, informaciji o kriterijih za načrtovanje varstva v okviru Kulturne skupnosti Slovenije, za Zavod za družbeno planiranje sem sodelovala pri lociranju naše kulturne dediščine na karto v merilu 1 : 250.000, omenjene oziroma obdelane v Varstvu spomenikov.

Medrepubliško, meddržavno sodelovanje je potekalo predvsem v obliki izmenjave podatkov o zakonodaji, literaturi, podatkov o konkretnih objektih oziroma njihovih stavbnih členih.

Popularizacija: Pripravila sem več člankov (glej bibliografijo za Varstvo spomenikov, Glasnik in sestanek ob posvetu o prostorski preobrazbi obmestnih vasi v Tuheljskih Toplicah). Dodatne nenačrtovane naloge:

Mednje lahko štejemo v strokovnih osnovah neupoštevano, izpadlo obravnavo kulturne dediščine v Notranjskem kraškem parku za njegovo raz-

glasitev. Prav tako nepotrebno opravljeno delo je potekalo ob neizdelanem projektu »Možnosti za interpretacijo kulturne dediščine na področju Spominskega parka Trebče kot stimulan- sa za nadaljnji razvoj področja«. Podobne smernice smo pričeli obravnavati za slovensko obalo, vendar je nerazumevanje zavrlo vse nadaljevanje del. Sodelovala sem pri zbiranju gradiva za Analizo premične dediščine, ki jo je pripravil Republiški komite za kulturo. Fizično sem pomagala pri postavljanju razstave »Kraška hiša«. Pripravila sem tudi poročilo o izrednem občnem zboru Slovenskega konservatorskega društva na temo »Smernice za razvoj kulturnih dejavnosti«, ki so jo obravnavali na seji CK ZKS o kulturi.

Bibliografija:

Koželj, Curk, Bizjak: Za varstvo in obnovo planin, VS, XXVII, Lj., 1985, str. 31—34.

Koželj: Prostorska in vsebinska preobrazba Ljubljanskih Dravelj, Zbornik posvetovanja »Prostorska preobrazba obmestnih naselij«, Zavod za tehnično izobraževanje, Ljubljana 1985, str. 231—236.

Prenova Liznjekove domačije v Kranjski gori; Glasnik SED, 1-4, 1985, str. 24-27.

V tisku za GSED:

Kratko, predvsem pa stvarno razmišljanje o skupnih problemih, vlogi in nalogah etnologov konservatorjev in muzealcev;

Informacija o knjigi dr. Ivana Sedeja »Ljudska umetnost na Slovenskem«.

Pripravljeno za tisk:

Stavbni predpisi na Slovenskem za VS XXVIII;

Muzej na prostem kot skupni konservatorski in muzealski problem (za zbornik »Starine Kosova« VIII—IX in XXVIII);

Srednjeročni program etnologov konservatorjev v GSED.

Zvezdana Koželj

ZAVOD ZA SPOMENIŠKO VARSTVO CELJE

Zavod za spomeniško varstvo Celje deluje na območju enajstih občin: Celje, Laško, Hrastnik, Trbovlje, Sevnica, Šmarje pri Jelšah, Šentjur pri Celju, Slovenske Konjice, Zalec, Velenje in Mozirje. Zaposlenega ima enega etnologa, ki mu je dodeljena skrb za t. i. etnološke spomenike, ali, če ta pojem vsebinsko razčlenimo, za ljud-

sko stavbarstvo in nekatere delavske stanovanjske stavbe (kolonije).

Lani je etnolog sodeloval pri pripravi akta za razglasitev kulturnih spomenikov v občini Mozirje. Med obsežnejše naloge je sodila tudi izdelava Ocene kvalitete bivanja v starem mestnem jedru in možnosti za ohranjanje kulturne dediščine za izdelavo Spomeniškovarstvenih izhodišč za prenavo Šoštanj. Samostojne naloge so bile dokumentacija Juneževe domačije v Rogaški Slatini (Krpanova 11), Kramaričeve domačije v Kunšperku (h. št. 14) in pregled krušnih peči v trboveljskih kolonijah. Naloge so bile vezane na izdelovanje planskih dokumentov in s tem predlogov za ohranjanje obravnavane kulturne dediščine.

V drugi polovici leta je etnolog sodeloval v pripravah za razglasitev kulturnih spomenikov v občini Trbovlje (zaključna faza) in Hrastnik (terensko delo). Nalogi se bosta nadaljevali in zaključili v letu 1986.

Značilnost spomeniškega varstva so akcije obnavljanja kulturnih spomenikov in s tem izrazita usmerjenost v terensko delo. Etnolog je vodil obnovo Kavčnikove dimnice na Zavodnjah nad Šoštanjem, Atelškove koče v Savinjskem gaju v Mozirju, Aškerčeve domačije na Senožetih nad Rimskimi Toplicami in izgradnjo Spominskega muzeja Rogatec (lokalni muzej na prostem). Za posamezne akcije so bili izdelani programi dela, za Rogatec pa elaborat za predstavitev kozolca v muzej.

Ob tem pa je etnolog (tako kakor tudi drugi kolegi konservatorji) opravljal vrsto administrativnih nalog, npr. izdajanje soglasij in mnenj, sodeloval je na številnih sejah občinskih kulturnih skupnosti, odborov za varstvo naravne in kulturne dediščine, raznih ljubiteljskih društev, kjer je po službeni dolžnosti propagiral pomen naravne in kulturne dediščine in upravičeval vlogo dela zavoda v posameznih občinah. S tem v zvezi je bil posredno in neposredno udeležen v pridobivanju denarja za redno dejavnost zavoda. Za nameček še opomba: ZSV Celje je financiran iz dvaindvajsetih virov (kulturne skupnosti in občinski proračuni) in to delo (beri: prosjačnje) odvzame delavcem zavoda, zlasti pa njegovemu ravnatelju, veliko dragocenega časa. Zato tudi primerjava dela etnologa konservatorja, zlasti pa rezultatov njegovega dela z rezultati dela etnologov v drugih ustanovah (med drugim je cilj trinajstih točk »vodila za 'kompozicijo' poročila« prav

to), po mnenju pisca tega poročila ni možna. Razlike v delu in pogojih dela med spomeniškovarstvenimi zavodi in npr. muzejskimi ustanovami so precejšnje.

Vito Hazler

ZAVOD ZA SPOMENIŠKO VARSTVO KRANJ

Konservator etnolog je na Zavodu za spomeniško varstvo v Kranju zaposlen od 1. 12. 1979, in sicer za območje od Trojan do Vršiča (občine Domžale, Trzič, Kamnik, Kranj, Radovljica, Jesenice).

Vsakoletna informativna konservatorska poročila o delu so objavljena v reviji Varstvo spomenikov in sicer o opravljenih arhitekturnih izmerah, o spomeniškovarstvenih akcijah na etnoloških spomenikih in o strokovnih mnenjih za upravne postopke lokacijske in gradbene dokumentacije.

V prihodnjem petletnem obdobju (1986 do 1990) so predvidene naslednje etnološke spomeniškovarstvene akcije:

Spomeniškovarstvena ureditev in muzejska oprema stanovanjske hiše in gospodarskega poslopja Liznjekove domačije v Kranjski gori; Spomeniškovarstvena ureditev in muzejska oprema doma stegnjenega tipa, Studor 16 v Bohinju; Dokumentacija in revitalizacijska izhodišča za stavbe v vasi Studor in pripadajočih pašnih objektov na planinah; Obnova stolpa Strojave kovačnice v Grabčah; Dokumentacija in sanacija stanovanjskega delavskega objekta Stara Sava v Železarni na Jesenicah; Obnova Primožkove zidane kašče na Pristavi; Obnova in prezentacija doma stegnjenega tipa Zgornja Bela 35; Obnova posameznih fresk na kmečkih stavbah (intervencijski posegi); Topografska dokumentacija in priprava gradiva za razglasitev etnoloških kulturnih spomenikov v občini Kranj, Radovljica, Jesenice, Trzič.

Vladimir Knific, konservator
Olga Zupan, ravnateljica

ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE NOVA GORICA

NA ZVNKD Nova Gorica sta za obsežno severnoprimeško področje etnološke kulturne dediščine zaposlena dva etnologa, ki sta si delo po dogovoru »geografsko« razdelila. Tako eden deluje na območju severnih ob-

čin (Nova Gorica, Ajdovščina, Idrija, Tolmin), drugi pa na območju južnih občin (Sežana, Postojna, Ilirska Bistrica). Tako se na terenu srečujemo z alpskim stavbnim tipom na severu do sredozemskega na jugu in z njihovimi različicami, s pisano paletto lesenih, kamnitih in zidanih znamenj in kapelic, z (v glavnem) ostanki nekoč bogate tehnične kulture, z raztresenimi samotnimi hribovskimi domačijami in s stisnjenimi sredozemskimi vasmi. Delo je strogo omejeno na nepremično stavbno dediščino.

Temeljni cilj, ki smo si ga zadali že pred leti, je bil izdelava osnovne topografije za vse občine, ki jih zavod pokriva. V zvezi s tem smo v letu 1985 zaključili s topografijo in tako tudi z evidentiranjem etnološke stavbne dediščine v občini Ajdovščina in začeli s terenskim delom v občini Ilirska Bistrica. Etnološka topografija sodi v okvir evidentiranja naravne in kulturne dediščine za prostorski del družbenega načrta posameznih občin. Delo je individualno.

Na podlagi zbranega gradiva na terenu se izpolnijo evidenčni listi, ki zajemajo temeljne podatke o zavarovanem objektu (vrsta spomenika, lastnik, katastrska občina in parcelna številka, datacija, ohranjenost, namembnost, utemeljitev in oznaka, varstveni režim, način varovanja, nujnost zaščite in opis). Evidenčni listi se skupaj s fotografijami, mapnimi kopijami in drugimi podatki (npr. časopisni članki, načrti, stare fotografije...) vložijo v dosje. Dokumentacija je urejena po občinah in po naseljih v določeni občini).

V bistvu sta topografija in evidenca etnološke dediščine temelj in izhodišče za vse naše delo. Na tej podlagi smo izdelali tudi strokovne osnove za razglasitev posameznih objektov in območij etnološke dediščine za spomenik. Z odlokom občinske skupščine so že razglašeni spomeniki v občinah Nova Gorica in Postojna, v pripravi pa je tudi sprejem odlokov v drugih občinah.

V okviru redne dejavnosti smo sodelovali z občinskimi upravnimi organi pri izdaji lokacijskih in gradbenih dovoljenj. Če je šlo za posege na objektih oziroma območjih, ki so spomeniško zavarovani, smo podali mnenje in pogoje, pod katerimi bi bila adaptacija ali gradnja možna.

V preteklem letu so bile po posameznih občinah izvedene še naslednje konservatorske akcije:

Ajdovščina: izdelovanje barvnih študij za fasade v zaščitenem historičnem

jedru Ajdovščine, izdelava idejnih študij sanacij stavb v Vipavskem Križu, sodelovanje pri izdelavi programa prenove in zazidalnega načrta Goč, tehnična dokumentacija domačije Kovk 29.

Idrija: Akcija obnove fresk v sodelovanju z Restavratorskim centrom, v teku je akcija obnove rudarske hiše v Bazoviški 4 v Idriji in kmečke domačije v Ravnah pri Cerknem, tehnična dokumentacija rudarske hiše v ul. V. Mohoriča v Idriji.

Ilirska Bistrica: izdelovanje barvnih študij za fasade v zaščitenem mestnem jedru, sodelovanje pri prenovi in gradnji poslovne stavbe PTT.

Nova Gorica: izdelava strokovnih smernic za izdelavo urbanističnih zasnov naselij, v izdelavi je elaborat strokovnih podlag za izdelavo prostorskih ureditvenih pogojev na območju občine. Začeli smo z obnovo domačije Šmartno 32 (z inkorporiranim obzidjem naselja) in v Kanalu, Pionirske 8 (gotska hiša, prav tako z inkorporiranim obzidjem).

Postojna: v teku je obnova Tišlerjevega mлина v Žejah, kot priprava akcije je bila izvedena tehnična dokumentacija dveh kompleksov žag in mlinov na reki Reki in tehnična dokumentacija domačije v Planini in mostu v Drskovčah.

Sežana: sodelovanje v izgradnji infrastrukture v naselju, utrditev zidov »Organistove hiše«, sodelovanje pri načrtovanju sprejemnega centra v Škocjanskih jamah.

Tolmin: restavriranje in prezentiranje kmečkih fresk, priprava konservatorskega programa za obnovo pajštva na Šentviški gori, tehnična dokumentacija domačije v Podbrdu, župnišča v Kanalskem lomu in kašče — brunarice iz 18. stoletja v Čadrgu.

Glede seznanjanja in predstavitve dela etnologa v spomeniški službi je bilo bolj malo narejeno. Spomladi je bila v Sežani in Novi Gorici postavljena manjša razstava arh. Šumijeve o stavbni kulturi na Krasu, ob otvoritvi sabotinske ceste pa je bila v Šmartnem v Brdih razstavljen elaborat kulturne dediščine in prenove Šmartnega.

Za druge možnosti udejstvovanja (pedagoško delo, objave, aktivno sodelovanje na simpozijih...) pa moramo priznati, da jih ne uresničujemo. Izjema so le poročila v akcijah v Varstvu spomenikov. Zaželeno bi bilo tudi večje sodelovanje z goriškim in idrijskim muzejem, ki pa tudi nikakor noče steči.

Zdenka Žigon-Lulik,
Bojan Klemenčič

LETNO POROČILO

ŠTUDENTSKE SEKCIJE V SLOVENSKEM ETNOLOŠKEM DRUŠTVU

Veliki češki intelektualec piše iz temnice 18. junija leta 1415:

»Neki teolog mi je zapretil, da se mi bo dobro godilo in mi bo vse dovoljeno, če se pokorim koncilu, in rekel:

'Če bi koncil izglasoval, da imaš eno samo oko, čeprav imaš dve očesi, je tvoja dolžnost, da s koncilom soglašiš.'

Odgovoril sem mu:

'Tudi ko bi to trdil ves svet, z razumom, kakršnega imam, tega ne bi mogel sprejeti brez odpora vesti.'

(Karel Kosík v predavanju *Rozum a svědomí* na 4. kongresu češkoslovaških pisateljev, ki je bil v Pragi med 27. in 29. junijem 1967)

Na prvi pogled se verjetno zdi pretirano, da uporabljam v proemiju k poročilu o delovanju neke sekcije nekega društva znamenite besede dveh humanistov in enega tirana. Poročila so namreč ponavadi čista formalnost, redkokdaj jih kdo sestavlja s trudom, malokdo jih zavzeto bere ali posluša, odmaknjena literarna zvrst so, pravzaprav smo si jih sami umaknili s področja, v katerem pojmujejo bistvene stvari. Kljub takšni grožnji danes brskam po spominu in razmišljam o svojem razumu in vesti. Odločitev za to je moja, za marsikoga bedasta v tem času; odločitev, po kateri bo treba te besede uvrstiti med bistvene ali nepomembne, pa ni več samo moja.

Redni občni zbor me je februarja leta 1985 izvolil za predstavnika študentske sekcije v izvršilnem odboru Slovenskega etnološkega društva (v nadaljevanju SED). Priznanje in zaupanje sem takrat sprejel, začel že kmalu razmišljati o svojih idejah in se spraševati, kako se je moč povezati s kolegicami in kolegi. Zdi se nenavadno, da je o čem takem sploh potrebno razmišljati, toda pri vsakem opravilu se skušam na daleč izogibati agitacijskega pojmovanja ljudi. Ker je prisila za mojo vest neodpušljiv greh, sem vedel, da stojim pred lastno (?) steno. Imel sem še popolnoma svoje beletristične predstave o društvu zanesenjakov. Naivnost mi je dolge mesece projicirala filme, ki so k sreči danes že prepereli. Očarala me je podoba, na kateri se skupina starejših in mlajših mislecev poleti zbira v mestnem parku in se sprehaja skozi diskusijo in bukov gozd, pozimi pa pozvanja na vratih pri bogatejšem med njimi doma, burno razpravlja v njegovi knjižnici, zanemarja posvetno življenje in ves denar porablja za knjige, papir in peresa.

Navdušen nad pristno prostovoljnostjo in poletom pravih društev sem pozabljaj, kje živim in kdo mi organizira društva. Še prostovoljnost je danes iluzija, nadomešča jo obča ideološka »moda« družjenja, ki določa v sebi že tudi dnevne rede: po desetih sestankih se v društvu začno spraševati o tem, kako se bodo organizirali in katere cilje in namene imajo (!), postavi se problem tehnike in tehnologije družjenja, se pri tem ves čas zatrjuje, da je društvo strokovno in prostovoljno. Apologija in administracija postaneta edini družbeni moči, sta močnejši od intelektualnega naboja — tudi SED avtomatično priznava etnologijo, kakršna je, in o njej nikoli ne podvomi. Društvo v današnji družbi ni več skupina intelektualcev, ki bi bili odgovorni edino svoji lastni miselni sposobnosti in bi se na ta način postavljali v polarizacijo pro

et contra, pač pa ustanavlja svoji novi odgovornosti — imaginarno kolektivno in organizacijsko. Nenadoma se pokaže, da je med intelektualci »dober« posameznik, kdor je »priden«. V hipu se pozabi, da je »biti dober« kvalitativna kategorija, »biti priden« pa kvantitativna. Miodrag Bulatović je priden, nihče pa danes ne govori, da je dober (primer je seveda prenapet, saj tudi za marsikoga drugega, zdi pa se tudi, da je bil priden, na primer za Josepha Haydna, teoretsko ne moremo kar tako reči, da je bil dober). Tako društvo potem drži le še potencialne znanstvenike in začne hvaliti tistega, ki dan za dnem vrtil telefone, onega, ki se vedno javi, da bo pisal zapisnike, in ploska svojemu članu, ker se spomni na vplivnega znanca, ki bo pomagal h koritcu. Zavedam se, toliko sem kljub naivnosti danes živeči človek, da se navedeno zdi splošen pojav naše »družbe na glavi«, toda splošnost ni opravičilo, da se v nekem trenutku dejanje lahko kar tako posnema. Sleherna organizacija je v svojem bistvu tehnokratska, ima astmo. Kult osebnosti je v svojih desetletjih do konca izdelal nepopravljivi moment: uničil je sleherno polarizacijo sil in povprečnost uvedel kot popolnoma zadostni kriterij.

V takšni zaslepljenosti, za katero ni krivo le samo, želi SED v svojo institucijo vključiti sto in nekaj študentov, ne glede na njihovo miselno sposobnost. Takšna demokratičnost je sicer povsem humana in v skladu z načeli slehernega društva, zdi pa se tudi, da je dokaj groba. Tudi v SED se je namreč pokazalo, da postaja eden najvažnejših ciljev masovnosti pridobitništvo — iz sklada kulturnih skupnosti naj bi dobili čimveč denarja. Še celo ta cilj, ki ga moja vest ne priznava in je nehumanističen, je bližje naivnosti kot »uresničljivi želji za sedanost«. Podobno je tudi z nastavitvijo etnologa v Mestnem muzeju v Ljubljani. Tri tisoč svetovnih etnologov in antropologov bi gledalo razstavo, videz za pritisk na Mestni muzej. Tudi pobiranje naročnine za Glasnik naj bi bilo delo študenta, lepega dne naj mi ne bi preostalo drugega kot odločiti se in s prstom pokazati na novega blagajnika ali pa ostati zvest samemu sebi.

To so trije glavni momenti, zaradi katerih sem postajal na sejah izvršilnega odbora SED vedno bolj pasiven in agitaciji nasproten. Samo agitaciji, načinu, ničemur drugemu.

Posvetil sem se »problemu«, zakaj se študentje ne vključujejo v delo SED, saj me je začel kljub navedenim težavam zanimati. Zdi se, da problema sploh ni. Najudarnejša in študijsko zelo aktivna skupina kolegov trdi, da se SED ne bo pridružila, saj »še študira«. To so mladi ljudje, ki »nočejo živeti življenja starejših etnologov« (in ga, če sem za hip humoren, niti ne bodo, saj večina ne bo delala v etnoloških službah). Te »juvenale« popolnoma razumem, živijo namreč v svojem času, ki je sedanost, subkulturna ideja 80. let se avtoritetam ne podreja več niti diplomatsko. Prijateljske konsultacije in sprehodi s profesorji so zanje preživeta nepotrebna. Naslednja skupina (ta »razvrstitev« ni hierarhična, pač pa začasna, premišljujejoča) so »pasivneži«, ki se ukvarjajo samo s šolo in še tu z nujnimi tehničnimi obveznostmi — izpiti, seminarskimi nalogami, ekskurzijami in prakso, sicer pa hočejo in zahtevajo svoj prosti čas. Močna je skupina kolegic in kolegov, ki je zelo željna druženja za zabavo. Sami so celo pripravljene organizirati brucovanja in spoznavne večere; študij je zanje zabavno podjetje in jim kaže zato kar zavidati. Ostajajo mladeniči in mladenke, ki so zašli na oddelek slučajno ali pa spekulativno in nimajo interesov niti za droben nasmeh in »dober dan« kolegu, in nekaj posameznikov, ki se poglobljajo v vedo in cenijo predvsem svoj lastni mir. Telega miru nikdar ne kaže kaliti, saj se zdi za intelektualno delo najnujnejši pogoj. V tej bliskoviti in začasni razvrstitvi je potrebno z žalostjo zaključiti, da ta mir kolegice in kolegi, ki so neaktivni uničujejo veliko bolj kot »splošna družbena kriza« ali profesorji. Ostali študentje »eliti« namreč ustvarjajo okolje in oblikujejo ocenjevalne in bivanjske kriterije. Oboje pa je za plodno delo nujno — idealno okolje in visoki kriteriji; zavedati se je treba, da si jih študentje dodobra uničujemo sami!

Lahko rečem, da smo najbolj vneti z druženjem celo poskusili. Aprila 1985 smo imeli zelo strpen in po načrtih nepozaben sestanek, na katerem sem prodrl z edino prisilo, ki sem jo sposoben izreči — »pisati in še enkrat pisati«. Ker je edina intelektualčeva dolžnost mišljenje, svoje misli pa ponavadi zapisujemo, zagovarjam pisanje raznih tekstov kot sveto opravilo vseh humanističnih ali družboslovnih vedežev. Množica se je tedaj s somišljeniki in z menoj tudi strinjala in obljubila trinajst člankov. Namenili smo jih za Glasnik SED, pri katerem sem tudi član uredniškega odbora, in si zaželeli lastno številko. Po enem letu nisem prejel niti enega članka. Ta problem se mi zdi bistven, še zlasti zato, ker so študenje vedno radi pisarili in na nekaterih drugih študijskih skupinah to še vedno množično počno. Razumnik, ki ne mozga in s svojimi dognanji ne orje po papirju že v mladosti, po nepotrebem zapravlja svoj um. Mirno lahko rečem, da smo aprila 1985 navdušenci poskušali pridobiti kolegice in kolege; vest imam čisto.

Žal lahko pišem poročilo o delovanju študentske sekcije, ki je v SED še dolgo ne bo, samo takole — resda drugače kakor se ponavadi pišejo poročila, a zgolj iz lastnihkušenj. Morda pa bo le človek z močnejšim glasom, kot ga imam jaz, in z organizacijskimi sposobnostmi, kaj storil. Morda bo v idealnem strpal v SED sto svojih kolegov, čredo, močno delovno silo za koristno uporabo.

Mislim, da s stališča razuma in vesti, ki sta tu edina problematična, ravnam prav, ko puščam svoje kolegice in kolege neinstitucionalizirane. Svobodni so in sami se lahko odločajo za lastne krožke, lige, lože ali bratstva. SED ne morem očitati ničesar, vsakršna hvala ali graja bi bila namreč vrednostna sodba in kot taka ideološka opeka v stavbi. Vem samo to, da SED doživlja enako usodo kot vsa druga društva pri nas. Iz zgodovine vemo, kaj se zgodi, če človek menja okolje, spomnimo se, kako je zaživel Albert Einstein, ko je iz popolne nemške pasivnosti prišel med švicarske prijatelje. Dopustimo tudi našemu študentu, da si išče svoje delovno okolje, zakaj bi ga silili obvezno v to društvo. Že tako bo v današnji družbi težko naletel na ljudi, katerim ne bo sovražn, ko bo nasprotoval njihovim stališčem, in ki ne bodo prevzetni, ko jim bo priznal misel. Res pa je tudi, da krize rojevajo genije, zato se splača počakati. Pustimo študentom lastno odločitev, s stališča razuma in vesti to moramo storiti — če se odločijo za pasivnost, je to njihova stvar. Čas se ujema s pasivnostjo. In navsezadnje so Čehi med drugo svetovno vojno razvili celo kult pasivnosti, imeli v njem svoje junake in tudi zmagali.

Ne vem, kaj pričakuje izvršilni odbor od mene v prihodnje. Svojim kolegom v tem odboru sem na zadnjem sestanku nakazal, za kaj se čutim sposobnega in česa ne bom delal (pa to ne iz lenobe, poznam se in vem, kaj zmorem). Želim ostati član družine in se kljub temu boriti za pravice posameznika. Če so moji kolegi to pripravljeni sprejeti kot boj nasprotij in ne kot boj sovražnikov, jim stisnem roko. Ne morem in ne grem pa iz svoje kože, saj so moji predniki vajeni individualizma in koseškega svobodnjaštva že dolga stoletja. Le zakaj bi se jim izneverjal... tega sploh ni treba vzeti kot protikomunistično diverzijo, lepo prosim!

Besede, ki sem jih pripisal na začetku, je izrekel Jan Hus tri tedne pred svojo dostojanstveno smrtjo. Karel Kosík ga je v navdušenem ozračju leta 1967 interpretiral in ni vedel, da ga bo dobro leto dni kasneje sovjetska puška pregnala s filozofske stolice Karlove univerze pod Žižkov točit bencin. Ob tem pa, ko velike besede ponavljam, trikrat trkam ob pisalno mizo in vsem želim, naj ne povzročijo nove tragedije. Osebne in, bognedaj, tudi ne skupne.

Miha Zadnikar

Zdravje, srečo, dober den.
vujšamo vam in vsem ljudem.
Smo prišli vas obiskat
zdravje, srečo vojševat.

*V imenu bralcev in v svojem imenu
se Glasnik Slovenskega etnološkega društva pridružuje čestitkam
dr. Niku Kuretu ob njegovi 80. letnici.*

Ivan Sedej

LJUDSKA UMETNOST NA SLOVENSKEM

Ljubljana, Mladinska knjiga 1985, 159 str., ilustr.

Sedejevo življenjsko delo Ljudska umetnost na Slovenskem pomeni nov pristop in nadgraditev teze muzealca dr. Gorazda Makaroviča, da o značaju umetnosti odloča v veliki meri konsum, razmerje med izvajalcem in naročnikom: ljudska umetnost je tista, ki sta jo plačevala človek iz ljudstva ali pa srenja kot celota v skladu s svojimi zahtevami, nazori in življenjskim slogom. Zato v kategorijo ljudske umetnosti ne sodijo le panjske končnice, kmečka arhitektura, slike na steklo ali ljudska plastika, marveč tudi veliko številno skromnih cerkva, fresk, kipov, vaških naselij. Nasploh je »ljudskost« z vsemi pozitivnimi likovnimi nasledki pomembna sestavina likovne umetnosti.

Prav zaradi ljudskih prvin se tudi naši najbolj skromni spomeniki odlikujejo po izvirnosti in drznosti, ki sta daleč od provincializma: skromna, poljudna umetnost pri nas pa je samonikla, saj združuje v drzni sintezi prekvašene pobude in oblike iz lastne tradicije in iz različnih smeri, ne glede na ozke zahteve trenutnega likovnega sloga.

Tako kot pri ocenjevanju visoke izhaja avtor tudi pri ocenjevanju

ljudske umetnosti iz zgodovinskega in družbenega konteksta. V stilni in ljudski umetnosti se srečujemo z obdobji razcveta in stagnacije, z upadanjem kakovosti in zanimanja za posamične likovne zvrsti. V najširšem okviru pa lahko trdimo, da je skozi vse obdobje vodilna likovna veja arhitektura, ki združuje v višjo sintezo vsa druga področja oblikovanja in zvrsti upodabljače umetnosti.

Pri predstavitvi Sedejevega dela ne smemo spregledati Makarovičeve publikacije »Slovenske ljudske umetnosti«, ki je v bistvu »inventar« ohranjenih spomenikov ljudske (kmečke) umetnosti oziroma predmetov, ki imajo poleg funkcionalnih tudi likovne razsežnosti. Strogo muzejsko je Makarovič obdelal likovne elemente in likovne strukture v okviru kmetije (gospodarstva). Gradivo je razdelil na zvrsti na niz zgodovinskih »orisov« likovnega razvoja okrasja na posameznih elementih kmečkega obrata: likovno oblikovanje na zunanjiščinah, pri delu, za osebno rabo, za praznične in posebne priložnosti. Sklepno je podal pomemben zgoščen stilnozgodovinski pregled razvoja obravnavane umetnosti.

Sedejeva nadgradnja Makarovičevega dela je bistvena v tem, da do slej ločene, nepovezane kulturne pojave izvirno poveže v enotni kulturni in likovni sistem in jih razvojno kronološko predstavi v vseh njihovih značilnostih in zakonitostih v kontekstu časa in prostora. Drugače povedano: s približanjem načina obravnave, kakršnega za razlago umetnostnih pojavov v različnih obdobjih uporabljajo predvsem umetnostni zgodovinarji, s prikazom skupnega imenovalca in z združitvijo različnih likovnih pojavov v enoten sistem, je avtor ponudil širšemu krogu občinstva malo znano gradivo, zbrano v dolgoletni konservatorski praksi na:

ljudsko stavbarstvo in umetnost na Slovenskem v času od naselitve do 15. stoletja; gotska in kmečka umetnost v 15. stoletju; kmečka renesansa; razcvet umetnosti za domačije v 18. in 19. stoletju; razkroj tradicionalne ljudske umetnosti v 19. in 20. stoletju, kar je pripeljalo do prvega širšega poskusa sinteze, celostne podobe slovenske ljudske umetnosti, njenih značilnosti in zakonitosti v obravnavanih časovnih razsežnostih.

Zvezdana Koželj

Marija Makarovič

PREDGRAD IN PREDGRAJCI

NARODNOPISNA PODOBA BELOKRANJSKE VASI

Kočevje, Kuturna skupnost Kočevje, 1985. — 508, XII str., ilustr.

Marija Makarovič je vrsti etnoloških monografij o posameznih slovenskih krajih (Narodopisna podoba Mengša in okolice, Mengeš 1958; Kostanjevica in okolica. Narodopisni oris, Kostanjevica na Krki 1975; Strojna in Strojanci. Narodopisna podoba koruške hribovske vasi, Ljubljana 1982) dodala najnovejšo, kakor sama pravi, »mikroetnološko monografsko delo o kulturi in življenju« prebivalcev vasi Predgrad v Poljanski dolini ob Kolpi.

Začetki vasi Predgrad, ki je leta 1983 štela 133 prebivalcev, segajo v srednji vek, ko se je razvila v povezavi z gradom (prvikrat omenjenem l. 1325), kjer je bil sedež zemljiškega gospostva Poljane. V 16. stoletju so širše območje naselili Uskoki, ki so pribežali pred Turki. Njihova navzočnost je pustila v kulturi teh krajev, posebno v rodbinskih priimkih, plesih, glasbi in jeziku močne sledove. Pretežno kmečko prebivalstvo je od sredine 16. stoletja do sredine 19. stoletja narasčalo, nato pa neprekinjeno upadalo. Potem ko je trtna uš uničila vinograde v Beli krajini, se je v 19. stoletju pričelo tudi izseljevanje v Ameriko.

Avtorica je vse pojave v kulturi in življenju prebivalcev Predgrada preučila zgodovinsko, tako da je stalno segala v čim globljo preteklost in sledila spremembam

do današnjih dni. V pomoč so ji bili bogati viri v Arhivu Slovenije (npr. Terezijanski kataster, Franciscejski kataster, zapuščinski inventar grofa Ignaca Auerperga, urbarji gospostva Poljane itn.), v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani in v Župnijskem uradu Stari trg ob Kolpi (krstne, poročne in smrtne knjige). Poleg teh je imela na voljo tudi izjemno zanimiva pričevanja prebivalcev, posebej Mete Štaudohar (npr. rokopisi in objavljeni članek o izseljenstvu, o Predgradu in Predgrajcih, o kresnem večeru, o življenju na vasi nekdanj in danes, o narečnih besedah) in Marije Rode (rokopisa o zgodovini Predgrada in opis predgrajskih običajev in navad v prejšnjih starih časih), pisma, šolske kronike in podobno gradivo.

Knjiga vsebuje poglavja: Nekaj osnovnih podatkov o Predgradu in Predgrajcih; o pomembnejših zgodovinskih dogajanjih; krajevna in vaška skupnost; gibanje prebivalstva; družbeni sestav in razlikovanje; naselje; viri preživljanja; delo in razmerje do dela; potrošnja; poglaviti živiljski mejniki; družinska skupnost; medsebojni stiki in sodelovanje; družabno življenje; znanje, obzorje in ustvarjalnost; zdravstvo; verovanja. Poglavji petje in ples, ki sta uvrščeni v družabno življenje, sta obdelala Zmaga Kumer in Mirko

Ramovš. Na koncu knjige najdemo še Slovarček narečnih izrazov.

Vse, kar Marijo Makarovič kot etnologijo zanima, je očitno težko povezati in razvrstiti v enovit sistem, saj se njevo opazovanje, zapisovanje in razmišljanje ustavlja ob najraznovrstnejših detajlih in vprašanjih. V vseh poglavjih, posvečenih posameznim kulturnim področjem, imamo opraviti z metodološko in vsebinsko heterogenostjo: na eni strani sledimo podrobnim opisom in tabelarnim prikazom, ki prenašajo na nas avtoričino zanesenost ob predmetih, postopkih in dogodkih, ki meji na umetniško navdahnjenost, na drugi strani pa razmišljanjem, ki nam posredujejo individualne usode, družbene odnose, psihološke posebnosti in filozofske koncepte, značilne za to belokranjsko vas.

Avtorica se očitno zaveda, da mora ohraniti dokumente in pričevanja o zginjajoči kmečki kulturi, zato se neutrudno in z velikim znanjem posveča njenim snovnim, družbenim in duhovnim področjem. Kakor je v tem pogledu knjiga dragocena, pa se ne moremo znebiti vtisa, da so področje, v katerega avtorica vlaga največ moči in v katerem morda tudi vidi bistveni cilj svojega dela, družbeni odnosi in etnopsihologija. V vseh poglavjih najdemo podglavja o vrednotenjih, o odnosih, o mnenjih,

avtorica pa je uvedla tudi nekatera za etnologijo nova področja, npr.: o vrednotenju doma in domačega kraja, o odnosu do živine, o odnosu do dela, do kmečkega poklica, do zaposlitve, o pomenu in vrednotenju dela v tiskih, o odnosu vaškega in družinskega okolja do zaljubljenec, o gmotnem in osebnem vrednotenju zaročencev, o odnosu do smrti in umrlih, o vrednotenju osebnih lastnosti v družini, mnenja o spolnosti, o odnosu staršev do šolanja otrok, o odnosu do skupnostnih meril, o odnosu do starejšega izročila, do gospodarskih in družbenih sprememb, do nekaterih zgodovinskih osebnosti, o pomenu prijaznega govora, o odnosu do alkohola in alkoholizma, mnenja o opitosti, o odnosu do samomorilnosti, do verskih nauk, o pomenu vere, o potrebnosti vere, o ločitvi cerkve in države, o odnosu do duhovščine in duhovniškega poklica. Za nekatera vprašanja je avtorica prebivalce posebej anketirala in z iz-

sledki opremila svoja razmišljanja. O vseh teh vprašanih je seveda nemogoče pisati enako poglobljeno, zato je knjiga heterogena tudi v tem pogledu. Vendar pa je za delo v celoti značilno, da avtorica raje žrtvuje sistematičnost, kakor da bi zmanjšala pestrost dragocenega gradiva, in to se ob koncu pokaže kot njegova kvaliteta.

Tako kakor za vse doseđanje delo Marije Makarovič je tudi za to knjigo značilna avtoričina izvirnost v več pogledih.

V Predgradu je ponovno uveljavila svojo posebno delovno metodo, ki zahteva dolgotrajno bivanje v preučevanem kraju, življenje v življenjski ritem prebivalcev, opazovanje z udeležbo, zbiranje podatkov z usmerjenimi in neusmerjenimi pogovori in anketami o izbranih vprašanih. Ta metoda je sicer v etnologiji splošno znana in tudi drugi etnologi »se udeležujejo in opazujejo«, a do te mere je pri nas ni razvil nihče. Ta

»mikroetnološka monografija« je pred nami kot možen zgled idealne etnološke monografije, ki obsega vsa področja od materialne do duhovne kulture — vse, kar je za kraj in njegove prebivalce značilno, in to od najgloblje dosegljive preteklosti do danes. Monografije spod peresa Marije Makarovič so tako tudi najdoslednejša uresničitev cilja, ki so mu bile namenjene Vprašalnice I—XI Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja. Ob knjigi Predgrad in Predgrajci bi se lahko razvil koristen pogovor o avtoričini metodologiji, selektivnosti gradiva in utemeljenosti zaključkov, še posebej, če bi potekal kot nadaljevanje pred leti začete razprave o etnoloških monografijah. Vendar pa je za oceno njenega dela veliko pomembnejše spoznanje, da slovenska kmečka kultura nepreklicno zginja in da so raziskave, ki jo ohranjajo v tako živi in raznovrstni podobi, neprecenljive. *Mojca Ravnik*

NOVA PLOŠČA SLOVENSКИH LJUDSKИH PESMI
SLOVENSKE LJUDSKE PESMI IN GLASBILA II
RTB, LP 2510103, stereo

V novembru je izšla dolgo pričakovana druga plošča iz serije Slovenske ljudske pesmi in glasbila. Kakor prva je tudi ta delo Mire Omerzel-Terlep, Matije Trlep in Bogdane Hermanove. Terlepova sta prispevala instrumentalni del, Bogdana Herman pa vokalni. Plošča vsebinsko dopolnjuje prvo, ki je izšla leta 1982 in je vsebovala večinoma pripovedne pesmi.

Na plošči je posnetih sedemnajst pesmi z vseh koncev Slovenije: Primorske, Gorenjske, Dolenjske, Prekmurja, Bele krajine in Štajerske. To so v glavnem balade, ki jih pri nas ne poznamo več ali pa se jih spominjajo in jih znajo zapeti le še redki posamezniki. Predstavljena glasbila se omejujejo na citre in na doma izdelana, preprostejša glasbila: bordunske in violinske

citre, boben, ustne orglice, rog, pojoča žaga, zvončki, gudalo, čivink in buče. Strokovni komentar v obliki obsežnejšega priloženega teksta v slovenskem in angleškem jeziku je prispevala Mira Omerzel-Terlep. Uvodni besedi o zgodovini in razvoju ljudske glasbe na Slovenskem in njeni interpretaciji sledijo podrobne razlage vsake pesmi in slike z opisom glas-

se odpirajo nadrobni pogledi še v značilnosti gospodarskih poslopij na Slovenskem, v agrarno gospodarstvo in podeželjsko obrt. Urednik je temu dodal še dva splošna pregleda, ki govorita o karakterologiji prebivalstva v štajerskem Podravju in ljudskih kulturah ter ljudeh v spodnji severovzhodni Sloveniji. Izbor Baševih študij v tej knjigi skleneta dve oceni etnografskih del (Melikovega Kozolca na Sloven-

skem in Novakove Ljudske prehrane v Prekmurju), dodano pa je še poročilo o etnografski razstavi v Pokrajinskem muzeju v Mariboru.

Že na hitrico opravljen pregled vsebine nove Baševe knjige izpričuje znanstveno bogastvo, ki je v sedanji obliki objavljeno in tako rešeno pred pozabo. Ob koncu takega poročila se navadno zapiše, da bo zbrano gradivo dragoceno tudi za morebitne prihodnje

raziskave. V našem primeru podobnega priporočila skorajda ni mogoče več tvegati, kajti predmeta Baševih raziskav v glavnem ni mogoče več najti v nekdanji celovitosti in avtentičnosti. Zato bi rajši rekli, da so Baševi etnološki prispevki poleg svoje znanstvene veljave tudi dragoceno pričevanje o urejenosti naše preteklosti ljudske kulture.

Vili Vuk

Angelos Baš

OPISI KMEČKEGA OBLAČILNEGA VIDEZA NA SLOVENSKEM V PRVI POLOVICI 19. STOLETJA

Ljubljana: SAZU, 1984. — 167 str. — (Gradivo za narodopisje Slovencev; 2)

Knjiga Angelosa Baša, ki je izšla pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v vrsti Gradivo za narodopisje Slovencev, bi bila vredna širšega odmeva kakor ga — domnevamo — ima. Njen naslov je Opis kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja. Za standardno sivo, togo in zato nekoliko neprijazno opremo knjig znanstvenih objav SAZU pa se vendar ne skriva za nestrokovnjaka togo in nezanimivo branje. Knjiga vsebuje namreč pravo antologijo citatov, zbranih iz različnih virov, ki opisujejo slovenski oblačilni videz do sredine 19. stoletja.

Zbrano gradivo je pravzaprav ostanek tistega, česar ni bilo mogoče uporabiti pri Baševi sintetični raziskavi oblačilne kulture na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja. Sam avtor pravi, da je ta čas »v zgo-

dovini oblačilne kulture na Slovenskem prvo obdobje, ki so zanj na voljo zadosti poučni viri.« Spričo tega je lahko nastala dokaj natančna podoba o slovenski oblačilni kulturi ali ljudski noši v omenjenem obdobju, ki ga kulturno-zgodovinsko ali literarno zaznamuje Prešeren.

Gradivo, ki ga zdaj objavlja Angelos Baš v publikaciji, zajema opise kmečke noše s tako rekoč vsega slovenskega ozemlja, saj je tedanja zgodovinska situacija še omogočala, poenostavljeno in pogojno rečeno, enoten slovenski kulturni prostor. Izpiski iz različnih virov kažejo najprej splošnejše krajevne opise kmečkega oblačilnega videza, drugi del knjige pa prinaša citate, ki opisujejo posamezne prvine v kmečkem oblačilnem videzu.

Za prvi del si oglejmo tale zgled, vzet iz Ma-

chereve Medezinisch-statistische Topografie des Herzogtumes Steiermark (Graz 1860): »Slovensko kmečko ljudstvo se v obleki čedalje bolj bliža mestnim modam, sicer se ne nosi drugače kot gorjanci. Široki kločki in dolgi kožuhi so še zelo v navadi. Zene nosijo volnene, včasih tudi svilene špenzerje, naprsne rute živih barv, krila ipd. zvečine iz bombaževine; videti je velike avbe, včasih tudi še stare zlate avbe, toda ponajveč so se umaknile naglavnim rutam«. Opis se nanaša na celjsko okolico, natančna gledanja na tedanje noše pa naj dokaže tudi citat iz Puffovega Marburger Taschenbuch für Geschichte, Landes- und Sagenkunde der Steiermark und der an dieselbe grenzenden Länder (Graz 1853), ki pravi: »Po noši lahko Slovence ločujemo v tiste, ki nosijo kratka, tesno na te-

lesu ležeča oblačila, in tiste, ki nosijo dolga, široka oblačila. Prvi so po svojem dialektu bolj sorodni jugoslovanskim koroškim in kranjskim, slednji jugovzhodnim hrvaškim in ogrskim Slovanom... Noša Pohorcev je najgrša in spominja na kaznjence v kaznilnicah, vendar je za gorjance, zlasti za drvarje in oglarje, zelo primerna. Imajo dolge hlače iz sivega grobega sukna, te so povečini, kakor pri Zgornještajercih, ob strani navzdol opremljena z gumbki, prav takšen jopeč, škornje, torbo iz lisičje, pogosteje iz jazbečje kože, včasih polhovko...» O posameznih podrobnostih, ki so zanimale raziskovalca, govori navdek iz Woltersdorfovih Die Illyrischen Pro-

vinizen und ihre Einwohner (Dunaj 1812): »V Trstu je videti v rokah mož in žensk iz najnižjih stanov pahljače, na katerih so na obeh straneh nalepljene italijanske pesmi«.

Količina različnih virov, nemških in slovenskih, ki jih je pregledal Angelos Baš in v njih poiskal na nošo, ali kot pravi sam, oblačilni videz nanašajoče se opise, je ogromna. Upošteval je za naše pojme tako odmaknjene in »neobstoječe« dokumente, kakor so kakšni specializirani geografski, topografski ali zgodovinski spisi, toda hkrati z mislijo na podatke o oblačilnem videzu bral tudi slovensko leposlovje iz tedanjega časa. Za zgled je tudi Tilka Simona Jenka, kjer preberemo:

»ko rdečo svileno ruto, estetično v klobaso zvito, na sredi prsi pripenja za orjaški gumb, katerih gosta vrsta kinča njegov lajbič...» Za predstavo o oblačilnih navadah je Jenko zapisal dovolj, da je to postalo dragocen podatek, uporaben za današnje celostnejše zgodovinske poglede na slovensko oblačilno kulturo v preteklosti.

Baševi Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja niso le celosten pogled v pisno ostalino, govorečo o tovrstni slovenski kulturni dediščini, temveč so hkrati zgovorna zbirka pripovedi, ki imajo svojo dušo in ki jih je zaradi tega silno prijetno brati.

Vili Vuk

KRONIKA

OD 1. JULIJA DO 31. DECEMBRA 1985

OD 9. DO

29. SEPTEMBRA

je bila v galeriji Prešernove hiše v Kranju na ogled razstava Rudolfa Arha Ljudsko stavbarstvo I., stanovi in staje v bohinjskih in blejskih planinah in senožetih. Razstavo je pripravil Gorenjski muzej iz Kranja, spremno besedilo na vabilu pa je napisala kustosinja etnologinja Anka Novak.

11. SEPTEMBRA

so sodelavci Pokrajinskega muzeja Maribor v sodelovanju z Gozdnim gospodarstvom Maribor in Društvom gozdarskih inženirjev in tehnikov Maribor pripravili razstavo Življenje in delo gozdnih delavcev na Pohorju. Besedilo kataložne zloženke je pripravil kustos etnolog Tone Petek. Razstava je bila postavljena v času mariborskega sejma v dvorani B.

18. septembra

je bila v Slovenskem etnografskem muzeju odprta razstava Ameriška ljudska umetnost, ki so jo etnologi SEM pripravili skupaj s sodelavci Ameriškega kulturnega centra iz Ljubljane.

OD 26. DO 30.

SEPTEMBRA

je bil v Somboru 32. kongres Zveze društev folkloristov Jugoslavije. Teme kongresa so bile naslednje: Folklor na

rodov in narodnosti Vojvodine; Medsebojna prežemanja v folklori podonavskih dežel; Kontinuiteta in spremembe v folklorni ustvarjalnosti (podtemi: Folklor in množična kultura, Socialne strukture v folklorni ustvarjalnosti).

Kakor običajno so se posebej srečale tudi sekcije za ljudsko književnost, etnomuzikološka sekcija, sekcija za športne igre in otroško folkloro. Vojvodinski folkloristi so poleg dobre organizacije poskrbeli tudi za natis zbornika referatov, ki je izšel ob kongresu, obljudljajo pa tudi zbornik z diskusijskimi prispevki.

1., 2. IN 3. OKTOBRA

je potekal v Kranju 2. mednarodni festival ekološkega in etnološkega filma. Ob tej priložnosti sta Slovensko etnološko društvo in Avdiovizualni laboratorij ZRC SAZU pripravila strokovni posvet o vlogi avdiovizualne dokumentacije pri etnološkem terenskem delu. O delovnih skušnjah in pogledih so poročali Velič Stojaković, Zorica Rajković, Zlatko Mileusnić, Miroslav Niškanovič, Krešimir Galin, Ivan Lozica, Mira Omerzel-Lerlep in Naško Križnar.

4. IN 5. OKTOBRA

so bili nekateri izbrani filmi s tega festivala

predvajani v ljubljanskem Cankarjevem domu.

7. OKTOBRA

se je sestal izvršilni odbor SED v zvezi s pripravami na jugoslovanski etnološki kongres na Cetinju.

8. OKTOBRA

je na Oddelku za etnologijo FF zagovarjala magistrsko nalogo Etnološki vidik v urbaništvu in prostorskem planiranju Branka Berce-Bratko.

MED 10. IN 12.

OKTOBROM

je bil na Cetinju 19. kongres Zveze etnoloških društev Jugoslavije. Plenarne teme so bile: Etnični procesi v stari Črni gori; Oblike patriarhalne kulture v naši družbi; Socialisti in etnologija. V sekcijah so udeleženci obravnavali naslednja vprašanja: Verovanja in običaji povezani z naravo; Etnologija in šport; Oblačenje (noša, obleka, moda).

Od slovenskih zastopnikov so z referati sodelovali dr. Angelos Baš v sekciji o oblačenju, mag. Božo Jezernik pri temi Socialisti in etnologija in Katja Kogej v sekciji o verovanju in znanju.

MED 22. OKTOBROM

IN 3. NOVEMBROM

je bila v Muzeju Goričane odprta razstava Sodobna uporabna umet-

nost Mongolije, ki jo je posredovala vlada LR Mongolije v okviru meddržavnega sodelovanja.

26. OKTOBRA

je kustos etnolog Andrej Dular iz Belokranjskega muzeja v Ganglovm razstavišču v Metliki pripravil razstavo Etnološka topografija občine Črnomelj. Razstava je bila odprta do 5. novembra. 4. novembra so si jo na ekskurziji ogledali študenti etnologije, 5. novembra pa je Oddelek za etnologijo povabil v Metliko vse sodelavce pri raziskovalni nalogi Etnološka topografija slovenskega etničnege ozemlja na pogovor o poteku topografskega dela in načinih njegove predstavitve, pa tudi o povezovanju muzejskega in konservatorskega dela s topografskimi obravnavami.

6. NOVEMBRA

so imeli člani Oddelka za etnologijo pogovor z etnologi, ki so zaposleni v muzejih, o povezovanju pedagoškega dela na oddelku z muzeološko problematiko in o pripravi študijskega programa za poseben seminar muzeologije za »etnološko prakso«.

10. NOVEMBRA

je bilo v Cankarjevem domu srečanje z ljudskimi pevci in godci. Prireditev so pripravili sodelavci Sekcije za glasbeno narodopisje pri ISN ZRC SAZU, Radio Ljubljana pa jo je posnel za oddajo Slovenska zemlja v pesmi in besedi.

15. NOVEMBRA

je imelo Slovensko etnološko društvo izredni občni zbor, da bi se čim več članov seznanilo s pripravami na sve-

točni kongres antropologov in etnologov v Zagrebu leta 1988 in da bi se pogovorili o še vedno neustreznem položaju etnologije v muzejih in o muzejski mreži v Sloveniji.

15. NOVEMBRA

je bil v Slovenj Gradcu ob mednarodni razstavi »Mi za mir« posvet Les v tradiciji in likovni umetnosti. Del slovenskega gradiva za razstavo Les in življenje, zamisel, izvedbo postavil in besedilo kataloga (Les in življenje — dediščina uporabe in oblikovanja lesa na Slovenskem) je prispeval dr. Janez Bogataj.

MED 28. NOVEMBROM

IN 31. DECEMBROM je bila v Pokrajinskem muzeju Celje na ogled razstava Kašče na Celjskem.

4. DECEMBRA

so v Slovenskem etnografskem muzeju postavili razstavo Ciper — otok Venere.

5. IN 6. DECEMBRA

so bile v Karlovcu četrte vzporednice slovenske in hrvaške etnologije. Predmet posveta so bile etnološke obravnave obmejnega narodnostno in kulturno mešanega področja na obeh straneh Kolpe.

9. DECEMBRA

je Znanstveni inštitut FF v Cankarjevem domu v Ljubljani pripravil posvet Humanistika na Slovenskem. Etnološke poglede je posredoval dr. Slavko Kremenšek.

13. DECEMBRA

je bila v Prešernovi dvorani SAZU odprta razstava Arhitektura na Zili, ki je nastala v so-

delovanju Inštituta za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU in Slovenskega prosvetnega društva iz Ziljske Bistrice na avstrijskem Koroškem. Po otvoritvi je predaval avtor razstave dr. Ludvik Druml.

24. DECEMBRA

se je sestala delovna skupina za izdajo slovenske etnološke bibliografije. Dogovorjeno je bilo, da bo doslej zbrano gradivo v prihodnjem letu računalniško obdelano in razmnoženo za interno delovno rabo. Sledilo bo dopolnjevanje za dobo do leta 1990, za čas med 1900 in 1945, bibliografija 1945—1985 pa naj bi bila v letu 1988 pripravljena za natis.

26. DECEMBRA

sta Oddelek za etnologijo in Slovensko etnološko društvo na filozofski fakulteti priredila glasbeni večer in pogovor z etnomuzikologinjo Miro Omerzel-Terlep o njenem raziskovalnem in glasbeno-ustvarjalnem delu, katerega dobro ponazarja pred kratkim izišla druga plošča Slovenske ljudske pesmi in glasbila.

V 2. POLOVICI

LETA 1985

so izšle naslednje pomembne etnološke publikacije v knjižni obliki:

Ivan Sedej, Ljudska umetnost na Slovenskem

Fanči Šarf, ETSEO — Občina Murska Sobota

Marija Makarovič, Predgrad in Predgrajci — narodopisna podoba belokranjske vasi

Slovenski etnograf 32 (1980—82): Ob 60-letnici etnografskega muzeja.

Ingrid Slavec

GLASNIK

Slovenskega etnološkega društva

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY

INTERNATIONAL FESTIVAL OF ETHNOLOGICAL AND ECOLOGICAL FILMS

Kranj, from the 30th September to the 3rd October

THE DECISIONS

of International Jury of II. International Festival of Ethnological and Ecological Films.

1. prize, gold medal, Grand Prix

VALLEY, Great Britain, Chris Warren.

2. prize, silver medal

OD NOVINE DO KRUHA (From fallow to bread), Yugoslavia, Igor Prodnik.

3. prize, bronze medal

A MINE OF CZARNA HANCZA RIVER, Poland, Leszek Skrzydło.

Special prize for the best ethnological film

TRACKING THE PALE FOX, Belgium, Luc de Heusch.

Special prize for the best camera

THERE WHERE THE COCKOO NESTS, Yugoslavia.

This year the Kranj Festival managed to put forward successfully its bi-thematic conception. At the first Festival which took place two years ago we could still hear a simplified justification of the Festival's bi-thematic orientation saying that ecology in the Festival's title signifies a component of the society which is marked by an exaggerated evaluation of technical achievements, by its alienation and by the abundance of waste; on the other hand, it was said that ethnology should show old values to which we should return if we wanted our life to be of a quality again. On the occasion of the 2nd Kranj Festival we were fortunate enough not to listen to this nonsense again. Before mentioned justification was given a lie as well by the Festival films themselves. Therefore, the quality and future of the Kranj Festival now depends on the synthesis of the both fields of interest in the Festival's title. In fact, a kind of ethnological ecology and cultural ecology respectively are at stake. The important factor is thus the knowledge that all those fatal changes in the environment which directly or indirectly influence nature in its broadest meaning are very important for each individual. For this reason, the Kranj Festival, although not having been founded for this purpose, presents a strong stimulation for a new methodological orientation of slovene ethnology.

The Selection Committee selected 26 films from 12 countries out of the total of 52 submitted films coming from 14 countries. The majority of the rejected films did not suit to the themes of the Festival. On the other hand, there are some among the selected ones which are stimulative for the further existence of the Kranj Festival.

The french film, *To live in Brière*, shows us first of all the history of the National Parc, a marshland located by the river Loire, where natural and cultural heritage go hand in hand. The film makes use of the short documentary films from the '30s when the authorities were confronted with the resistance of the inhabitants who thought that the regime was being too harsh with them and did not take into consideration their rights. The same problem exists still nowadays. In the sequel, the film shows the present scruples of the inhabitants in their struggle against inhuman decisions of the administration of the Parc. The principles which protect natural and cultural heritage and at the same time enable the development of the natural environment and man's activities, are slowly formed in a dialog between the two opposite sides. The prizewinning film of the Kranj Festival, the english *Valley*, occupies itself with the same problem. In the first place it exposes the interdependence of nature and man's activities connected with nature. Then the author asks himself: how to preserve a certain degree of ecological balance without interfering with nature's own development? The film offers us an insight into the english way of preserving the cultural heritage in the form of SSSI (Site of Special Scientific Interest). In this way, natural phenomena such as dunes, parts of the shore, vegetation belts and minor eco-systems respectively are being preserved and maintained. As such, these sites serve for didactic and touristic purposes.

The hungarian film, *Fallow land treasures*, reveals us a similar way of nature preservation. For the fact that a kind of rare flower grows near the railway-track, the area around it is carefully fenced in with a barbed wire.

A human primary dependence on nature is dramatically shown in the polish film, *Mine by the river*. A simple film trick helps projecting black silhouettes of the factories which are to be built in the idyllic landscape. It is a visual presentation of the human unbearable planning passion. The film is made as a propaganda for the referendum. People express their doubts about the planed construction. The final solution is not pointed out which makes the film sound as a question about the meaning of similar projects in the future.

The majority of the attendants of the Kranj Festival was of opinion that ecological problems were prevailing over ethnological ones. From the point of view of the traditional way of looking at the bi-thematic orientation of the Festival this is true. Though a more exact term would be, nature preserving problems. But from the point of view of the synthesis of the both fields of interest in the Festival title, therefore from the point of view of cultural ecology, we can neglect a traditional classification which makes a distinction between distinctly ethnological and distinctly ecological films. The belgian film, *Tracking the pale fox*, is as much an ethnological as an ecological film. The last sequence of the film shows us the rite of black tribe of Dogons, which according to the tribe's cosmogony repeats every 60 years. The author asks himself whether the rite will take place in the first half of the third millenary or not, considering a tremendously rapid decay of the traditiona tribal structures which came about as a result of the incursion of european civilization. Is it not then so that european civilization presents the worst ecological catastrophe from the point of view of the traditional african culture?

Unfortunately, the colonial relationship between civilization and culture is not shown merely in Africa and in the whole of the Third World but appears as tragically as there as well in Slovenia, in the case of the river Krupa. The film of TV Ljubljana, *Where the cuckoo nests*, has responded emotionally as well as polemically enough to the, now already well known ecological disaster in Bela krajina. The film shows how can some badly designed economic interests damage ecologically unaware inhabitants of slovene villages in the second half of the 20th century as tragically as a colonial master can harm the african tribal culture in the first half of the century. The film is at the same time a documentation of slovene domestic policy and state administrations.

At this point, the 2nd Kranj Festival made a biggest step forward in comparison with the 1st Festival two years ago. It drew a line between the ecologists fundamentalists and ecologists reformists. In that moment, ethnology played the role of the initiator which with the inclusion of the culture knocked at the consciousness of each individual and permitted to broaden the way of looking at the human being and nature as a whole. Ecology today is no more just a very specialized branch of biology, nor just a merely technical branch

responsible for clean air and water. On the contrary, it is a developing multi-disciplinary science which will be in a long-lasting process (which will probably last till the human race will exist) searching for new coexistence between now still opposing forces of man's and nature's development. Concerning the quality of the films nothing especially exciting happened in Kranj. The characteristic of the films which are attracted by the Kranj Festival is a very simple film language in the name of the idea, of the ideology, of the message, perhaps even serving as a propaganda with a great deal of didactics. The latest prevailed completely in the german film, *Dying forests*, which presents otherwise very timely topic. But just for being so overdidactic its effect has been reduced.

Slovene films formed a very colourful package. Three documentary films of TV Ljubljana were selected and shown at the Festival. I have already mentioned the film *Where the cuckoo nests*. There is another film, *A gardner of a special sort*, a portrait of Ciril Jeglič, a landscape gardner, made by Andreja Humar. The film seized well this year's thematic concept of the Festival. It seemed like the film would be turning around a very up-to-date and important topic but like it could not or would not want to show what was of that utmost importance. Is Jeglič's way of dealing with nature just an idyll from the end of the last century or can be his way of coexistence with plants a lesson to learn and to put in practice at present? Each spectator had to answer this question himself. From the slovene off-production we could see a successful screening of the film, *From fallow land to bread*, made by Igor Prodnik. He asks no philosophical questions about ecology and ethnology. He makes just a very nice and consistent document of an old method used for gaining new cultivable areas. On the new field we can see thriving the rye which the peasants then reap, thresh, grind and then bake a loaf of rye bread. It is a classical ethnographic film.

Though the Kranj Festival is one of the younger and narrowly specialized international festivals, one would expect greater response of the world cinematographies and of the minor and independant producers. The question why producers do not take interest in cooperating was much discussed. One can ask whether this kind of films offers too little of a commercial success and whether even the prizes would not help to increase the income. Nobody could really answer this question. The absence of other yugoslav TV stations which produce enormously a lot of documentary films on the themes of the Kranj Festival, is incomprehensible. Howsoever, what matters at this Festival is an appropriate auctorial approach and not so much the producers' work. This situation is favoured by a competent Festival Jury. The people who constituted the Jury were experts coming from Yugoslavia, Austria, Italy, and United States of America. One would say that the expertness in the film was more important for than the film quality.

The future of the Kranj Festival exists in defining exactly its contents according to the idea of cultural ecology. It has become obvious, that problems which are exposed at the Kranj Festival cannot remain anymore is to become a subbject of the research of a new multidisciplinary science, which makes use of film medium for the research and presentation of new discoveries.

On the occasion of this year's Kranj Festival there was a Conference of yugoslav ethnologists entitled: *The role of audiovisual documentation in the field work of ethnologists*. It was organized by the Audiovisual Laboratory of the Research Center of the Slovene Academy of Sciences and Arts (RC SASA). Eight relaters from Sarajevo, Zagreb, Kranj and Ljubljana animated the discussion. Yugoslav production of scientific films is very heterogeneous. The first day they spent, therefore, making an adjustment of the basic approach to the audiovisual documentation. A question was exposed whether ethnologists should tackle their own production of the films and video cassettes or leave it up to the professionals, such as is the TV production. However, the prevailing opinion was that the visual ethnology is an autonomous scientific field of interest in which a tight coexistence of the film maker and the ethnologist is recommended. Of course, it is better when the author is both at the same time. The following day a discussion was held about the observational film, which was based on the film, *St. Florian's Festivity* (coproduction of TV Ljubljana and RC SASA). It is a question about a "post observation" method when film "objectively" records the events and at the same time reflects the ethnologist's relationship to those events. Therefore, film is used as an instrument of the ethnological research. The most part

of the visual documentation which the attendants of the Conference brought with them was still at the stage of a mere (let's say expert) observation which is nothing else but a (seemingly scientific) visual positivism. Meters and hours of the documentation material are piling up and it is not yet certain whether it will be used at all for the purpose of the scientific research. This documentation material is more a result of an euphoria which came about mainly because of an easily mastered technical equipment and not so much as a result of well thought out scientific decision. Three of the reports delivered at the Conference mentioned more or less in details the cooperation between ethnologists and TV stations. This cooperation hasn't been very beneficial for ethnologists up to now. TV stations should show a bit more of a consideration for the requests of ethnologists for it often happens that the folk culture and the folklore are presented in an inadequate and distorted manner which is very difficult to recompensate later on. The majority of yugoslav TV stations consider the traditional culture and the folklore respectively as being of a concern of the Music and Entertainment Departments. Therefore, the task of ethnologists would be to achieve an agreement with TV stations that the Documentary Department and the Science and Education Departments respectively take over the concern for the traditional culture. Heads of the Departments responsible for this cooperation do not understand the term "scientific film" as they take it as a synonym for technical film. They simply do not acknowledge the existence of scientific film being based on social sciences and humanities. They tend to forget that it is impossible to buy scientific films of so-called national sciences abroad as it is possible for films about the atomic energy, the space etc.

At the end of the Conference yugoslav ethnologists, the experts for ethnological film, adopted the *Memorandum*, designed for republic ethnological institutions and for wider expert public. A special statement — *Apel* — was composed to support the further existence of the Kranj Festival, which is organized by Interfilm from Ljubljana. Without a state subsidy and new funds which an international festival as this one should have at its own disposal it will become impossible to organize the Festival of Ethnological and Ecological Films in Kranj. Being of an utmost importance for humanities and social sciences in Yugoslavia, the Festival enriches as well television and school programmes. And above all, it is a first-rate cultural event of which Slovenia is greatly lacking. In the future we will have to enlarge the Festival activities with more films accompanying manifestations such as retrospectives of our and foreign films, visits of the important worldwide renown authors of ethnological film, presentation of the programme of some bigger centers for scientific film and above all we will have to strengthen the role of the Kranj Festival as a link between the East and the West and the Third World in the field of ethnological and ecological films.

Niško Križnar

MEMORANDUM

Adopted at the Conference of yugoslav ethnologists: The role of audiovisual documentation in the field work of ethnologists. It was held in Kranj, from the 1st to the 2nd October 1985.

The audiovisual documentation (AVD) plays nowadays a role of an indispensable scientific resource of informations. It does not include only established forms of documentary film but also a wide range of film technics, sound and video cassettes. AVD can preserve facts which a literary form cannot. To the future scientists preserves informations not yet analysed or methodologically worked out. The value of AVD is inestimable in the work of documentation and study of cultural heritage. It can easily spare the knowledge of languages. Therefore, its purpose is to serve to the universal communication between nations and different cultures, their better understanding of one another and to the cultural autoreflexion. Faster are changes in our natural and cultural environment, bigger becomes the role of the AVD.

Being encouraged by the more and more important role of film and video cassettes in yugoslav ethnology and knowing for experiences of scientists elsewhere, we suggest the following:

1. The Heads of the Republic Ethnological Associations should analyse the present situation in their area and influence the establishment of new professional Departments for Scientific Film organized within ethnological institutions of a republic importance. Before doing so, they should check if the same interest and need exist in the field of folklore, archeology, sociology, geography and other sciences related to ethnology, for if it does they could invest together in the purchase of the equipment and in the education of new, trained specialist.
2. After receiving the analyses of the situation in republics, the Yugoslav Ethnological Association should take the initiative for establishment of a professional Yugoslav Center for Ethnological Film which will collect the informations about the production and distribution of the AVD from all over Yugoslavia. In the name of, only recently coordinated republic interests, it will contact yugoslav centers for scientific film and those existing abroad. Its task will be the coordination of interrepublic programmes of scientific ethnological film concerning the priority of the themes. It will be responsible for the organization of manifestations of scientific film and for publishing of standard-manuals.
3. The individuals (the attendants of the Conference in Kranj), Republic Ethnological Associations, Republic Ethnological Institutions, the Yugoslav Ethnological Association and its Committee for Film should suggest and enable an appropriate education in the field of the technics of modern ethnological film to all professional ethnologists in Yugoslavia who use the film medium in their field work and scientific research work.
4. Yugoslav ethnologists must keep record of the existing ethnological AVD, using a universal system and lay great stress upon the environments and cultures which have changed completely in the fast social development.
5. Ethnological film should enter the yugoslav Universities as a principle means of education and it should become a part of the studies of ethnology.
6. In the world of scientific ethnological film Yugoslavia stands far behind other countries. Only with our own efforts we can prevent Yugoslavia's rich cultural heritage from becoming a reservation for developed centers of scientific film.

12th ICAES ANNOUNCEMENT

WORLD ANTHROPOLOGY: EDUCATION, RESEARCH, AND APPLICATION

12th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences
Zagreb, Yugoslavia, July 24—31, 1988

OPEN INVITATION TO PARTICIPATE

During the 11th ICAES, which was held in Canada in 1983, the Permanent Council of the International Union of Anthropological and Ethnological Sciences (IUAES) elected Prof. dr Hubert Maver (Zagreb) as its President. He will serve in this capacity until 1988. At the same meeting, the decision was made to hold the 12th Congress in Yugoslavia, in Zagreb.

The regular event of holding the largest scientific meeting of anthropologists and ethnologists from around the world is essential for a number of reasons. Through the Congresses, it is possible to extend and maintain international cooperation in communicating new scientific information and to develop new ideas for current education in the discipline. Furthermore, it is necessary to expand our understanding of practical application of the results of anthropological knowledge. For such reasons, the 12th Congress is being organized under the working title of "World Anthropology: Education, Research, and Application".

The proceedings of the Congress will consist of: (1) plenary sessions; (2) meetings of special IUAES Commissions; (3) symposia; (4) poster sessions; (5) exhibitions; (6) film sessions, as well as other activities to be offered by the Organizational Committee.

Plenary sessions will enable the presentation of various viewpoints having to do with the current position and role of anthropological and ethnological science in human society. All Congress participants will have the opportunity to participate in discussions during Plenary sessions, as a means for formulating new strategies for developments in the profession throughout the rest of the twentieth century.

Symposia activities will permit extensive review of current work in the field from the perspective of the different sub-fields of anthropology and ethnology. Approximately 150 symposia will constitute a major core of the meeting proceedings. While we strongly urge prospective Congress participants to develop entire sessions, incorporating established and new scholars into a coherent overall symposia, we will also accept *individual volunteered papers*. These papers will be incorporated into existing symposia, or organized into sessions of their own, depending upon their content.

The Organizational Committee strongly encourages the submission of proposals for symposia with at least twenty-five participants from different countries. New lines of research, current educational approaches, and the potential for practical application of scientific results should be addressed in each symposium. By educational approaches, we refer to the means through which international differences in conducting, presenting and applying research can be clarified and ways in which the results can be communicated effectively cross-nationally.

Proposals for symposia are due to the Organizational Committee in Zagreb by *November 1, 1986*. Included in *proposals* should be the following information: title; name of organizers; descriptive abstract of several paragraphs as to what will be encompassed within the symposium; tentative list of names of presenters; topics of presentations where possible; amount of time requested for each symposium; and approximate time for each presentation.

As this indicates, we are providing symposium organizers with considerable flexibility regarding how the time is allocated for the symposium, as long as at least twenty-five people are included. The important thing is that we know in advance the wishes and final plans for each symposia so that we can arrange for space and time during the Congress. We also urge the inclusion of participants from different countries, where appropriate, in order to make each symposia truly international.

From the time that proposals are submitted for symposia, correspondence will be conducted directly between the Organizational Committee and symposia organizers. Therefore, any changes in plans regarding symposia should be conveyed to the Organizational Committee. Similarly, information regarding the Congress will be conveyed to the symposia organizers, and they will then pass on this information to their symposia participants. This includes, for example, the information regarding the dates and times that the symposia will be scheduled for.

As mentioned above, *individual volunteer papers* will also be accepted. The Organizational Committee will identify those symposia into which such papers best fit and contact the symposia organizers far enough in advance of the Congress so that they can decide the most effective way to include them in the session.

At the close of the Congress, *symposia* organizers will be expected to submit a five to ten page description of the symposia summary to the Organizational Committee within two months following the Congress. Included in the summaries should be an overview on how session went, strategic points made about the topic under discussion, and recommendations for further international cooperation in work in the field. These summaries of symposia will be published collectively following the Congress.

Poster Sessions will also constitute an important position in the Congress Program. All Congress participants who are not contributing to a symposium or presenting a volunteered paper can present their work in the framework of a poster. Sufficient space will be provided to do so in a convenient and attractive way. We would like to encourage this way of presentation.

Film Sessions as well as other visual and informational materials will be held through the Congress. Anyone who has special requests or ideas for such sessions is welcome to contact the Organizational Committee.

Deadlines to keep in mind:

February 1, 1987 proposals for *symposia* to be received

November 1, 1987, title, abstract for *volunteered papers* to be received

January 1, 1988, final *symposia* plan to be received

January 1, 1988, title and abstract for *poster sessions* to be received

January 1, 1988, registration fee of \$ 150 for IUAES members and \$ 180 for non-members to be received from all participants on the program

April, 1988, date and time of *symposia* to be communicated to *symposia organizers*

July 24—31, 1988, Congress.

Registration fee covers the following: final program, entrance to all sessions and exhibits, international book exhibit, entrance to post Congress activities, coupons for light lunch each day of the Congress, a barbecue party one evening, Congress souvenirs and other benefits to be announced at a later date.

We request that all interested *individual anthropologists and ethnologists: scientists, professional and educational organizations connected to anthropological work and adjacent disciplines* send their suggestions for specific *symposia, papers, poster sessions, exhibitions, etc.* to the Organizational Committee by November 1, 1986.

In special circumstances, the Organizational Committee reserves the right to accept additions to the program at the last moment, particularly in the event of new data forthcoming from the field which seems particularly pertinent to the Congress.

The address of the Organizational Committee is:

Laboratory of Anthropology, Institute for Medical Research and Occupational Health, Moše Pijade 158, P. O. Box 291, 41000 Zagreb, Yugoslavia. Telephone: (041) 432-186 or 432-286, Monday through Friday, 8:30 A. M. to 1:30 P. M. Yugoslav time.

Travel Arrangements and hotel accommodations for *U. S. A. and Canada* participants during the Congress, as well as for Post-Congress tourism will be handled by *Mr. James R. Kelly, Travel Coordinators Ltd.*, 731 Wisconsin Avenue, Bethesda, Maryland 20814, U. S. A. Telephone: (301) 654-3346.

For *Australia and New Zealand* participants, travel arrangements will be handled by *JAT*, 124 Exhibition Str, Melbourne, Vic. 3000 and *JAT*, 130 Philip Str, Sydney, NSW, 2000.

For *Japan* participants, travel arrangements will be handled by *Seibu International Congress, The Vivre International Inc.* Meisei Bldg. 8—9, Sakuragaoka, Shibuyaku, Tokyo.

For *India* participants, travel arrangements will be handled by *Cox and Kings (India) Ltd.* 404, Deepali, 92, Nehru Place, New Delhi — 110 019.

For *Mexico* participants, travel arrangements will be handled by *Mundus Tours de Mexico*, P. de la Reforma 379 2° PISO, Mexico 5, D. F.

Four *South America* participants, the travel representative in *Argentina* is *Turismo Mundial*, Sarmiento 552 — P. 11, Buenos Aires; and for *Brazil*, *Hotur*, Avenida Ataulfo de Paiva 226, Leblon — CEP 22 440, Rio de Janeiro, and *Wagons Lits Tourisme*, Rua Marques de paranagua, 348, CEP — 01303 — Consola AO, Sao Paulo — SP.

For *F. R. Germany*, the travel representative is *Reisebüro Kreuzfahrten GmbH*, Charlottenstr. 23, 7000 Stuttgart 1.

The general representative in *Yugoslavia* for travel arrangements and hotel accommodations for participants from the remaining countries is *Generalturist*, 41000 Zagreb, Praška 5, Yugoslavia. Telephone: (041) 420-888. Telex: 21100 ZAGREB.

Prof. dr Hubert Maver

President, IUAES and Organizational Committee

Prof. dr Pavao Rudan

President, Scientific Committee

Dr Anita Sujoldžić

General Secretary, Organizational Committee

NEW BOOKS

Marija Makarovič

PREDGRAD IN PREDGRAJCI

PREDGRAD AND ITS INHABITANTS

AN ETHNOGRAPHIC PORTRAIT OF A VILLAGE IN BELA KRAJINA

Published by the Kulturna skupnost Kočevje. Kočevje 1985, 508 pages and XII plates.

Marija Makarovič who is the author of a number of ethnological studies about individual Slovene localities, has denoted this work as a "microethnological monographic study about culture and life of inhabitants of the village of Predgrad in the Poljane valley" along the Kolpa river in the region of Bela krajina. During her research she has again employed a work-method which demands an extensive stay at the chosen locality. A researcher has to become accustomed to the life-style rhythm of its inhabitants and has to employ a method of observation with participation and collect data with guided or free-style discussions and questionnaires.

At the 1983 census Predgrad had 133 inhabitants living in 78 houses. The origins of the village are connected to a medieval castle which was for the first time mentioned in 1325. In the middle of the 16th century the number of inhabitants increased because of renegades who fled the Turks. Until the middle of the 19th century the population increased steadily, but has been declining ever since. These changes were due to high natality, to declining natality and emigration to America, to the fact that grown-up children left their farms and searched employment outside their native village in the last four decades.

During the time comprised in the study the village went through periods of feudal subjection, Turkish raids, French occupation, World War I and the decline of the monarchy, the old Yugoslavia, World War II and the period of new Yugoslavia. The village has always been inhabited mostly by farmers.

The author deals with a very diverse material which she had collected in different ways. Field material has been obtained with the aid of the Ethnological Topography of Slovene Ethnic Territory Enquiries (I—XI, Ljubljana 1976—1978). She has also taken into account extremely valuable autobiographic notes by some villagers and their descriptions of former customs and habits and of general living conditions in the village. She has also used special enquiries concerning certain questions and has illustrated the results thus obtained in numerous tables. She has used rich archival material from the middle of the 16th century onward and, of course, ethnological, historical, geographical and other literature.

The contents of the book comprises the following chapters: General Data about Predgrad and Its Inhabitants; About More Important Historical Events; Local and Village Community; Population Movements; Social Structure and Differentiation; Settlement; Sources of Sustenance; Work and Relation Towards Work; Consumption; Principal Turning Points in Life; Family Community; Mutual Relations and Cooperation; Social Life; Knowledge; Horizon and Creativity; Health Service; Beliefs. She has also added a small Vocabulary of Dialectical Expressions. Subchapters comprise questions which ethnological studies generally leave aside. Incessantly present is the author's wish to reveal each cultural phenomenon within a process of cultural changes from the deepest past possible and up to the present moment. Parallel to that she has always considered evaluation by people and relations which define these phenomena. Thus she is not interested solely in the settlement with its homes, farmbuildings and places, but also in evaluation of home and native village. Along with sheer factographic descriptions of farmwork and tools she is also interested in, for instance, the relationship between farmers and their live stock, their relation with work and farming trade. And just as we feel the author's concentration on material culture, objects, their shapes and functions, farming chores and technology, we also feel her extraordinary broadness in dealing with social and spiritual culture. In these chapters she

has enabled the reader to get a deeper understanding of individual destinies through many innovative views and has at the same time opened new spheres of ethnological work. Such are, for instance, the chapters about the meaning and valuation of work in distress, about valuation of work in families, valuation of personal qualities within a family, about views regarding sex, about the relation towards older traditions, towards social changes, towards some historical personalities, towards alcohol and alcoholism, towards suicides, religious instructions, chapters about the meaning of religion, about the separation of church and state, about the relation towards clergy and clerical profession.

The work is interesting for ethnologists as well as for broader public because it contains an exceptionally wealthy material about the culture of a village in Bela krajina, a tiny part of the world which has not been sufficiently researched by ethnologists and which in swiftly digressing into oblivion day by day.

Mojca Ravnik

Ivan Sedej

LJUDSKA UMETNOST NA SLOVENSKEM FOLK ART IN SLOVENIA

Published by Mladinska knjiga, Ljubljana 1985, 159 pages.

Sedej's life-time work about folk art in Slovenia presents a new approach and reaches beyond the assertion of Gorazd Makarovič, a museum worker who maintains that the nature of art is greatly defined by consumption, by the relation between a performer and a committer: folk art was the one which was payed for by either a man from the people or by a parish as a whole, according to its requests, views and life-style. The category of folk art does not comprise only beehive frontboards, peasant architecture, paintings on glass or folk plastic art, but also a large number of modest church, frescoes, statues, peasant settlements. "Folk", with all its positive plastic effects, is on the whole an important component of plastic art.

And it is because of these folk elements that even our most modest monuments excel in originality and boldness which is far from provincialism: but the modest, popular art is original because in a daring synthesis it combines kneaded impulses and shapes from its own tradition and from different directions, irrespectively of narrow requirements of momentary plastic style.

When evaluating high as well as folk art Sedej proceeds from historical and social context. In high as well as folk art there are periods of flourish and stagnation, of declining quality and interest in individual branches of plastic art. Yet in the broadest sense we may maintain that architecture has always been the leading branch combining all other branches of plastic art into a higher synthesis.

When reviewing Sedej's work we should not overlook a book by Gorazd Makarovič entitled Slovenska ljudska umetnost (Slovene Folk Art). Essentially this is "inventory" of preserved monuments of folk (peasant) art, namely objects which aside from the functional contain also plastic dimensions as well. Makarovič has treated plastic elements and structures within a farmhouse (economy) strictly from the point of museology. He divided his material into different sets, into historical "descriptions" of plastic development of ornaments on individual elements pertaining to a farmhouse: plastic modelling on exteriors, interiors, on objects used for work, personal use, festive and special occasions. He has concluded his work with an important condensed stylistic/historical survey of the development of this art.

The essential point of Sedej's development of Makarovič's assertion is that in a unique, special way he connects previously separated cultural elements in a uniform cultural and plastic system and chronologically presents their development and all their characteristic and laws within the context of time and place. To put it differently: with the manner of treating his material and explaining individual plastic phenomena in different periods of time, such as is being used mainly by art historians, with the use of a common denominator and with uniting different plastic phenomena into a uniform system, Sedej

divided his material which had been collected throughout his long conservator practice and which is not well known to the public, into: folk architecture and art in Slovenia from the time of settlement to the 15th century; Gothic and peasant art in the 15th century; peasant renaissance; flourish of art for peasant homes in the 18th and 19th century; disintegration of traditional folk art in the 19th and 20th century. This has led to the first broader attempt at a synthesis, a complex presentation of Slovene folk art, its characteristics and laws governing it in a definite temporal and social period.

Zvezdana Koželj

A NEW RECORD OF SLOVENE FOLK SONGS

RTB, LP 2510103, stereo

November 1985 marked the release of a long-awaited second record from the Slovene Folk Songs and Instruments series. Like its predecessor, it is the result of work of Mira Omerzel-Terlep and Matija Terlep, a husband-and-wife team who contributed the instrumental part, and of Bogdana Herman who sings the songs. The contents of this record complements the first from the series which came out in 1982 and contained mainly narrative songs.

The record comprises seventeen songs from all parts of Slovenia. They are mainly ballads which have become either forgotten or known to only a small number of singers. The instruments used here are the zither and various home-made, simpler instruments: bourdon and violin zithers, drum, mouth-organ, earthenware pot bass, horn, singing saw, bells, "čivink" and pumpkins. Extensive commentary in the form of an enclosed text in both Slovene and English has been written by Mira Omerzel-Terlep. An introductory commentary about the history and development of folk music in Slovenia and about its interpretation is followed by a detailed description of each song and by a picture and a description of the instrument used in it. The inner side of the record jacket brings texts of all the songs.

When we read the jacket closely we learn that the record has been released by a gramophone company in Serbia, and we start to wonder why it had to be printed outside Slovenia and why our own gramophone companies (obviously) do not care about Slovene folk music? Especially since the records from the Slovene Music series, planned by the Department of Ethnomusicology at the Institute of Slovene Ethnology of the Slovene Academy of Sciences and Arts and the Helidon record company are being released only in several-year-long intervals and in small editions (so far only those concerning the regions of Szlovénvidék in Hungary and Carinthia in Austria came out). These four records are therefore the only thing we can offer to someone interested in Slovene folk music.

And just like these other three records this one was released quietly, modestly and almost imperceptibly, without any publicity or advertizing touches in newspapers or (what a blasphemous idea it would be to advertize such an obviously "noncommercial" record) on TV. And yet it is beyond doubt that we shall catch sights of it during some folkloristic event because it shall go nicely with a national costume in a shop-window...

Nives Sulič

Na podlagi sklepa občnega zbora Slovenskega etnološkega društva je bil dne 27. 3. 1986 sprejet

P R A V I L N I K

O PODELJEVANJU MURKOVIH PRIZNANJ ZA POSEBNE DOSEŽKE NA PODROČJU ETNOLOGIJE

1. člen

V počastitev 150-letnice rojstva Matije Murka uvaja Slovensko etnološko društvo Murkovo priznanje (v nadaljevanju: priznanje) kot najvišje priznanje za strokovne dosežke na področju etnologije.

2. člen

Priznanje se podeljuje delavcem oziroma institucijam, ki so s svojim delom veliko prispevali k razvoju in uveljavitvi etnologije. Priznanja se lahko podelijo tudi osebam, ki niso jugoslovanski državljani.

3. člen

Med dosežki na področju etnologije, za katere se podeljuje priznanje, so praviloma:

- izjemni znanstveno-raziskovalni dosežki ali
- izjemni dosežki na področju prezentacije etnoloških predmetov.

4. člen

Priznanje se podeljuje v obliki plakete in praktičnega darila.

5. člen

Izvršni odbor Slovenskega etnološkega društva imenuje komisijo za podeljevanje priznanj v sestavi: predsednik in dva člana. Komisija je imenovana za 4 leta.

6. člen

Komisija poda predlog za podelitev priznanj izvršnemu odboru. Izvršni odbor na osnovi predloga komisije odloča o podelitvi priznanj.

7. člen

Razpis za podelitev priznanj objavi komisija v glasilu Slovenskega etnološkega društva. Razpis obsega temeljna načela o podeljevanju priznanja, kaj mora vsebovati predlog za podelitev priznanja, kdo ga lahko predlaga in rok za sprejemanje predlogov.

8. člen

Kandidate za podelitev priznanj lahko predlagajo člani društva, družbene organizacije, občani.

9. člen

Predlog za podelitev priznanja mora vsebovati poleg podatkov o kandidatu tudi podrobno utemeljitev, zakaj se kandidata predlaga za priznanje. Predlog je potrebno poslati komisiji vsako leto najkasneje do 1. novembra.

10. člen

Komisija prouči predlog in po potrebi zahteva od predlagatelja dodatne podatke in pojasnila.

Priznanje lahko predlaga komisija tudi na lastno pobudo.

Član komisije ne more dobiti priznanja.

Sklep o podelitvi priznanja komisija utemelji z ustrezno strokovno ob-razložitvijo.

11. člen

Priznanje se podeli na občnem zboru Slovenskega etnološkega društva.

12. člen

Pravilnik mora biti objavljen v glasilu Slovenskega etnološkega društva.

13. člen

Ta pravilnik začne veljati, ko je sprejet na občnem zboru Slovenskega etnološkega društva.

GLASILO SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA:

zanj odgovarja mag. Božidar Jezernik, *predsednik SED*.

Izdajanje glasnika omogočata
Kulturna skupnost Slovenije in Raziskovalna skupnost Slovenije.
Vsako leto izidejo štiri številke.

IZDAJATELJSKI SVET:

Slavko Kremenšek (predsednik), Marko Belavič, Marjan Gabrijelčič, Jože Osterman,
Alenka Puhar, Inja Smerdel, Marija Stanonik.

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK:

Naško Križnar

ČLANI UREDNIŠTVA:

Ivana Bizjak, Damjan Ovsec, Mojca Ravnik, Ingrid Slavec, Nives Sulič-Dular,
Zmago Šmitek, Marko Terseglav, Miha Zadnikar.

Prevodi v angleščino: Nives Sulič-Dular, Vesna Maher

Lektorica: Ingrid Slavec

Grafična zasnova in tehnična ureditev: Cveta Stepančič

Tisk: Tiskarna Tone Tomšič, Ljubljana

Naklada: 700 izvodov

NASLOV UREDNIŠTVA:

Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, Ljubljana
telefon: 332 601, int. 335, glavni urednik 216 322

Posamezna številka stane 500 din. Celoletna naročnina 2.000 din, dvojna številka 1.000 din.

Tekoči račun 50100-678-44338.

Fotografije in risbe po želji vračamo, rokopisov ne vračamo!

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

Po mnenju Republiškega komiteja za kulturo (št. 4210-27/78) je Glasnik oproščen temeljnega davka od prometa proizvodov.

999503316, 1/2

COBISS

ZANIMIVEJŠI PRISPEVKI IZ NASLEDNJE ŠTEVILKE:

POGOVOR Z DR. ZMAGO KUMROVO.

SLOVENSKE ETNOLOŠKE USTANOVE IN ETNOLOGI I.

ZAPUŠČINA MARGARET MEAD NA PODROČJU ANTROPOLOS

ZLATOROG.

RAZVOJ ANTROPOLOGIJE V KOLUMBIJI.

NA NASLOVNI STRANI:

KAMNITA GLAVA NA »KAPITLJU« DVORIŠČNEGA PORTONA (KREPLJE).

IZ FOTOTEKE GORIŠKEGA MUZEJA.

NA HRBTNI STRANI: ZGODOVINA ETNOLOGIJE V SLIKAH.

SLOVENSKI UDELEŽENCI

18. KONGRESA JUGOSLOVANSKIH FOLKLORISTOV V BOVCU, 13. 9. 1971.

Prva vrsta od leve proti desni: MIRKO RAMOVŠ, NEZNANI BOVČAN, ZMAGO SMITEK, DR. NIKO KURET, MARIJA RUTAR, ZMAGA KUMER, LJILJANA ANTIC-BRECL, PAVLE MERKU. *Druga vrsta od leve proti desni:* DR. MILKO MATIČETOV, DR. VALENS VODUSEK, DR. RADOŠLAV HROVATIN, MAJDA FISTER. *Tretja vrsta od leve proti desni:* DRAGO PREDAN, ANKA NOVAK, JULIJAN STRAJNAR, MARKO TERSEGLAV, ALENKA LOŽAR-PODLOGAR.

IZ FOTOTEKE INŠTITUTA ZA SLOVENSKO NARODOPISJE ZRC SAZU.

